

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

คำนำ โดย วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์

เงื่อน

นวัตกรรมแห่งปัญหา

เขื่อนนวัตกรรมแห่งปัญหา

เชื่อน นวัตกรรมแก้ปัญหา

เล่มนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ

กองบรรณาธิการ	“เครือข่ายเชื่อน”
ข้อมูล	เครือข่ายแม่ข่ายเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ฯ มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ มูลนิธิสืบนาคะเสถียร สมาคมนงน
เรียบเรียงเนื้อหา	มูลนิธิสืบนาคะเสถียร 693 อาคาร 4 กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ยศเส แขวงคลองมหานาค เขตป้อมปราบฯ กทม. 10100 www.seub.or.th โทร/แฟกซ์ 02-2247838-9
ออกแบบรูปเล่ม	วัฒนสินธุ์ สุวรรตนานนท์
พิมพ์ครั้งแรก	สิงหาคม 2547
สนับสนุนการจัดพิมพ์	สถาบันองค์การพัฒนาชุมชน
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์เดือนตุลา

ภาพปก นางไซ ชันจินทา และครอบครัว เริ่มต้นการขุดเขื่อนห้วยละห้า จ.อุบลราชธานี

ตำนาน

เชื่อมกับการพัฒนา มักเป็น 2 คำ ที่ถูกเขียนไว้คู่กันเสมอมา ย้อนกลับไป 20 ปีก่อน สังคมไทยเพิ่งจะตั้งคำถามกับ “เชื่อม” แต่สำหรับผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากเชื่อมแล้ว คำถามจำนวนมากได้ถูกตั้งขึ้นมาแล้ว

เชื่อมถูกสร้างขึ้นบนความรู้เพียงด้านเดียว คือ ด้านวิศวกรรม แต่นับจากเชื่อมขนาดใหญ่และขนาดต่างๆ ถูกทยอยสร้างขึ้นมากมายบนโลก ความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากเชื่อม จึงปรากฏชัดเจนขึ้น ทั้งในด้านสังคมวิทยา วัฒนธรรมชุมชน จริยธรรม นิเวศวิทยา เศรษฐศาสตร์ การเมือง ฯลฯ

เมื่อก่อนเรามีความรู้อย่างผิวเผินว่า เชื่อมผลิตกระแสไฟฟ้าและให้น้ำเพื่อชลประทาน และประโยชน์ในด้านต่างๆ อย่างเอนกประสงค์ แต่ความจริงที่เราค้นพบก็คือ เชื่อมผลิตกระแสไฟฟ้าได้น้อยมากเมื่อเทียบกับต้นทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่ต้องแลกมา เช่น กรณีเชื่อมปากมูล ซึ่งเราค้นพบข้อมูลมากมาย จากงานวิจัยของคณะกรรมการเชื่อมโลก งานวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี งานวิจัยไทบ้านสมัชชาคนจนว่า เชื่อมไม่สามารถให้ชลประทานได้คุ้มค่ากับต้นทุนที่ต้องกักเก็บ เพราะข้อจำกัดจำนวนมาก เช่น ด้านงบประมาณ ด้านภูมิศาสตร์ การมีแหล่งเกลือมหาศาลอยู่ใต้ดิน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน อันมีผลต่อการวางแผนการผลิต ดังตัวอย่างเชื่อมราชสีไศลและเชื่อมของกรมชลประทานจำนวนมากทั่วประเทศ

การต่อสู้เรื่องเชื่อมน้ำโจน ให้ความรู้อย่างเด่นชัดในเรื่องความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ป่าเขตร้อน เรื่องเชื่อมเขี้ยวหลาน ให้ความรู้เรื่องผลกระทบของแร่ทองแดงในผิวดินที่ถูกชะล้างจากการกักเก็บน้ำ จนทำให้แม่น้ำหุมดวงเสียหายจนไม่สามารถแก้ไขได้ การต่อสู้เรื่องเชื่อมแก่งเสือเต้น เชื่อมโป่งขุนเพชร ให้ความรู้เรื่องคนกับป่า การทิ้งพลาและการอยู่รอด เราพบความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติวิทยา ความหลากหลายของพันธุกรรม ความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ ความหลากหลายของวิถีชุมชน ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของสังคมต่างๆ

เราเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จากวิถีของธรรมชาติ เราเรียนรู้ทางเลือกใหม่ๆ ในการพัฒนาและหนทางการพึ่งตนเอง เราเรียนรู้ประชาธิปไตยกับเผด็จการ จากการกำหนดนโยบายเรื่องเชื่อมของนักการเมือง เราเข้าใจวิกฤตการณ์ของธรรมชาติและสังคม จากค้นหาของนักสร้างเชื่อม

เราได้เข้าใจถึงความรู้สึกของผู้คนบางกลุ่มที่กล่าวกับเราว่า โลกที่พวกเขาอาศัยอยู่ได้ล่มสลายลงแล้ว นับตั้งแต่เขื่อนได้ถูกก่อสร้างขึ้นบนดินแดนของพวกเขา การดินร่นชัดขึ้น ความขมขื่น ความเจ็บปวดจำนวนมากได้ถูกจารึกไว้ ณ ที่ต่างๆ เป็นคำบอกเล่า ตำนาน หรือความทรงจำ

ภาพของคุณสืบ นาคะเสถียร ที่ช่วยชีวิตงูจงอางจากน้ำท่วม เพราะการสร้างเขื่อนเขี้ยวหลาน และเสียงปืนที่ดังก้องจากป่าห้วยขาแข้ง ได้ปลุกสังคมนไทยให้ตื่นขึ้นมาครั้งใหญ่ ให้เราได้ตระหนักถึงวิกฤตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนของมนุษย์กับธรรมชาติ

แต่ผู้ปกครองรัฐใดเล่าจะเข้าใจเรื่องเหล่านี้เพราะในทัศนะของพวกเขา เขื่อนคือที่มาของอำนาจและเงินตรา คืออำนาจอันชอบธรรม คือเงินตราที่ถูกพอกให้ชาวสะอาดจากคำว่า “พัฒนา” ความมั่งงายของประชาชนที่ถูกมอมเมาด้วยสื่อต่างๆ คือเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในสงครามแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ของโลกยุคใหม่

องค์การสร้างเขื่อนระดับโลก ได้ถูกสถาปนาขึ้นจากความร่วมมืออย่างกระตือรือร้นของบริษัทยักษ์ใหญ่อุตสาหกรรมก่อสร้าง การผลิตเทคโนโลยีเครื่องจักรกล บริษัทเงินทุนข้ามชาติ การวิ่งเต้นของนายหน้าหลายระดับการสนับสนุนจากนักเทคโนโลยีในแครด และรัฐบาลทุกประเทศ ชุมชนและประชาชนต่างๆ ที่คัดค้านการสร้างเขื่อนจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเผชิญกับกองทัพที่เข้มแข็ง เขี้ยมโหด และไร้มนุษยธรรม

อย่างไรก็ตาม เมื่อธรรมชาติมีขีดจำกัด และเสียงเรียกร้องของคนคัดค้านที่ดังขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนเขื่อนที่ถูกสร้างขึ้น สถานการณ์เช่นนี้ได้กลายเป็นวิกฤตของนักสร้างเขื่อนในปัจจุบัน ความร่วมมือของนักอนุรักษ์องค์กรประชาชนชุมชนต่างๆ พันธมิตรและแนวร่วมของการคัดค้านเขื่อน กลายเป็นพลังที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นการผลักดันให้เกิดคณะกรรมการเขื่อนโลก เพื่อตรวจสอบและทบทวนนโยบายสร้างเขื่อน มีการจัดประชุมเครือข่ายผู้เดือดร้อนจากเขื่อนทั่วโลก หลายครั้ง หลายแห่ง ครั้งสุดท้ายที่ประเทศไทย อ.ราชสีไศล มีผู้เข้าร่วมกว่า 80 ประเทศ มีมติให้ผลักดันรัฐบาลของทุกประเทศนำข้อเสนอของกรรมการเขื่อนโลกไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

เขื่อน คือ ความผิดพลาดใหญ่หลวง คือ บทเรียนให้เราทบทวนความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับธรรมชาติ มนุษย์ และจิตวิญญาณ เพื่อความก้าวหน้าแท้จริงของมวลมนุษยชาติที่มีจริยธรรมกำกับ

วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์

อารัมภบท

เขื่อน (DAM) ตามความในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542

เขื่อน น. หมายความว่า เครื่องป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งพัง สิ่งก่อสร้างขวางกั้นลำน้ำ เพื่อกักกั้นน้ำไว้ใช้ในทางชลประทาน เป็นต้น

แต่ถ้ามกล่าวถึงเขื่อนมันเป็นภาพความจริงที่ทำลายชุมชน ทำลายวัฒนธรรม ทำลายสิ่งแวดล้อม เพราะทุกครั้งที่สร้างเขื่อน ก็คือการปิดแม่น้ำขนาดใหญ่ ไปจนถึงการปิดลำคลองขนาดเล็กเพื่อให้เกิดน้ำท่วมบริเวณที่ปิดแม่น้ำเหล่านั้น และบริเวณที่น้ำท่วมก็เป็นที่ตั้งของชุมชน วัด โรงเรียน ซึ่งก็จะต้องมีการรื้อย้าย อพยพและนี่คือผลกระทบ

อ่างเก็บน้ำ ฝ่ายกั้นน้ำ ฝ่ายน้ำล้น ฝ่าย พนังกั้นน้ำ ประตูระบายน้ำ คำกล่าวเหล่านี้ ถูกเรียกแทนที่คำว่าเขื่อน ตามนิยามของนักวิศวกรรม บางครั้งก็มีเจตนาที่จะเรียกสิ่งก่อสร้างเหล่านี้แทนคำว่า “เขื่อน” เพราะถ้าเรียกว่าเขื่อนมันหมายถึงความใหญ่โตและผลกระทบที่ตามมานั่นเอง และทำให้คนส่วนใหญ่ต้องมาถกเถียงกันว่าหน้าสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ว่าเขาไม่ได้สร้างเขื่อนหรอก แต่สร้างอ่างเก็บน้ำ หรือฝาย ซึ่งแท้ที่จริงถ้าดูตามพจนานุกรมก็หมายถึงเขื่อนทั้งนั้น เช่น ฝายราษีไศล ฝายหัวหน้า ทั้งสองฝายมีขนาดใหญ่ มีประตูระบายน้ำมากกว่าเขื่อนปากมูลเสียด้วยซ้ำไป แต่กลับเรียกว่าฝายหัวนา จนชาวบ้านให้ชานานนามว่าโคตรฝายหัวนา

ถนน เรามองว่าเป็นเส้นทางสัญจร ไม่น่าจะมีผลกระทบอะไรกับใคร เมื่อมีถนนนั้นก็คือการที่ทำให้หมู่บ้านเจริญไฟฟ้าเข้าถึง แต่เราลืมนึกไปว่าถนนคือเขื่อนที่ยาวที่สุดในโลก ประเทศไทยเรามีถนนสี่เลน แปดเลน ยาวนับหมื่นกิโลเมตร และถนนนี่แหละเป็นตัวขวางทางน้ำได้อย่างน่าเกลียดที่สุด แต่เราไม่ค่อยคำนึงถึงตัวอย่างถนนสายใต้ ตัดจากเหนือลงใต้ก็จะขวางทางน้ำ เนื่องจากทางภาคใต้จะแบ่งสันปันน้ำเป็นตะวันออก ตะวันตกน้ำจะไหลจากภูเขาลงทะเล แต่ถนนสายภาคใต้จะอยู่ระหว่างภูเขากับทะเล ดังนั้นเมื่อฝนตกลงมาก็จะไหลจากภูเขาลงทะเลจะเห็นว่าถนนนี่แหละขวางทางน้ำ ตั้งแต่จังหวัดเพชรบุรีถึงจังหวัดนราธิวาส บางช่วงก็มีสะพานแต่สะพานมันห่างเกินไป สร้างไม่พอดีกับทิศทางการไหลของน้ำก็ทำให้ถนนขาดหรือน้ำอีกฝั่งถนนหนึ่งมากอีกฝั่งหนึ่งน้อย

หรือแม้แต่นถนนกรุงเทพฯ ไปภาคเหนือก็เลยบแม่น้ำเจ้าพระยาปากดิน้ำจะล้นเอ่อเพื่อเฉลี่ยน้ำ ปรากฏ

ว่ามีการสร้างถนนไม่ต้องการให้น้ำข้ามไปอีกฟากหนึ่ง ทำให้น้ำท่วมบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำมากขึ้นและหนักขึ้น เช่น จังหวัดปทุมธานี ชัยนาท ไปจนถึงนครสวรรค์

อาจจะเจตนาหรือไม่เจตนา แต่ที่กำลังผิวนธรรมชาติการไหลของน้ำอย่างที่สุด

ในภาคอีสาน มีโครงการโขง ชี มูล สร้างเชื่อมกันทั้งลำน้ำมูลและลำน้ำชีด้วยเขื่อนในจังหวัดต่างๆ กัน รวมแล้วแม่น้ำละ 7-8 เขื่อน และเพื่อป้องกันมิให้น้ำท่วมมากกว่าที่กำหนด ก็สร้างพนังกั้นน้ำไว้ ปรากฏว่าในยามฤดูฝนน้ำหลากพนังกั้นน้ำนี้แทนที่ป้องกันมิให้น้ำออกจากบริเวณน้ำที่จะท่วมกลับขวางทางน้ำไม่ให้น้ำไหลลงแม่น้ำในยามปกติ เกิดน้ำท่วมหนักในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด ยโสธร และศรีสะเกษ ทั้งหมดนี้มาจากการสร้างถนนเกือบจะทั้งสิ้น แทนที่เมื่อเกิดน้ำท่วมต้องไปรื้อถนนให้น้ำไหลได้สะดวก เราพบว่าในลำน้ำนั้นยังไม่ได้สร้างเขื่อน นักวิจัยหลายคนบอกว่ามาจากถนนที่ขวางทางน้ำ หน่วยงานที่สร้างเขื่อนยาวที่สุด คือกรมทางหลวงไม่ได้ออกมาแสดงความรับผิดชอบอะไรเลย หรือทบทวนการสร้างพนังกั้นน้ำโดยการขยายของโครงการโขง ชี มูล

วัตถุประสงค์ของการสร้างเขื่อนที่ได้ยินได้ฟังกันบ่อยๆ ซึ่งส่วนใหญ่ ก็จะตรงตามข้อกำหนดของคณะกรรมการสร้างเขื่อนใหญ่ของโลก กล่าวว่าจะสร้างเขื่อนเพื่อเอนกประสงค์ต้องมีอย่างน้อย 6 ข้อดังนี้

1. เพื่อการผลิตไฟฟ้า
2. เพื่อการป้องกันน้ำท่วม
3. เพื่อการชลประทาน หรือการเกษตร
4. เพื่อการประมง
5. เพื่อการท่องเที่ยว
6. เพื่อการคมนาคมทางน้ำ

ลองมาทบทวนว่าเขื่อนเหล่านี้ได้สนองต่อวัตถุประสงค์นั้นหรือไม่

1. เขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้า

จากแผนพลังงาน (PDP 2004) เราพบว่าพลังงานไฟฟ้าที่มาจากเขื่อน มีกำลังติดตั้งทั้งหมดใน 17 เขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้า มีกำลังติดตั้งทั้งหมด 2,921 เมกกะวัตต์ (MW) จากกำลังติดตั้งทั้งหมดที่มีอยู่ทั่วประเทศด้วยการผลิตไฟฟ้าทุกระบบ 25,705 เมกกะวัตต์ (MW) การใช้ไฟฟ้าสูงสุดเมื่อเดือนมีนาคม 2547 มีค่าเท่ากับ 19,325 เมกกะวัตต์ ซึ่งปกติการใช้ไฟฟ้าทั่วไปที่ไม่ใช่การใช้ไฟฟ้าสูงสุดก็อยู่ที่เฉลี่ย 14,000-15,000 เมกกะวัตต์ ถ้าดูตัวเลขไฟฟ้าที่ใช้สูงสุดกับตัวเลขไฟฟ้าผลิตได้สูงสุด พบว่ามีตัวเลขห่างกัน ถึง 5,380 เมกกะวัตต์ (25,705-19,325) พลังงานไฟฟ้าที่ได้จากเขื่อนภายในประเทศ เท่ากับ 2,921 เมกกะวัตต์ กับไฟฟ้าที่มีกำลังติดตั้งเหลือในยามใช้ไฟฟ้าสูงสุด พุดแบบง่ายๆ ก็คือ ถึงแม้ปิดไฟฟ้าที่ได้จากพลังงานน้ำ (เขื่อน) ทั้งหมดไฟฟ้าก็ยังไม่ดับ ในขณะที่ไฟฟ้าที่เหลือมากกว่าที่ผลิตได้จากเขื่อน แล้วเขื่อนปากมูล ที่กำลังผลิตเพียง 136 เมกกะวัตต์ เขื่อนสิรินธร มีกำลังผลิตเพียง 36 เมกกะวัตต์ แต่ทั้งสองเขื่อนทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบมาก ทั้งทางอาชีพประมงและที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน อย่างกรณีเขื่อนสิรินธรทั้งพื้นที่น้ำท่วมประมาณ 180,000 ไร่ แต่ได้ไฟฟ้าเพียงนิดเดียว

ปัจจุบันถือว่าเขื่อนนี้ไม่คุ้มกับการลงทุนและความเดือดร้อนที่ชาวบ้านได้รับ ดังนั้น การสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าจึงหมดยุคไปแล้ว

2. เขื่อนเพื่อป้องกันน้ำท่วม

ทุกครั้งเมื่อถึงฤดูฝน จะมีการยกเหตุผลของการสร้างเขื่อนขึ้นมา เพื่อป้องกันน้ำท่วม ซึ่งแท้ที่จริงในฤดูฝน น้ำก็ต้องท่วมในที่ลุ่ม ในแม่น้ำ เป็นเรื่องปกติของธรรมชาติ ก่อนหน้านี้นั้นมันก็มีทางเดินของน้ำ ถ้าไม่มีสิ่งกีดขวางน้ำก็จะไหลได้สะดวก แต่นักสร้างเขื่อนกำลังสร้างความคิดใหม่ให้กับสังคมว่า ในยามน้ำหลาก น้ำจะหลากไม่ได้จะต้องสร้างเขื่อนเพื่อเก็บน้ำนั้นไว้ จนเราลืมน้ำท่วมที่น้ำต้องหลากไป คิดแต่จะหาทางป้องกันแม่น้ำหลากตามฤดูกาลก็จะไม่ให้เกิด แท้จริงมันคือธรรมชาติที่เป็นมาอย่างนี้หลายร้อยหลายพันปี

แต่ปัจจุบันเราเอามนุษย์เป็นตัวตั้งแล้วเราก็ก่อสร้างหมู่บ้านจัดสรร ปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ติดริมน้ำอยู่ในที่ลุ่ม เมื่อถึงฤดูฝนตกล้ำหลากก็ออกมาโวยวายว่าน้ำท่วม แท้ที่จริงตัวเราเองที่เป็นผู้ไปขวางทางน้ำเอง ซึ่งปัจจุบันแตกต่างจากเมื่อก่อนโดยสิ้นเชิงเดิมจะสร้างบ้านในที่ลุ่ม ซึ่งจะแก้อย่างไรก็ไม่หมด (ที่กล่าวมาทั้งหมดไม่ได้บอกว่าเห็นดีด้วยกับน้ำท่วมบ้านผู้คนแล้วเดือดร้อน อยากให้บททวนว่าเราเป็นธรรมชาติ แล้วธรรมชาติมาลงโทษเรา หรือเราไม่เข้าใจธรรมชาติ เพราะมีคนคิดมาชี้้นำให้เชื่ออย่างนั้น)

ลุ่มน้ำยม โดยปกติน้ำจะท่วมทุกปีอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นแอ่งกระทะหรือเรียกว่าเป็นที่ลุ่ม จะสร้างเขื่อนอย่างไรก็ไม่อาจจะป้องกันน้ำท่วมได้ ถ้าสร้างเขื่อนแล้วป้องกันน้ำท่วมได้ บริเวณที่น้ำท่วมปัจจุบัน ทางต้นน้ำมีเขื่อนทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็จังหวัดพิจิตรสร้างเขื่อนที่ต้นน้ำจังหวัดน่าน จนน้ำได้ถึง 9,510 ล้านลูกบาศก์เมตร จังหวัดพิจิตรน้ำท่วมทุกปี เพราะแม่น้ำน่านผ่านเทศบาลเมืองพิจิตร แต่คนก็ไม่วายที่จะบอกว่าต้องสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น เพื่อป้องกันน้ำท่วม ถ้าจะสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นเพื่อป้องกันน้ำท่วม จังหวัดสุโขทัย พิษณุโลก พิจิตรแล้วเหตุไฉนน้ำยังท่วมตัวเมืองพิจิตรอยู่เล่า ถ้าเขื่อนป้องกันน้ำท่วมได้

จังหวัดกาฬสินธุ์น้ำจากเขื่อนลำปาวจะไหลผ่านอำเภอเมืองผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด ปีนี้ (2547) เขื่อนลำปาวปล่อยน้ำท่วมจังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร และท่วมถึงปากชีสบมูน สาเหตุน้ำเต็มเขื่อนต้องรีบปล่อยไม่ทันเขื่อนคงจะพัง ต้องปล่อยน้ำท่วมจังหวัดทางตอนล่าง ปี 2546 เขื่อนในจังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ก็ปล่อยน้ำท่วมทั้งสองจังหวัดจนน้ำจนหาวิกฤตประสงค์เขื่อนป้องกันน้ำท่วมไม่ได้เลยจนมีคำนิยามใหม่ว่าเขื่อนเป็นตัวซ้ำเติมให้น้ำท่วมหนักขึ้น น้ำข้างล่างก็มี ตอนบนเขื่อนก็ปล่อยน้ำซ้ำอีก ยิ่งทำให้น้ำท่วมหนัก

แต่ถ้าถามว่าเขื่อนป้องกันน้ำท่วมได้หรือไม่ ก็อาจจะป้องกันได้ แต่นั่นคือจะต้องมีการปล่อยน้ำออกจากเขื่อนก่อนที่จะเข้าฤดูฝน หรือสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันน้ำท่วม โดยการปล่อยน้ำออกให้หมด แล้วรอรับน้ำยามน้ำหลากอย่างเดียวเท่านั้น แต่ปรากฏว่าเขื่อนประเภทอย่างนี้ไม่มีในประเทศไทย สร้างเขื่อนเอนกประสงค์ก็อยากจะมีน้ำไว้ใช้ ถ้าปล่อยน้ำออกหมดก็จะไม่มีน้ำในฤดูแล้ง เก่งว่าจะไม่ได้วัตถุประสงค์เขื่อนเพื่อการชลประทานอีก จึงต้องเก็บน้ำไว้ก่อน เพราะไม่แน่ใจว่าฝนจะตกมาอีกหรือไม่ เก็บน้ำไว้เกือบเต็ม พอพายุพัดผ่านเข้ามา น้ำจะเต็มเขื่อนอยู่แล้ว น้ำจากพายุฝนกระหน่ำมาอีก ก็รับไว้แล้วต้องปล่อยลงท่วมทางตอนล่างแล้วเขื่อนก็ช่วยให้น้ำท่วมหนักขึ้น เนื่องจากน้ำต้นทุนมากเกินไประยะ

3. เชื้อนเพื่อการชลประทานหรือการเกษตร

การอ้างว่าสร้างเชื้อนเพื่อการชลประทาน จะได้ยินนักการเมืองหรือรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเชื้อนจะออกมาพูดถึงวัตถุประสงค์นี้ในช่วงฤดูแล้ง ว่าเราต้องสร้างเชื้อนเพื่อเอาน้ำไปใช้ในการเกษตร ทุกคนก็ปรบมือให้ว่านักการเมืองหรือรัฐมนตรีกำลังทำประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง เพราะประชาชนกำลังขาดน้ำอยู่พอดี แต่สิ่งที่อยากจะให้พิจารณาก็คือ จะได้น้ำจริงหรือเปล่า ส่งน้ำด้วยวิธีอะไร แล้วการสร้างเชื้อนที่ผ่านมา ท่านๆ ก็อ้างอย่างนี้เช่นกัน ชาวบ้านยังไม่ได้น้ำเลย ท่านจะสร้างอีกแล้วหรือ

กรมชลประทาน ถือได้ว่าเป็นหน่วยงานสร้างเชื้อนมากที่สุด ในขณะที่กรมชลประทานมีอายุเกิน 100 ปี ได้สร้างเชื้อนทั่วประเทศแล้วมากกว่าร้อยละ 80 แต่ได้พื้นที่ชลประทานประมาณ 22 ล้านไร่ จากที่เรามีพื้นที่การเกษตรทั้งหมด 137 ล้านไร่ ก็ยังหาน้ำให้เต็มพื้นที่ไม่ได้สักที นั่นก็หมายความว่า จะต้องยอมรับว่าการเกษตรบ้านเราอาศัยน้ำฝนมากกว่าน้ำชลประทาน ที่ปลูกข้าวส่งออกอยู่ขณะนี้ มีพื้นที่มากกว่าครึ่งที่ไม่ต้องอาศัยระบบชลประทานแต่สามารถผลิตข้าวส่งออกได้ เช่น พุงกุลา ร่องให้ เนื้อที่เกือบ 3 ล้านไร่ ก็ไม่มีระบบชลประทานเหมือนภาคกลางเพราะไม่มีแหล่งน้ำ ถ้าส่งเสริมระบบชลประทานหรือส่งเสริมทำนาปีละ 2 ครั้งข้าวก็จะตายเพราะเอาน้ำปนเกลือมาให้ ระบบชลประทานที่สามารถทำได้ดีก็น่าจะเป็นภาคกลางและภาคตะวันตก จังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี เป็นต้น ส่วนภาคใต้ใช้น้ำจากน้ำฝนธรรมชาติแทบไม่ต้องมาสร้างเชื้อนเพราะส่วนใหญ่ก็ปลูกพืชที่ไม่ต้องใช้น้ำในระบบชลประทาน เช่น ยางพารา ปาล์ม น้ำมัน

จังหวัดกาญจนบุรี ถือว่าเป็นจังหวัดที่รวยเชื้อนขนาดใหญ่ มีปริมาณน้ำรวมกันจากเชื้อนจุน้ำได้ถึง 26,605 ล้านลูกบาศก์เมตร แต่จังหวัดกาญจนบุรีประมาณ 5 อำเภอ ไม่มีน้ำในระบบชลประทาน ตอนสร้างเชื้อนก็สร้างความหวังกับชาวบ้านว่าจะได้น้ำในระบบชลประทานก็ไม่ได้อย่างที่คิด

ถ้าดูแผนในการสร้างเชื้อนของทุกหน่วยงานตามแผนที่วางไว้ โดยการสร้างทุกแม่น้ำ ทุกที่ที่วางแผนไว้ก็มีความต้องการน้ำแบบไม่สิ้นสุด ไร้จุดหมายว่าจะต้องการอีกเท่าไร แต่เรามีทรัพยากรน้ำให้เท่าที่มีและไม่สามารถหาได้อีก พื้นที่การเกษตรก็ไม่พอ พื้นที่บางพื้นที่ต้องพักหรือไม่ก็ทำนาเพียงครั้งเดียว ช่วงนาปีก็พอ และทำความเข้าใจว่าศักยภาพของการส่งน้ำมีแค่นี้ ถ้ามากกว่านี้ต้องใช้เงินลงทุนมหาศาล แต่จะต้องแย่งน้ำจากอีกที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง ความสมดุลก็ไม่มี โดยพัฒนาให้อยู่ในขีดความสามารถที่จะทำได้ ไม่ฝืนธรรมชาติมากไปกว่านี้ คิดว่าการหาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ โดยการสร้างเชื้อนเพื่อชลประทานแบบได้พื้นที่มากน่าจะหมดสมัยแล้ว

4. เชื้อนเพื่อการประมง

แท้จริงการสร้างเชื้อนเพื่อการประมง ถือว่าเป็นผลพลอยได้จากการสร้างเชื้อนตามวัตถุประสงค์ ในระดับต้นๆ ด้วยวิธีคิดที่ว่าในน้ำมีปลา เมื่อสร้างเชื้อนได้น้ำมากขึ้นปริมาณปลาก็จะเพิ่มขึ้นตามปริมาณน้ำ และเชื้อนก็จะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาไปในที่สุด

การสร้างเชื้อนปิดทางน้ำ ซึ่งธรรมชาติของปลามีการว่ายน้ำขึ้นลงระหว่างดินน้ำและปลายน้ำ ปลาจะวางไข่ดินน้ำไปโตปลายน้ำ ปลาบางชนิดวางไข่บริเวณน้ำไหล ไข่ก็จะไปเกาะติดกับใบไม้ใบหญ้า ในบริเวณที่น้ำไหลต่างกัน แต่การสร้างเชื้อนขวางทางเดินของปลา ซึ่งปลาบางชนิดเท่านั้นที่เจริญเติบโตในน้ำนิ่งได้

ปลาเกือบครึ่งที่หายไปหลังจากการสร้างเขื่อน ต้องเลี้ยงปลาในกระชัง และต้องเพาะพันธุ์ปลาปล่อย ซึ่งจะลดลงจากธรรมชาติอย่างเทียบกันไม่ได้ เขื่อนที่มีปลาอยู่ได้มีปริมาณไม่เกิน 3 เขื่อน ส่วนใหญ่ปลาจะซุกซุ่มใน 2-3 ปีแรก ที่มีการปิดเขื่อน หลังจากนั้นก็จะลดน้อยลง ไม่เป็นไปตามทฤษฎีน้ำมากปลามากตามปริมาณน้ำ ซึ่งรู้สึกว่าการทฤษฎีนี้จะสวนทาง

เขื่อนปากมูล เป็นเขื่อนที่สร้างประตูปิดปากแม่น้ำ ปลาจากแม่น้ำโขงไม่สามารถไปวางไข่ในแม่น้ำมูลได้ ทำให้ปลาที่เคยมีอยู่ในน้ำมูล 245 ชนิด ลดลงเหลือไม่ถึงครึ่ง บางชนิดหายไป หลังมีการสร้างเสร็จปี 2537 เป็นต้นมา จนนำไปสู่ข้อเรียกร้องของชาวบ้านให้เปิดประตูเขื่อนปากมูล อาชีพประมงหายไป จับปลาไม่ได้เพราะเขื่อนขวางทางเดินของปลา

ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะสร้างเขื่อนปิดปากแม่น้ำ บริเวณรอยต่อระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็มเพิ่มขึ้น หลังจากมีการสร้างเขื่อนปากพอง เช่น เขื่อนบางปะกง เขื่อนท่าจีน เขื่อนแม่กลอง จนลิมระบบนิเวศ 3 น้ำ น้ำจืด น้ำเค็ม น้ำกร่อย บริเวณน้ำเค็มน้ำจืดมาเจอกัน เรียกว่า “น้ำกร่อย” เป็นบริเวณที่อาศัยของระบบนิเวศที่มนุษย์เรายังศึกษาไม่หมด แต่ได้ทำลายระบบนี้ไปแล้วด้วยการสร้างเขื่อน ทำให้ชาวบ้านหมดอาชีพหาปลา บริเวณแม่น้ำ เช่น แม่น้ำปากพอง เป็นต้น

5. เขื่อนเพื่อการท่องเที่ยว

การสร้างเขื่อน ถูกขนานนามว่าเป็นความเจริญหรือสิ่งใหม่ เมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา ทำให้คนทั่วไปไม่เคยเห็นเขื่อนก็ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อไปชมของใหม่ของแปลก ที่ถูกสร้างเอาชนะธรรมชาติโดยการปิดแม่น้ำได้เป็นที่งุนงงว่าทำได้อย่างไร แต่เมื่อมีการสร้างเขื่อนมากขึ้นก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติ สถิติคนทั่วไปเที่ยวเขื่อนก็ลดน้อยลงไปเพราะมีอยู่ทุกภาคและเกือบทุกจังหวัดจะไปดูก็ช่วงแรก เช่น เขื่อนป่าสักเปิดใหม่ รถก็ติดทุกวันเสาร์ตอนนี้ก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติไม่ตื่นตื่นเหมือนกับตอนเปิดใหม่ๆ

ตอนนี้การสร้างเขื่อนเพื่อการท่องเที่ยวเป็นเพียงข้ออ้างให้ครบวัตถุประสงค์ แต่ไม่น่าจะเป็นวัตถุประสงค์หลักมากนัก

6. เขื่อนเพื่อการคมนาคม

เดิมการคมนาคมทางถนนเป็นเรื่องที่ลำบาก รัฐบาลต้องลงทุนสร้างถนนด้วยราคาแพง การสร้างเขื่อนก็จะติดต่อกันโดยทางเรือวัตถุประสงค์นี้จึงเกิดขึ้น เพราะเชื่อว่าการสัญจรทางเรือสะดวกกว่าทางรถ แต่ถ้าดูจากการสร้างเขื่อนในประเทศไทยทั้งหมด ไม่มีเขื่อนไหนที่ได้รับประโยชน์จากการคมนาคมเลย เพราะเดินทางโดยทางรถสะดวกกว่า นอกเสียจากหมู่บ้านที่อยู่หลังเขาเท่านั้นที่ยังต้องเดินทางโดยทางเรืออยู่

อย่างไรก็ตามการสร้างเขื่อนในปัจจุบันยังอ้างตามวัตถุประสงค์ข้างต้นอยู่ แต่มีบางเขื่อนที่มีวัตถุประสงค์ต่างกันออกไป เช่น การสร้างเขื่อนลำสะพุง ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว สร้างเขื่อนเพื่อให้น้ำให้สัตว์ป่า เป็นต้น และมีเขื่อนบางเขื่อนเปลี่ยนวัตถุประสงค์ไปตามฤดูกาล ดังนั้นวัตถุประสงค์เหล่านี้ต้องชัดเจนจะได้ช่วยกันพิจารณาว่าเป็นไปตามที่อ้างจริงหรือไม่

ความคุ้มทุนของการสร้างเขื่อน นับวันงบประมาณที่มีการสร้างเขื่อนทวีขึ้นเรื่อยๆ ถึงแม้ราคาก่อสร้างเขื่อนจะแพงอย่างไร นักคำนวณตัวเลข คิดความคุ้มทางเศรษฐกิจก็มองว่าคุ้มอยู่ดี คิดแต่ตัวเลขได้ ไม่ได้คิด

ตัวเลขที่ได้จริงและไม่หักลบด้วยผลกระทบที่ทดแทนไม่ได้ เช่น ผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ มีข้อกำหนดว่าจะต้องศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) พบว่าคณะผู้ชำนาญการจะต้องสั่งให้มีการศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอเพราะข้อมูลไม่ครบ ซึ่งจะแตกต่างกว่าอดีตที่คิดจะสร้างเขื่อนก็สร้างได้เลย

แต่สิ่งที่ขาดการพิจารณาดังแต่อดีตถึงปัจจุบันก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน ชาวบ้านแทนไม่ทราบข้อมูล ถ้าเขื่อนนั้นไม่ศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม จนกว่าจะเริ่มก่อสร้าง จะทำอย่างไรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อนปฏิบัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญต่อการให้ข้อมูลข่าวสาร และให้ประชาชนรับทราบข้อมูล และร่วมกันคิดร่วมกันหาทางออก

บางกรณีอาจจะไม่ต้องสร้างเขื่อนแต่ได้น้ำเท่ากันและแก้ไขปัญหาได้ มีทางออกร่วมกัน ซึ่งมาจากการคิดร่วมกัน อย่างบอกว่ามีวิธีเดียว การออกมาท้วงติงแสดงความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วย ต้องเป็นการแบ่งพรรคแบ่งพวกคุยกันไม่รู้เรื่อง หรือที่จริงเราขาดการคิดร่วมกันมากกว่า ถึงเวลาหรือยังที่ต้องพูดความจริง ถ้าสร้างเขื่อนแล้วส่งน้ำให้ไม่ได้ หรือถึงสร้างแล้วน้ำก็ยังท่วมอยู่ก็ต้องยอมรับความจริง หรือให้ข้อมูลที่แท้จริงต่อสังคมสักที เลิกเป็นผู้รับเหมาคิดเองทำเอง

หนังสือเล่มนี้คณะผู้จัดทำเพียงสะท้อนปัญหาจากโครงการสร้างเขื่อนเพียงบางส่วน ด้วยขีดจำกัดเรื่องเวลา แต่ก็พอให้เห็นเป็นสังเขปว่าการสร้างเขื่อนนั้นมีผลกระทบ ส่วนเขื่อนมีประโยชน์หรือไม่ก็ยกตัวอย่างให้เห็นตามวัตถุประสงค์แล้ว

ด้วยความเคารพ
หาญณรงค์ เยาวเลิศ
ฝ่ายวิชาการและนโยบาย
มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืช
แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์
สิงหาคม 2547

สารบัญ

คำนำ	5
อารัมภบท	7
โครงการเขื่อนน้ำโขงในจีนและการระเบิดแก่งแม่โขง	15
ศาละวิน สายน้ำแห่งชาติพันธุ์ที่กำลังจะหยุดไหล	18
ภาคเหนือ	
โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน	26
โครงการเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา	33
โครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่ขาน	37
โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น	42
โครงการเขื่อนแม่วง	47
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	
โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ	52
โครงการพัฒนา (เขื่อน) ลุ่มน้ำสงคราม	55
โครงการเขื่อนจุฬาภรณ์	59
โครงการเขื่อนลำโดมใหญ่	63
โครงการเขื่อนโป่งขุนเพชร	68
เขื่อนราษีไศล	70
เขื่อนห้วยนา	73
เขื่อนห้วยละห้า	75
เขื่อนสิรินธร	79
เขื่อนปากมูล	82
ภาคใต้	
โครงการเขื่อนสายบุรี	86
โครงการอ่างเก็บน้ำคลองกลาย	89
โครงการอ่างเก็บน้ำ ท่าพระ-รับร่อ	91
โครงการอ่างเก็บน้ำลำซัน อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	96
โครงการอ่างเก็บน้ำคลองลำซอน อ.เมือง และอ.ห้วยยอด จ.ตรัง	98

โครงการเขื่อนน้ำโขงในจีน และการระเบิดแก่งแม่น้ำโขง¹

เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEARIN)
สิงหาคม 2547

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 10 และเป็นหนึ่งในแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดของโลก จากต้นกำเนิดในที่ราบสูงทิเบตไหลผ่านอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ และไหลลงสู่ทะเลที่ประเทศเวียดนาม รวมความยาวทั้งหมดกว่า 4,902 กิโลเมตร แม่น้ำโขงทำหน้าที่หล่อเลี้ยงประชาชนกว่า 60 ล้านคนใน 6 ประเทศ ตั้งแต่จีน พม่า ไทย ลาว เขมร และเวียดนาม ได้ถูกคุกคามมาโดยตลอด โดยกิจกรรมการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืนของสังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติ ที่ขึ้นอยู่กับชีวิตของแม่น้ำนานาชาติสายนี้

โครงการระเบิดแก่งแม่น้ำโขง และโครงการเขื่อนขนาดใหญ่บนแม่น้ำหลานซาง หรือแม่น้ำโขงตอนบนซึ่งอยู่ในส่วนของประเทศจีน เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเพื่อสร้างแม่น้ำหลานซางให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่เรียกว่า Lancang Economic Belt ซึ่งประกอบไปด้วยเขื่อนผลิตไฟฟ้า การเดินเรือพาณิชย์ ท่าเรือ และเขตอุตสาหกรรม

โครงการปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ (ระเบิดแก่ง)

โครงการระเบิดแก่งแม่น้ำโขงเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากการสำรวจที่นำโดยประเทศจีน ซึ่งระบุว่าภายใต้สภาพธรรมชาติในแม่น้ำโขงสามารถเดินเรือได้ขนาดใหญ่ที่สุดระหว่างบรรทุก 60 ตัน หากต้องการเพิ่มขนาดเรือที่แล่นในลำน้ำโขงจะต้องมีการควบคุมและปรับปรุงร่องน้ำให้เหมาะสมกับการเดินเรือซึ่งการปรับปรุงร่องน้ำกระทำโดยการระเบิดแก่ง ผา และขุดลอกสันดอนบางส่วนออก การดำเนินการในระยะเริ่มแรกเริ่มตั้งแต่หุบผาแดนพม่า-จีน ที่ 243 ถึงเมืองห้วยทรายของประเทศลาวซึ่งอยู่ตรงข้ามกับอำเภอเชียงของ

¹ ข้อมูลจากหนังสือ ระเบิดแก่งแม่น้ำโขง ; หายนะทางนิเวศน์และสังคม เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (๒๕๔๗)

การดำเนินโครงการปรับปรุงร่องน้ำสรุปได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 มีการระเบิดแก่ง 21 แก่งและกลุ่มหิน ติดตั้งสัญญาณเดินเรือ 100 จุด และติดตั้งเครื่องหมาย 106 เครื่องหมาย รวมทั้งมีการติดตั้งวินช์เพื่อช่วยดึงเรือข้ามแก่ง 4 จุด เพื่อให้เรือที่ระวางบรรทุกอย่างต่ำ 100 ตัน วิ่งผ่านไปมาได้คิดเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 95% ในรอบปี โดยโครงการนี้เริ่มดำเนินการ เมื่อเดือน เมษายน 2545 และตามแผนงานกำหนดว่าจะทำการระเบิด 21 แก่งให้แล้วเสร็จภายในปี 2547

ช่วงที่ 2 ระเบิดแก่งและขุดลอกสันดอนเพิ่มเติมอีก 51 แห่ง เพื่อให้สามารถเดินเรือระวางบรรทุกอย่างต่ำ 300 ตันวิ่งได้เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 95% ในรอบปี

ช่วงที่ 3 ปรับปรุงแม่น้ำโขงให้มีลักษณะเหมือนคลอง เพื่อให้สามารถเดินเรือระวางบรรทุกอย่างต่ำ 500 ตันได้เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 95% ในรอบปี

สรุปสถานการณ์ล่าสุดปี 2547

1) ในฤดูแล้งที่ผ่านมาจีนได้ระเบิดแก่งบริเวณพรมแดนพม่ากับลาวเสร็จหมดแล้ว และได้ปรับปรุงร่องน้ำโดยการสร้างคันบังค้ำน้ำที่แก่งไคร้ ทำให้เรือขนาด 300 ตัน สามารถเดินทางมายังเชียงแสนได้แล้ว

2) ปัจจุบันมีการระงับโครงการระเบิดแก่งช่วงพรมแดนไทย-ลาว คือ แก่งคอนผีหลงต้องเลื่อนออกไปก่อน เนื่องจากรัฐบาลไทยมีมติ ครม. เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2546 ให้จัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) ใหม่ และให้กระทรวงกลาโหมทำข้อตกลงเรื่องพรมแดนกับลาว (TOR ทางน้ำ) ขณะนี้ รายงานอีไอเอฉบับสมบูรณ์ ยังไม่แล้วเสร็จ ส่วนการทำที่ไอราร์ทางน้ำยังไม่คืบหน้า

3) ชุมชนริมแม่น้ำโขงตอนบนทั้งอำเภอเชียงของและเวียงแก่นกำลังมีการเก็บข้อมูลเรื่องแม่น้ำโขงและวิถีชีวิตชุมชน ในรูปแบบของงานวิจัยชาวบ้าน (งานวิจัยชาวบ้าน) จะแล้วเสร็จเร็วๆ นี้

4) เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2547 ทางตัวแทนจากประเทศจีนมาแถลงปิดโครงการเรื่องการระเบิดแก่งและการปักหมุดหมายเพื่อการเดินเรือในแม่น้ำโขงตอนบนและมีการให้คำมั่นสัญญาว่าเมื่อทางไทยกับลาวตกลงกันเรียบร้อยแล้วและพร้อมที่จะดำเนินการเมื่อใดจีนก็จะลงทุนในการดำเนินการให้

โครงการก่อสร้างเขื่อนแม่น้ำโขงตอนบนในเขตจีน

ปัจจุบันมีการวางแผนที่จะสร้างเขื่อน 15 แห่งในเขตแม่น้ำโขงตอนบน และเลือกที่จะก่อสร้าง 8 เขื่อน โดย บริษัทไซน่า หัวนิง กรุ๊ป ซึ่งเป็นผู้ผลิตไฟฟ้าเอกชนของจีนได้รับสิทธิในการพัฒนาแม่น้ำโขงในเขตจีน จากทางรัฐบาลกลางของจีน

เขื่อนมานวานเป็นเขื่อนแห่งแรกในแม่น้ำโขงสร้างเสร็จแล้วในปี 2539 เขื่อนแห่งที่ 2 ที่เพิ่งสร้างเสร็จคือเขื่อนต้าเฉาซาน ส่วนเขื่อนแห่งที่ 3 และ 4 ที่กำลังมีการก่อสร้างคือเขื่อนเซียวหวานและเขื่อนจิงหง

เขื่อนจิงหงเป็นเขื่อนที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองเซียงรุ่งแคว้นสิบสองปันนา เป้าหมายหลักก็เพื่อการขายไฟฟ้าให้กับประเทศไทย

ส่วนเขื่อนเซียวหวาน หากสร้างเสร็จจะเป็นเขื่อนที่สูงถึง 300 เมตร สูงที่สุดในโลก

ผลกระทบท้ายน้ำที่เกิดขึ้นจากโครงการระเบิดแก่ง และการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง

แม่น้ำไร้พรมแดน ปัญหาสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน

หากอภิมหาโครงการเขื่อนหลายขวางแล้วเสร็จ เขื่อนในจีนจะสามารถควบคุมปริมาณน้ำในแม่น้ำโขงได้เกือบทั้งหมดและการไหลของน้ำในแม่น้ำโขงจะขึ้นอยู่กับเขื่อนในยูนิานานและจะกระทบต่อระบบนิเวศน์อย่างรุนแรง เนื่องจากปริมาณกระแสน้ำทั้งปีในแม่น้ำโขงช่วงก่อนถึงทะเลที่เวียดนามเป็นน้ำที่มาจากแม่น้ำโขงเขตประเทศจีนประมาณ 15-20 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่น้ำโขงช่วงประเทศกัมพูชาในเดือนเมษายนเป็นน้ำที่มาจากเขตจีนถึง 45 เปอร์เซ็นต์ และปริมาณน้ำจากพื้นที่รับน้ำในเขตประเทศจีนมีส่วนสำคัญมากต่อกระแสน้ำในช่วงหน้าแล้งของแม่น้ำโขงส่วนที่ไหลผ่านประเทศไทยและลาว (มากกว่า 60 เปอร์เซ็นต์)

เป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการเหล่านี้ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลและปรึกษาหารือกับชาวบ้าน ซึ่งต้องได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การระเบิดแก่ง ทำลายระบบนิเวศน์และบ้านของปลา

การระเบิดแก่งทำลายบ้านของปลาเพราะระบบนิเวศน์ในแม่น้ำโขงเป็นระบบนิเวศน์ที่มีความอุดมสมบูรณ์และสลับซับซ้อนที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ดังกล่าวส่งผลกระทบร้ายแรงต่อความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจชุมชน และสังคม ที่ผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับระบบนิเวศน์

ระดับน้ำโขงขึ้น-ลง ผิดธรรมชาติ

ผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงตอนบนและการระเบิดแก่งเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงเดือนมกราคม-เมษายน 2547 ที่ผ่านมา เมื่อแม่น้ำโขงแห้งลงมากกว่าปกติ และเกิดการขึ้น-ลง ผิดธรรมชาติ เป็นเพราะการควบคุมระดับน้ำของเขื่อนในช่วงที่มีการระเบิดแก่ง โดยการปิดประตูเขื่อน 3 วันครั้ง และเปิดครั้งวันสลับกัน เมื่อกระแสน้ำแห้งและขึ้น-ลง ผิดปกติ คนหาปลาก็หาปลาไม่ได้ เนื่องจากปลาไม่อพยพหากินหรือวางไข่

ผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นที่เฉพาะที่เชียงแสน เชียงของ เวียงแก่น ในเขตจังหวัดเชียงรายเท่านั้น แต่ท้ายน้ำลงไปไกลถึงที่จังหวัดนครพนมก็ได้รับผลกระทบจากระดับน้ำที่ขึ้นลงผิดปกติของแม่น้ำโขงด้วยเช่นกัน การสร้างเขื่อนและระเบิดแก่งยังส่งผลกระทบต่อน้ำสาขาของแม่น้ำโขงด้วย เพราะเมื่อแม่น้ำโขงแห้งน้ำในแม่น้ำสาขาก็จะไหลลงมายังแม่น้ำโขง

สาละวิน สายน้ำแห่งชาติพันธุ์ ที่กำลังจะหยุดไหล¹

เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
สิงหาคม 2547

แม่น้ำสาละวินมีต้นกำเนิดจากการละลายของหิมะบริเวณที่ราบสูงทิเบตเหนือเทือกเขาหิมาลัย ไหลลงสู่พื้นที่ลาดชันที่เต็มไปด้วยภูเขาทางด้านทิศใต้ผ่านมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ไหลต่อเข้าสู่แผ่นดินเขตประเทศพม่าผ่านรัฐฉาน รัฐคะยา และเป็นแม่น้ำกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่าที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตรงข้ามกับรัฐกะเหรี่ยง

โครงการเขื่อนบนแม่น้ำสาละวิน มีดังนี้

1. โครงการเขื่อนชุด 13 แห่ง ในประเทศจีน

เมื่อปี 2546 หลังจากการแปรรูปกิจการพลังงานในจีนให้แก่บริษัทเอกชน บริษัทไชน่าหัวเดียง ได้รับสิทธิในการพัฒนาแม่น้ำสาละวินตอนบนในเขตมณฑลยูนนาน ประเทศจีน หรือที่ชาวยูนนานเรียกว่าแม่น้ำจูเจียง เพื่อสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าแก่อุตสาหกรรมในจังหวัดใกล้เคียง โดยบริษัท ไชน่า หัวเดียงได้เสนอโครงการเขื่อนชุด 13 แห่ง ตั้งแต่ชายแดนทิเบตลงมาเกือบถึงชายแดนพม่า โดยเขื่อนแห่งแรกจะสร้างที่เมืองลิวคู กำหนดไว้ว่าจะเริ่มก่อสร้างสร้างภายในปี 2546

แต่เมื่อปลายปี 2546 องค์กรไทย-พม่า 83 แห่งได้ร่วมกันลงชื่อในจดหมายถึงรัฐบาลจีน เพื่อให้ระงับโครงการและทำการศึกษผลกระทบทั้งลุ่มน้ำและเปิดเผยข้อมูลแก่ชุมชนท้ายน้ำที่จะได้รับผลกระทบ เนื่องจากแม่น้ำสาละวินเป็นแม่น้ำนานาชาติ

หลังจากนั้นประธานาธิบดีจีน ได้มีคำสั่งให้รัฐบาลท้องถิ่นผู้รับผิดชอบโครงการ พิจารณาโครงการอีกครั้งด้วยความระมัดระวังส่งผลให้ปัจจุบันโครงการดังกล่าวยังมิได้เริ่มก่อสร้างตามที่วางแผนไว้

¹ ข้อมูลส่วนใหญ่จากหนังสือ เขื่อนสาละวิน: โศกนาฏกรรมสองแผ่นดิน (2546) โดย 14 องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนไทย-พม่า บรรณาธิการโดยเครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และศูนย์ข่าวสาละวิน

2. โครงการเขื่อนท่าช้าง รัฐฉาน ประเทศพม่า

เขื่อนท่าช้างเป็นโครงการผลิตไฟฟ้า มีกำลังผลิตติดตั้ง รวม 3,300 เมกะวัตต์ สันเขื่อนมีความสูง 188 เมตร คาดว่าจะมีพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมนับร้อยตารางกิโลเมตร ตัวเขื่อนกั้นแม่น้ำสาละวินบริเวณท่าเรือท่าช้าง ในรัฐฉานตอนใต้ประเทศพม่า งบประมาณเฉพาะค่าก่อสร้างอย่างต่ำ 3 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 120,000 ล้านบาท

โครงการเขื่อนนี้ริเริ่มตั้งแต่ปี 2524 โดยบริษัท นิปปอน โคอิ จากญี่ปุ่น ซึ่งสร้างเขื่อนบาลูของ บนมแม่น้ำปุ่น แม่น้ำสาขาของสาละวินมาก่อน ต่อมาในปี 2541 บริษัท จีเอ็มเอส พาวเวอร์ ของไทย ร่วมกับเมียนมาร์อีโคโนมิก คอร์ปอเรชั่น ศึกษาศักยภาพของโครงการและในวันที่ 20 ธันวาคม 2545 บริษัท เอ็มดีเอ็กซ์ของไทยได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding) กับรัฐบาลทหารพม่า

3. โครงการเขื่อนสาละวินชายแดนไทย-พม่า

มีชื่อเป็นทางการว่า โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำสาละวินชายแดนประเทศไทย-เมียนมาร์ประกอบด้วย 2 โครงการ คือ

■ โครงการเขื่อนสาละวินชายแดนตอนบน (เว่ยจี)

เขื่อนมีความสูง 168 เมตร สูงกว่าเขื่อนภูมิพลซึ่งจัดว่าเป็นเขื่อนสูงที่สุดในประเทศไทย

กำลังผลิตติดตั้ง 4,540 เมกะวัตต์

สันเขื่อนตั้งอยู่ที่เว่ยจี บนพรมแดนไทย-พม่า จ.แม่ฮ่องสอน

ระดับกักเก็บน้ำ 220 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง

■ โครงการเขื่อนสาละวินชายแดนตอนล่าง (ตา-กวิน/ท่าตาฝั่ง)

เขื่อนมีความสูง 49 เมตร กำลังผลิตติดตั้ง 792 เมกะวัตต์

สันเขื่อนตั้งอยู่ที่บ้านท่าตาฝั่ง ได้เขื่อนสาละวินตอนบนลงมา

ระดับกักเก็บน้ำ 86 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล

อ่างเก็บน้ำของเขื่อนตอนล่างท่วมพื้นที่ยาวไปตามลำน้ำประมาณ 35 กม. จรดกับฐานล่างของเขื่อนตอนบนเป็นอ่างเก็บน้ำ 2 อ่างที่เชื่อมต่อกัน อ่างเก็บน้ำของเขื่อนตอนบนท่วมพื้นที่ยาวไปตามลำน้ำ แบ่งออกเป็นพื้นที่ในเขตประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอนและรัฐกะเหรี่ยง และพื้นที่ในเขตรัฐกะเหรี่ยงต่อขึ้นไปถึงรัฐคะยาประเทศพม่า

ปัจจุบัน กฟผ. เปิดเผยแพร่ข้อมูลพื้นที่อ่างเก็บน้ำเฉพาะในส่วนของประเทศไทยเท่านั้น คือ เขื่อนสาละวินตอนล่าง 1,340 ไร่ และเขื่อนสาละวินตอนบน 19,101 ไร่ โดยมีได้เปิดเผยพื้นที่ที่จะถูกน้ำท่วมในเขตรัฐกะเหรี่ยงและรัฐคะยา

4. โครงการผันน้ำสาละวิน

แนวคิดการผันน้ำโขงและสาละวินลงสู่ลุ่มเจ้าพระยาเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2520 แบ่งออกเป็นโครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำโขง 7 โครงการ และลุ่มสาละวิน 7 โครงการ

โครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำสาละวินเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในปี 2535 เมื่อรัฐบาลไทยต้องการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในลุ่มเจ้าพระยา โครงการผันน้ำนี้ประกอบด้วยการสร้างเขื่อน คลองและอุโมงค์ส่งน้ำครอบคลุมสาขาหลักของแม่น้ำสาละวินทั้งหมดที่ไหลจากฝั่งไทย ได้แก่ น้ำปาย น้ำยวม และสาขาของน้ำเมย เช่น แม่ละเมา โครงการทั้งหมดมีเป้าหมายเพื่อเติมน้ำลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล เขื่อนขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศไทย

โครงการผันน้ำสาละวิน ล้วนแต่มีเบื้องหลังจากการผลักดันของบริษัทกิจการน้ำระดับโลก และองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ เช่น นิวเจ็ค จากญี่ปุ่นได้จัดทำรายงานการศึกษาความเหมาะสมโครงการเขื่อนและผันน้ำแม่ละเมา และการศึกษาความเหมาะสมโครงการเขื่อนและผันน้ำแม่จะเรา ขณะที่บริษัท สโนว์ เมาท์เทน เอ็นจิเนียริง จากออสเตรเลียได้จัดทำรายงานการศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้นโครงการผันน้ำปาย ทั้งสามโครงการนี้ล้วนแต่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนการศึกษาจากธนาคารโลก

อย่างไรก็ตาม การคัดค้านของชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนและผันน้ำแม่ละเมาในช่วงปี 2538 ประกอบกับในประเทศไทย ชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบจากเขื่อนแก่งเสือเต้นซึ่งธนาคารโลกก็สนับสนุนเช่นกัน ได้ประท้วงธนาคารโลกอย่างรุนแรง มีผลให้ธนาคารโลกถอนตัวจากการสนับสนุนโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นรวมทั้งโครงการผันน้ำแม่ละเมาด้วย

กระนั้นก็ตาม โครงการผันน้ำอื่นๆ ก็ยังคงถูกผลักดันต่อไป ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2542 รัฐบาลไทยมีมติและอนุมัติงบประมาณ 186 ล้านบาทให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานศึกษาวางแผน คัดเลือกโครงการการศึกษาความเหมาะสมขั้นรายละเอียดและการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมขั้นรายละเอียดพร้อมงานประชาสัมพันธ์โครงการผันน้ำจากลุ่มน้ำสาละวินลงเขื่อนภูมิพล 3 โครงการ โครงการผันน้ำนี้ได้ผนวกโครงการเขื่อนแม่ละมาหลวงและน้ำเงา ซึ่งได้ศึกษาโดยอีทีดีซีของญี่ปุ่น ภายใต้การสนับสนุนของใจก้าวเข้าไปด้วย

ปัจจุบัน ยังไม่มีการเปิดเผยรายงานการศึกษาระดับสมบูรณ์ แต่เอกสารแนะนำโครงการและเอกสารประกอบการประชุมผู้นำท้องถิ่นที่เสนอโดยบริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ บริษัท เซาท์อีสต์เอเชียเทคโนโลยี และบริษัท โทเท่นเซียล เอ็นจิเนียริงฯ สรุปได้ว่า มีแนวส่งน้ำ 3 แนวที่มีการศึกษาคือ

1) การผันน้ำสาละวิน จะมีการผันน้ำจากแม่น้ำสาละวินบริเวณใกล้บ้านแม่สามแลบ มาลงโครงการเขื่อนน้ำยวมตอนบนซึ่งจะสร้างกันแม่น้ำยวมแถบบ้านแม่คะตวนก่อนที่จะผันลงเขื่อนภูมิพล อีกแนวคือ ผันน้ำจากแม่น้ำเงาสาขาของน้ำยวมซึ่งจะมีการสร้างเขื่อนกันน้ำเงา

2) การผันน้ำเมย จะมีการผันน้ำจากแม่น้ำเมยลงเขื่อนภูมิพล โดยมีการสร้างเขื่อนและฝายน้ำแม่สองรวมอยู่ด้วย อีกแนวหนึ่งคือผันน้ำจากน้ำเมยผ่านไปยังแม่ตื่นสาขาที่ไหลลงเขื่อนภูมิพล โดยมีการสร้างเขื่อนห้วยชะแงะระหว่างทาง

3) แนวส่งน้ำปายจะมีการสร้างเขื่อนน้ำปายตอนล่างกันแม่น้ำปายก่อนที่จะผันน้ำลงสู่แม่แจ่มและเขื่อนภูมิพล ขณะเดียวกันเมื่อ กฟผ.ผลักดันโครงการเขื่อนสาละวินบนพรมแดนไทย-พม่า

ประเด็นที่ต้องตระหนัก

1. ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศพม่า

ต้นตอสำคัญของการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศพม่า มาจากการเพิ่มขึ้นของกองกำลังทหารพม่าในพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีโครงการพัฒนา อาทิ โครงการสร้างถนน โครงการท่อก๊าซ โครงการเขื่อนฯลฯ ทหารพม่าจะเข้าไปอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ที่มีโครงการเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงตามมา

2. สูญเสียแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เขื่อนในจีน เขื่อนท่าซาง และเขื่อนบริเวณพรมแดนไทย-พม่าทั้งสองแห่งจะทำให้น้ำท่วมพื้นที่ป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตสามแม่น้ำไหลเคียงในเขตยูนนาน ซึ่งแม่น้ำสาละวิน แม่โขง และแยงซีไหลคู่ขนานกันห่างกันเพียงราว 100 กิโลเมตร เป็นพื้นที่มรดกโลกทางธรรมชาติประกาศโดยยูเนสโกเมื่อปี 2546 ซึ่งต้องรักษาสภาพความสมบูรณ์ทางธรรมชาติไว้

ส่วนในประเทศพม่าและชายแดนไทย ป่าบริเวณสองฝั่งแม่น้ำนั้นนับว่าเป็นหัวใจของผืนป่าในเขตลุ่มน้ำสาละวิน ซึ่งในทางนิเวศวิทยาพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง การสร้างเขื่อนบนลุ่มน้ำสาละวินจะทำลายความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำสาละวินที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ โดยเฉพาะบริเวณพรมแดนไทย-พม่าซึ่งรัฐบาลไทยได้มีมติคณะรัฐมนตรีประกาศให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ

สูญเสียแหล่งกำเนิดไม้สักของโลก

นักนิเวศวิทยาจัดให้ลุ่มน้ำสาละวินเป็นศูนย์กลางของการกระจายพันธุ์ไม้สักของโลก การสร้างเขื่อนเว่ยจีจะทำให้เกิดน้ำท่วมป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสาละวิน ขณะที่เขื่อนดากวินท่าตาดังจะทำให้เกิดน้ำท่วมป่าเขตอุทยานแห่งชาติสาละวิน ทางฝั่งไทยทั้งสองเขื่อนยังทำให้เกิดน้ำท่วมผืนป่าฝั่งรัฐกะเหรี่ยงและคะยา ซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าสักเช่นกัน

ผืนป่านี้อาจถูกทำลายอย่างถาวรหากมีการสร้างเขื่อนสาละวินทั้งสองเขื่อน ทั้งจากการถูกน้ำท่วมและกิจกรรมอื่นๆ ที่จะตามมาเป็นลูกโซ่

3. ความจำเป็น และความคุ้มค่าของโครงการ

ความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์

รายงานของ กฟผ. ระบุว่าเขื่อนสาละวินชายแดนไทย-พม่า มีมูลค่าการก่อสร้างกว่า 2 แสนล้านบาท มูลค่าลงทุนรวมดอกเบี้ย 3.7 แสนล้านบาท ซึ่งเป็นงบประมาณที่สูงมาก

ต้นทุนการสร้างเขื่อนสาละวินอาจจะสูงกว่าที่วางแผนไว้มากเนื่องจากเขื่อนแห่งนี้ตั้งอยู่บนรอยเลื่อนของเปลือกโลกขนาดใหญ่ที่ยังไม่ตายเป็นรอยเลื่อนที่มีสถิติแผ่นดินไหวบ่อยครั้ง ที่ผ่านมามีพบบว่าเขื่อนที่สร้าง

บนแนวแผ่นดินไหวด้านตะวันตกของประเทศไทยซึ่งอยู่บนรอยเลื่อนที่ต่อเนื่องกันกับรอยเลื่อนที่ตั้งเขื่อนสาละวิน มีค่าก่อสร้างเพิ่มขึ้นภายหลังการอนุมัติสูงมาก เช่น เขื่อนศรีนครินทร์ (กาญจนบุรี) งบประมาณที่อนุมัติ 1,800 ล้านบาท แต่ค่าก่อสร้างจริงสูงถึง 4,600 ล้านบาท ค่าก่อสร้างที่เพิ่มขึ้นนี้มาจากการปรับปรุงฐานรากและการอัดฉีดหินปูน

ข้อมูลล่าสุดก็คือ การออกแบบเขื่อนสาละวินต้องออกแบบให้รองรับแผ่นดินไหว 0.7 จี ซึ่งเท่ากับว่า ค่าก่อสร้างจะเพิ่มขึ้นอีกเพื่อให้เขื่อนแข็งแรงรองรับแผ่นดินไหวได้ ข้อมูลข้างต้นชี้ว่าแทบเป็นไปได้เลยว่า ค่าไฟฟ้าจะต่ำดังที่ กฟผ. กล่าวไว้

ต้นทุนด้านอื่นๆ ที่ไม่ถูกนำมาพิจารณา

การสร้างเขื่อนมีต้นทุนด้านอื่นๆ อีกมาก เช่น ความเสี่ยงของชีวิตผู้คนโดยเฉพาะในประเทศพม่า ที่จะต้องเผชิญกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังเกิดการสูญเสียทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในลุ่มน้ำสาละวิน รวมทั้งความสูญเสียทางสิ่งแวดล้อมและแหล่งประวัติศาสตร์ ต้นทุนเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยังไม่ถูกนับรวมเป็นต้นทุนของโครงการเขื่อน

ต้นทุนอีกประการที่ดูเหมือนว่า กฟผ. ไม่ต้องจ่ายก็คือ การอพยพผู้คน เนื่องจากป่าสาละวินชายแดนเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยมานาน ชาวบ้านเหล่านี้อยู่ในพื้นที่ป่ามาก่อนการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตอุทยานแห่งชาติ หากมีการสร้างเขื่อนก็จะต้องถูกอพยพโยกย้ายโดยไม่ได้ค่าชดเชยใดๆ เพราะไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน

ข้อเสนอแนะ

หลักการพื้นฐานที่สังคมไทยควรร่วมกันผลักดันให้เกิดเป็นนโยบายที่สถาบันการเงิน ประเทศไทย นักสร้างเขื่อน บริษัทอุตสาหกรรมเขื่อน และผู้ที่เกี่ยวข้องตระหนักและปฏิบัติก็คือ

1. พม่าต้องเป็นประชาธิปไตยและสิทธิของชนพื้นถิ่นได้รับการรับรอง
2. โครงการต้องได้รับการยอมรับจากสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่พึ่งพาแม่น้ำตลอดลุ่มน้ำ ทั้งนี้เขื่อนสาละวินจะสร้างได้ก็ต่อเมื่อมีหลักฐานว่า โครงการนี้ได้รับการยินยอมจากผู้ได้รับผลกระทบทั้ง 3 ประเทศที่เกิดจากการเจรจาตกลงในกระบวนการที่โปร่งใสและเปิดเผย โดยต้องได้รับทราบข้อมูลที่เป็นอิสระและล่วงหน้า การตัดสินใจกรณีเขื่อนและผันน้ำสาละวินต้องให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศและประเด็นทางสังคมและสุขภาพในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญยิ่งของโครงการ
3. การจัดการแม่น้ำสาละวินต้องยั่งยืนและเป็นธรรม ทุกฝ่ายจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงหน้าที่ คุณค่า และความจำเป็นของแม่น้ำสายนี้ รวมทั้งวิถีชีวิตและชุมชนที่ต้องพึ่งพาแม่น้ำสายนี้ โครงการใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของผู้คนและแม่น้ำสาละวินจึงต้องตั้งอยู่บนการเคารพสิทธิและตระหนักถึงความมั่นคงของวิถีชีวิตและชุมชนที่พึ่งพิงแม่น้ำสายนี้เป็นหลัก

4. ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

5. ต้องมีการประเมินทางเลือกอย่างรอบด้าน ก่อนที่จะมีการพิจารณาโครงการ จะต้องมีการประเมินทางเลือกที่รอบด้านทั้งในเรื่องพลังงานและน้ำโดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศหลักที่คาดว่าจะรับไฟฟ้าจากเขื่อนท่าขวางและสาละวินชายแดนไทย-พม่า รวมทั้งน้ำจากการผันน้ำสาละวินลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา

การจัดการพลังงานและน้ำควรมีการศึกษา เพื่อเป็นทางเลือกควบคู่กันไปดังนี้

ด้านพลังงาน ได้แก่ การปรับปรุงและใช้ประโยชน์จากโรงไฟฟ้าที่มีอยู่ปัจจุบัน ยังมีเขื่อนผลิตไฟฟ้าที่สร้างไปแล้วในประเทศไทยอีกมากที่ยังไม่ได้ผลิตไฟฟ้าตามที่วางแผนไว้เมื่อก่อสร้างโครงการ

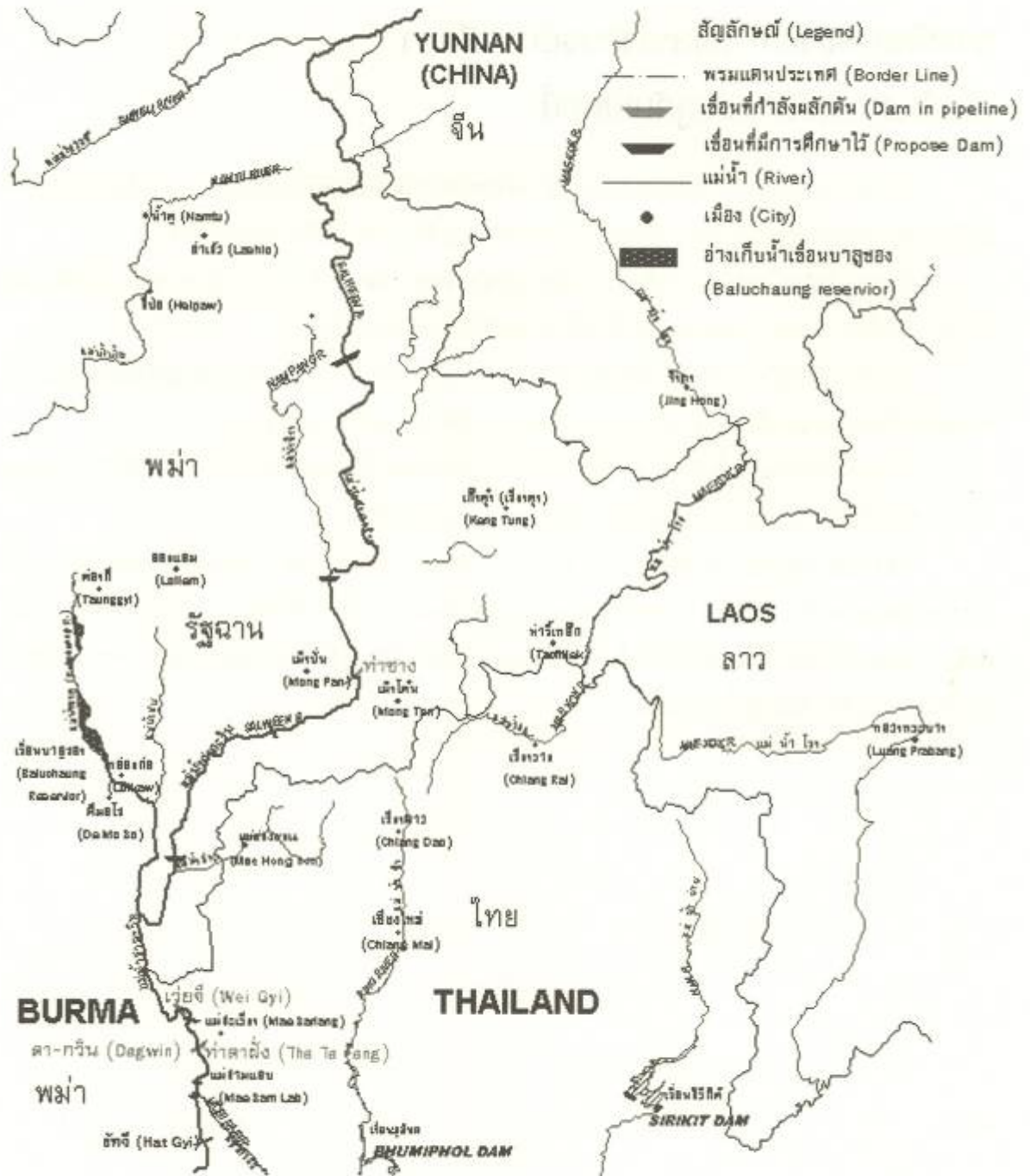
อีกทางเลือกหนึ่งที่เป็นการใช้พลังงานอย่างยั่งยืน คือการจัดการด้านความต้องการ โดยส่งเสริมให้ผู้บริโภค รวมทั้งภาคอุตสาหกรรมลดการใช้ไฟฟ้าลงและใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ยังมีทางเลือกอื่นที่ไม่ใช่โครงการโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ด้วยระบบรวมศูนย์คือโครงการขนาดเล็กที่ไม่รวมศูนย์ เพื่อขยายโอกาสให้คนในชนบทได้ใช้ เช่น พลังงานแสงอาทิตย์

การจัดการน้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้แก่ ปรับปรุงระบบชลประทานที่มีอยู่ เพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และส่งเสริมการจัดการน้ำขนาดเล็กแบบไม่รวมศูนย์ เช่น ระบบเหมืองฝาย

ข้อเสนอแนะและทางเลือกเหล่านี้ เป็นความจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นก่อนที่จะตัดสินใจในกรณีโครงการเขื่อนสาละวิน ทั้งในจีน ในรัฐฉานและบนพรมแดนไทย-พม่า รวมไปถึงโครงการผันน้ำจากสาละวินลงสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้เพื่อให้การตัดสินใจไม่ก่อให้เกิดหายนะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชนของชนพื้นถิ่นในลุ่มน้ำสาละวิน

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการเขื่อนบนแม่น้ำสาละวิน

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

โครงการเขื่อน
ภาคเหนือ

โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน¹

ความเป็นมา โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน เป็นโครงการที่แยกออกมาจากโครงการผันน้ำกก-อิง-ยม-น่านที่เคยอยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2522 โดยได้อินเข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทานในรูปโครงการผันน้ำกก-อิง-น่านประมาณ พ.ศ.2532 เนื่องจากโครงการผันน้ำกก-อิง-ยม-น่านเดิมได้รับการต่อต้านจากประชาชนอย่างหนักโดยเฉพาะในพื้นที่ที่จะต้องสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น กรมชลประทานจึงได้แยกโครงการผันน้ำกก-อิง-ยม-น่าน เป็น 2 โครงการคือ โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นและโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

จากนั้นกรมชลประทานได้เริ่มทำการศึกษาโครงการเบื้องต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 จนกระทั่งปี พ.ศ.2539 ได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาได้แก่ บริษัท ทีเอ็ม คอนซัลตังเอ็นจิเนียริง จำกัด บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด และบริษัท ชลยู (ประเทศไทย) จำกัด ให้ทำการศึกษาความเหมาะสม

และผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน นอกจากนี้ กรมชลประทานยังได้รับการช่วยเหลือจาก JICA (องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น) มาร่วมทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าวพร้อมๆ กันไปด้วย

โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน เป็นโครงการมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในกลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยการผันน้ำจากแม่น้ำกกและแม่น้ำอิง ลงสู่มแม่น้ำน่าน เฉพาะช่วงฤดูฝน (มิย.-ธค.) ไปเก็บไว้ที่อ่าง

พื้นที่ทำกินริมแม่น้ำยาว จ.น่าน หรือ “สวนดอนลุ่ม” จะถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นคลองส่งน้ำโดยสิ้นเชิง

¹ รวบรวมโดย มนตรี จันทวงศ์ โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, สิงหาคม 2547

เก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ ในปริมาณประมาณ 2,000 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี

ผลการศึกษาของกลุ่มบริษัทที่ปรึกษา เสนอให้เริ่มการก่อสร้างโครงการผันน้ำในปี พ.ศ.2546 และจะแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2557 โดยใช้งบประมาณลงทุนจำนวน 55,000 ล้านบาท ซึ่งจะดำเนินการกู้เงินจาก OECF (ญี่ปุ่น) มาใช้ในการดำเนินโครงการผันน้ำนี้

สถานะของโครงการผันน้ำในปัจจุบัน

กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาได้ทำการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมเสร็จในปี 2542 แต่เนื่องจากปัจจัยภายนอกหลายประการได้แก่ การคัดค้านโครงการจากประชาชนในท้องถิ่น ปัญหาด้านงบประมาณลงทุนจากภาครัฐ และปัญหาภัยแล้งได้ลดระดับความรุนแรงลงตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 เป็นต้นมา ส่งผลให้การผลักดันโครงการผันน้ำไม่เป็นไปตามแผนที่กลุ่มบริษัทที่ปรึกษาได้เสนอไว้

อย่างไรก็ตามโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน ถูกหยิบยกขึ้นมาอีกครั้ง ในการประชุมเชิงปฏิบัติการแผนปฏิบัติการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ โดยคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2546 ที่กระทรวงการต่างประเทศ

โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน จึงเป็นโครงการผันน้ำภายในประเทศที่มีศักยภาพมากที่สุดในขณะนี้ เนื่องจากการจัดรายงานการศึกษาต่างๆ ได้เสร็จเรียบร้อยแล้วตั้งแต่ พ.ศ.2545

ลักษณะโครงการ

3.1 องค์ประกอบของการผันน้ำ ตั้งแต่จ.เชียงรายผ่าน จ.พะเยาไปจนถึง จ.น่านนั้น แนวผันน้ำจะประกอบด้วย คลองผันน้ำแบบเปิด, ท่อผันน้ำ, อุโมงค์ผันน้ำ, เขื่อน, ฝายและการปรับปรุงแม่น้ำตลอดแนวผันน้ำรวมระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร ซึ่งสามารถแยกช่วงแนวผันน้ำเป็นช่วงๆ ได้ดังนี้

ช่วงแม่น้ำกก ไป แม่น้ำอิง มีความยาว 56.71 กม. ประกอบด้วย เขื่อนกันแม่น้ำกก, คลองผันน้ำตาดคองกริต, คลองดิน, ท่อผันน้ำ, อุโมงค์ผันน้ำ, ขุดลอกลำน้ำแม่ลอยถึงแม่น้ำอิง และแนวเขตเวนคืนที่ดินกว้าง 200 เมตร ช่วงผันน้ำนี้อยู่ในเขตอ.เมือง, อ.เวียงชัย, อ.พญาเม็งรายและ อ.เทิง ของจ.เชียงราย

ช่วงแม่น้ำอิง ไป ห้วยยอด(จ.น่าน) มีความยาว 67 กม. ประกอบด้วย เขื่อนยกระดับน้ำในลำน้ำอิงอยู่เหนือน้ำของอำเภอเทิง, คลองผันน้ำตาดคองกริต, คลองดิน, ท่อผันน้ำ, อุโมงค์ผันน้ำ ยาว 52.875 กม. ช่วงผันน้ำนี้อยู่ในเขต อ.เทิง จ.เชียงราย, กิ่งอ.ภูซาง และ อ.เชียงคำ จ.พะเยา, อ.สองแคว จ.น่าน

ช่วงการปรับปรุงลำน้ำช่วง ห้วยยอด-แม่น้ำยาว-แม่น้ำน่าน ประกอบด้วย เขื่อนน้ำยาว กั้นน้ำยาวที่ อ.สองแคว ทางทิศเหนือขึ้นไปประมาณ 1.5 กม. เพื่อควบคุมการปล่อยน้ำลงสู่ลำน้ำยาว เขื่อนมีพื้นที่อ่างเก็บน้ำประมาณ 1,825 ไร่ มีความจุ 32.77 ล้านลบ.ม., สามารถปล่อยน้ำจากอ่างโดยท่อผันน้ำด้วยอัตรา 200 ลบ.ม./วินาที และสามารถปล่อยน้ำจากประตูระบายน้ำล้นด้วยอัตราสูงสุด 760 ลบ.ม./วินาที การปรับปรุงห้วยยอด มีระยะทางการปรับปรุงประมาณ 7.5 กม. และสร้างฝายชะลอน้ำเป็นช่วงๆ รวม 5 แห่ง การปรับปรุงลำน้ำยาว โดยการสร้างฝาย 5 แห่ง การขุดและขยายลำน้ำ ปรับลาดท้องน้ำและสร้างผนังกันน้ำตลอดลำน้ำยาวจากเขื่อนน้ำยาวถึงสบยาว (จุดบรรจบกับแม่น้ำน่าน) ที่ อ.ท่าวังผา จ.น่าน ยาวประมาณ 42 กม.

สภาพปัญหาและผลกระทบจากโครงการผันน้ำ

1. ปัญหาความไม่เป็นธรรม ในการผลักดันการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ให้กับประชาชนใน 3 ลุ่มน้ำภาคเหนือ โดยการไปแย่งชิงทรัพยากรน้ำนอกลุ่มน้ำมาใช้ เป็นการจำกัดการพัฒนา ในอนาคตของประชาชนทั้ง 3 ลุ่มน้ำ ซึ่งจะสร้างปัญหาต่อระบบนิเวศน์วิทยาและปัญหาความเดือดร้อนของ ประชาชนใน 3 ลุ่มน้ำติดตามมาอย่างมาก

2. ปัญหาการปกปิดข้อมูลและการแอบอ้างการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน ไม่เคย เปิดเผยข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนแก่ประชาชนใน 3 ลุ่มน้ำ รวมทั้งยังได้แอบอ้างว่าโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

สวนดอนลุ่ม สองฝั่งแม่น้ำน่านตั้งแต่ท่าวังผา อ.เมือง ถึงอ.ภูเพียง และอ.เวียงสา จ.น่าน จะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากปริมาณน้ำ ที่ผันเข้ามาในฤดูฝนจำนวน 2,000 ล้าน ลบ.ม.

ได้รับความเห็นชอบจากชุมชนตามแนวผันน้ำ ทั้งหมดแล้ว ในขณะที่ชุมชนตามแนวผันน้ำทั้ง 3 จังหวัด ได้ร่วมกันเข้าชื่อประมาณ 4,000 คน ยื่น จดหมายให้ยกเลิกโครงการผันน้ำต่อ เลขาธิการ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง ชาติ, อธิบดีกรมชลประทาน ไปตั้งแต่วันที่ 23 มี.ค.

3. ปัญหาการคำนวณต้นทุนของโครงการผัน น้ำ จากเอกสารที่กรมชลประทานเผยแพร่มาตั้ง แต่ พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบันมีราคาเพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่า จาก 32,400 ล้านบาทเป็น 55,578 ล้านบาท และเอกสารจำนวนมากที่กรมชลประทานเผยแพร่ต่อสังคมในระยะเวลา 4 ปีที่ผ่านมา นั้น ไม่เคยปรากฏว่าการคำนวณต้นทุนผลตอบแทนของโครงการ ผันน้ำโดยกรมชลประทานจะมีมูลค่าเท่ากัน นอกจากนี้การคำนวณผลกระทบต่อระบบนิเวศน์และชุมชนยัง จำกัดในวงแคบเพื่อให้เกิดภาพผลกระทบที่น้อยที่สุดซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการลดหรือบรรเทาผลกระทบน้อย ตามลงไปด้วยเช่นกัน

4. ปัญหาด้านผลกระทบต่อระบบนิเวศน์และชุมชนตลอดแนวผันน้ำ จะเกิดปัญหาและผลกระทบ ตามมาอย่างมากมาย ซึ่งกรมชลประทาน ได้พยายามหลีกเลี่ยง ไม่ตอบคำถามของชุมชนให้เกิดความชัดเจน และยังรวมถึงการปกปิดข้อมูลการศึกษาโครงการผันน้ำไม่ให้ชุมชนได้รับรู้ด้วยเช่นกัน ปัญหาผลกระทบที่ สำคัญเช่น

- กรมชลประทานยอมรับในภายหลังว่าจะมีการผันน้ำจากแม่น้ำกกในช่วงฤดูแล้งด้วย ซึ่งจะ ทำให้เกิดปัญหาการแย่งน้ำระหว่างการประปา จ.เชียงราย, พื้นที่เกษตรกรรมของโครงการฝ่าย เชียงรายเดิม และโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน เป็นปัญหาลังคมการเมืองติดตามมาในอนาคต ปัญหาคลองผันน้ำซึ่งมีความกว้างและลึกมาก จะทำลายระบบน้ำใต้ดินลงทั้งหมด
- เชื้อนกันแม่น้ำอิง จะสร้างปัญหาน้ำท่วมขึ้นไปตามแม่น้ำอิงยาวประมาณ 20 กิโลเมตรตลอด ช่วงการผันน้ำ 6 เดือน และจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์แม่น้ำอิง โดยเชื้อนเป็นตัวขัดขวาง การเดินทางของปลาและสัตว์น้ำตามธรรมชาติอื่นๆ

- การสร้างอุโมงค์ผันน้ำขนาดใหญ่ ที่มีความสูงประมาณ 8 เมตร กว้าง 11.5 เมตร ลอดใต้ภูเขา เป็นระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร ซึ่งผ่านรอยเลื่อน ชั้นหินผุ ชั้นหินปูน และแนวน้ำพุร้อน เป็นจำนวนมากจะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงชั้นน้ำใต้ดิน การเปลี่ยนแปลงของลำห้วย ลำธารและลำน้ำสายหลักผิวดิน การเกิดแผ่นดินถล่มในระหว่างการก่อสร้าง
- การสร้างเขื่อนน้ำยาว ที่อ.สองแคว จ.น่าน กรมชลประทานไม่เคยแสดงแผนที่ผลกระทบจากน้ำท่วมที่ชัดเจน
- การปรับปรุงแม่น้ำยาวประมาณ 40 กิโลเมตร จะสร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศน์แม่น้ำและพื้นที่ทำกิน 2 ฝั่งแม่น้ำอย่างมหาศาล
- ปัญหาน้ำท่วมในเขต อ.ท่าวังผา, อ.เมือง, กิ่งอ.ภูเพียง, อ.เวียงสา จ.น่าน จะรุนแรงมากขึ้นจากปริมาณน้ำที่ผันมาในช่วงฤดูฝน ซึ่งมีปริมาณเท่ากับครึ่งหนึ่งของน้ำที่ไหลในแม่น้ำน่านตลอด 1 ปี และจะทำลายพื้นที่สวนดอนริมน้ำของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำน่านลงทั้งหมด

ความเคลื่อนไหวของชุมชนที่สำคัญในช่วงปี 2541-2547

2 ธันวาคม 2541

ตัวแทนชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน ประมาณ 500 คนได้รวมตัวกันไต่เตียน จดหมายพร้อมรายชื่อชาวบ้านคัดค้านโครงการผันน้ำ ถึงอธิบดีกรมชลประทาน โดยส่งผ่านนายอำเภอเชียงคำ

4 ธันวาคม 2541

ชมรมอัครบ้าน ร่วมกับ สภาวัฒนธรรม อ.ท่าวังผา จัดพิธีส่งขีต โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน และสืบชะตาแม่น้ำน่าน และจัดการเสวนากลางแจ้ง เรื่อง โครงการผันน้ำ กก-อิง-น่าน ณ ที่ว่าการอำเภอท่าวังผา

8 มีนาคม 2542

เครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำ กก อิง น่าน ออกแถลงการณ์ ฉบับที่ 1/2542 เรื่อง เหตุผลการคัดค้านโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน แจกในที่สัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ กก อิง น่าน ณ โรงแรมเวียงอินทร์ จ.เชียงราย โดยเป็นเวทีร่วม 3 จังหวัด การสัมมนานี้เป็นการสัมมนาเพื่อรายงานผลการศึกษาฉบับกลางของ JICA (ญี่ปุ่น) จัดโดยกรมชลประทานและ JICA

12-14 พฤศจิกายน 2542

ประชาคมจังหวัดน่าน มูลนิธิอีกเมืองน่าน ชมรมอัครบ้าน ชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำยอดยาว โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ และกองทุนชุมชนรักป่า มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ได้ร่วมจัดงานสืบสานทุนชีวิต วิถีคนลุ่มน้ำยอด-ยาว และจัดการเสวนาเรื่อง “เมื่อสายธารมีวิกฤต วิถีชีวิตจะเป็นอย่างไร” ที่บ้านนาหูน 1 อ.ท่าวังผา จ.น่าน โดยมีตัวแทนชุมชน 3 จังหวัดและนักวิชาการท้องถิ่นและส่วนกลางร่วมการเสวนา

13 มีนาคม 2543

ตัวแทนชาวบ้าน จ.เชียงราย, พะเยา, น่าน, ชาวบ้านจากต.สะเอียบ จ.แพร่ และชาวบ้านภาคอีสาน

ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการใหญ่ๆ ของรัฐ รวมประมาณ 500 คน ร่วมเดินรณรงค์คัดค้านโครงการผันน้ำ กก-อิง-น่าน

23 มีนาคม 2543

ตัวแทนชาวบ้าน 3 จังหวัด ประมาณ 40 คน เข้าพบเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตัวแทน JICA และอธิบดีกรมชลประทาน เพื่อยื่นจดหมายและรายชื่อชาวบ้าน ให้ยกเลิกโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

2 เมษายน 2543

ตัวแทนชาวบ้านในเขต อ.เชียงคำ เข้ายื่นหนังสือรายชื่อคัดค้านโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน แก่นายชวน หลีกภัย ขณะปราศรัยหาเสียงช่วยลูกพรรค ที่อำเภอเชียงคำ จ.พะเยา

10 กรกฎาคม 2543

ชาวบ้านในเขต ต.อ่าบทอง อ.เชียงคำ จ.พะเยา ร่วมประชุมกับตัวแทนกรมชลประทานและบริษัทที่ปรึกษา และชาวบ้านมีความเห็นร่วมกัน ให้กรมชลประทานยกเลิกโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

11 กรกฎาคม 2543

เช้า ชาวบ้านเขต ต.ทุ่งกล้วย กิ่งอ.ภูซาง จ.พะเยา ร่วมประชุมกับตัวแทนกรมชลประทานและบริษัทที่ปรึกษา ที่องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย ซึ่งชาวบ้านมีความเห็นเป็นส่วนใหญ่ให้กรมชลประทานยกเลิกโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

บ่าย ชาวบ้านเขต ต.ร่มเย็น อ.เชียงคำ จ.พะเยา ร่วมประชุมกับตัวแทนกรมชลประทานและบริษัทที่ปรึกษา ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย ซึ่งชาวบ้านมีความเห็นเป็นส่วนใหญ่ให้กรมชลประทานยกเลิกโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

12 กรกฎาคม 2543

กรมชลประทาน และบริษัทที่ปรึกษา ได้ขอแทรกการประชุมของหมู่บ้าน เพื่อรับฟังความคิดเห็นโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน ณ บ้านผาหลัก ต.ยอด อ.สองแคว จ.น่าน ซึ่งชาวบ้านกำลังประชุมเรื่องสหกรณ์ของหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เดินออกจากที่ประชุมก่อนที่การประชุมเสร็จ เนื่องจากไม่ต้องการโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

13 กรกฎาคม 2543

กรมชลประทานได้จัดการประชุม รับฟังความคิดเห็นโครงการผันน้ำกก อิง น่าน ณ องค์การบริหารส่วนตำบลผาทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน ผลการประชุม ชาวบ้านมีมติไม่เห็นชอบที่จะให้ก่อสร้างโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

17 มกราคม 2544

เครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำกก อิง น่าน ออกแถลงการณ์คัดค้านโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน ในการประชุมสรุปผลการศึกษาโครงการผันน้ำ จัดโดยกรมชลประทานและบริษัทที่ปรึกษา ที่โรงแรมเกษเวย์ จ.พะเยา

20 มีนาคม 2544

ตัวแทนเครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำกก อิง น่าน (จังหวัดพะเยา, เชียงราย) ยื่นข้อเสนอให้ยกเลิกโครงการผันน้ำ ร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรในประเด็นปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาป่าไม้ ปัญหาที่ดิน ปัญหาการจัดการน้ำ ปัญหาราคาพืชผล ปัญหาหนี้สินเกษตรกร ฯลฯ แก่นายกรัฐมนตรีที่ศาลากลาง จังหวัดเชียงใหม่ จัดโดยสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ

30 มีนาคม 2544

ตัวแทนชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำยอด ยาว น่าน และชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนสมุน ชุมชุมประทังการประชุมสรุปการศึกษาโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน ซึ่งจัดโดยกรมชลประทานและบริษัทที่ปรึกษา ที่โรงแรมซีดีปาร์ค จังหวัดน่าน เรียกร้องให้มีการยกเลิกโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน และบริษัทที่ปรึกษาตอบรับเพียงจะบรรจุความเห็นของชาวบ้านในรายงานการศึกษาของบริษัทเท่านั้น

ชาวบ้านในจ.น่านเรียกร้องให้ยุติโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน (30 มีนาคม 2544)

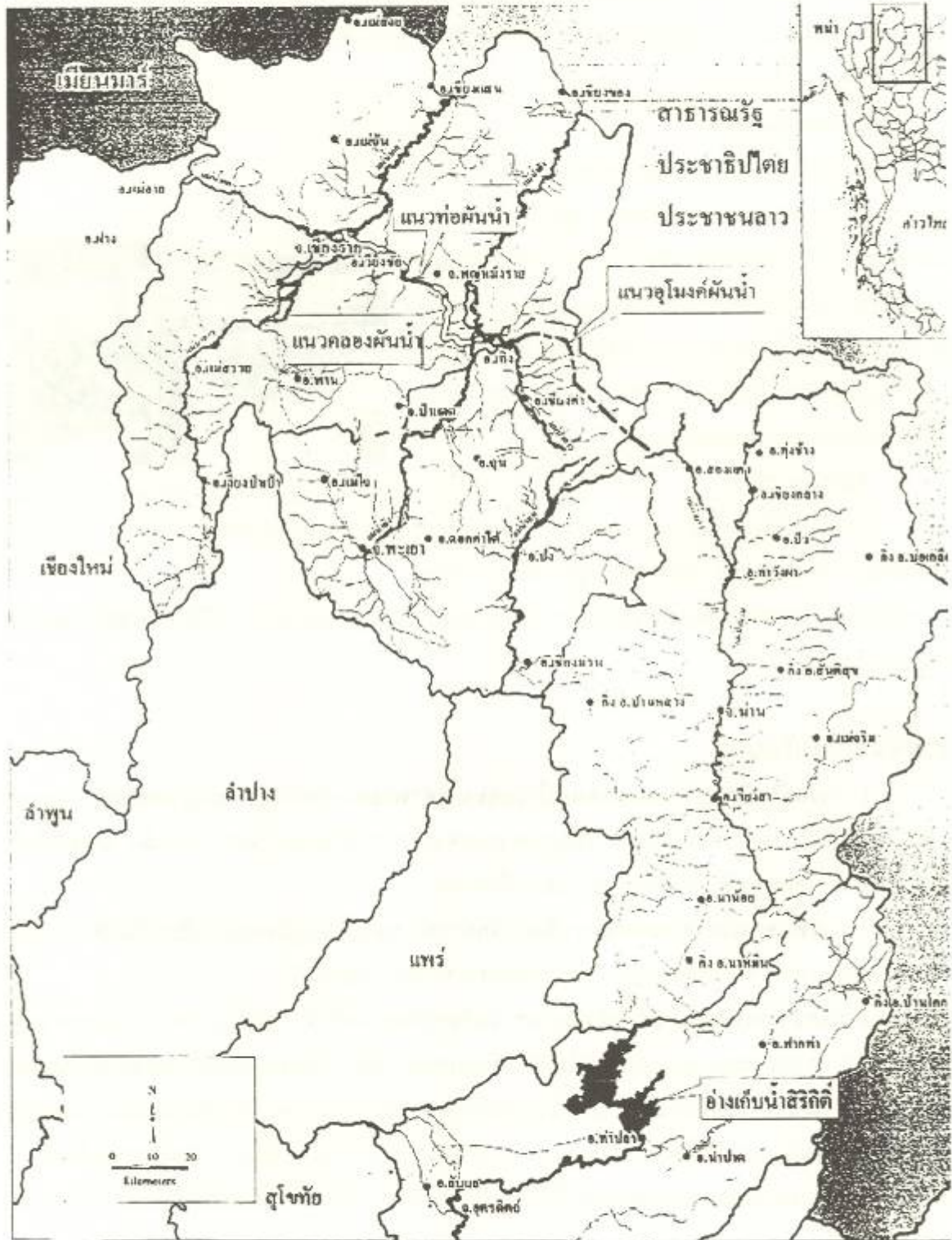
ธันวาคม 2544

ชาวบ้านบ้านนาหูนุ่น 1, บ.นาหูนุ่น 2, บ.นาหูนุ่น 3, บ้านปางปูก, บ้านสองแคว จ.น่าน ถวายฎีกาเพื่อ ทรงทราบ ความวิตกกังวลและความเดือดร้อนของประชาชนในเขตลุ่มน้ำกก อิง และน่าน กรณีมีการดำเนินโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการ การปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการและการบริหารความต้องการการใช้น้ำในลุ่มน้ำนั้นๆ เป็นหลัก และยุติขั้นที่ตอนการพัฒนาโครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน ในขณะนี้ทั้งหมด
2. การทบทวนวัตถุประสงค์การบริหารจัดการน้ำ ของเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ จากเป็นเขื่อนเอนกประสงค์ (ผลิตกระแสไฟฟ้า) เป็นเขื่อนเพื่อการชลประทานเป็นหลัก
3. มาตรการเพื่อสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ ที่จำเป็นอื่นๆ ต้องดำเนินการควบคู่กันไป เช่น การปรับปรุงระบบคูคลองส่งน้ำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น, การพัฒนาศักยภาพของภาคเมืองและอุตสาหกรรม ให้สามารถสร้างแหล่งเก็บกักน้ำไว้ใช้เป็นของตนเองในอนาคต และเพิ่มประสิทธิภาพระบบบำบัดน้ำเสียให้สามารถนำกลับมาใหม่ได้, มาตรการการประหยัดน้ำในเขตเมือง, การขุดสระเพื่อเก็บกักน้ำในพื้นที่ชลประทานภาคกลางตามแนวทฤษฎีใหม่จะเป็นแนวทางการเก็บน้ำส่วนเกินในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างที่ชัดเจน

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการ กก-อิง-น่าน

โครงการเพิ่มปริมาณน้ำ ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา¹

ความเป็นมาของการศึกษาโครงการ

อ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา มีปริมาณความจุอ่างใช้งาน 249.0 ล้าน ลบ.ม. ต้องจัดสรรน้ำเพื่อสนองความต้องการใช้น้ำในกิจกรรมต่างๆ กล่าวคือ ด้านการเกษตร อุปโภคบริโภค อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว และการรักษาสมดุลนิเวศวิทยาท้ายน้ำ

ดังนั้น กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ว่าจ้างบริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด ร่วมกับบริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด และบริษัท วายพี คอนซัลแตนท์ จำกัด ทำการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา โดยเริ่มงานการศึกษาโครงการเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2543 มีระยะเวลาดำเนินงานศึกษารวม 18 เดือน เพื่อศึกษาการนำปริมาณน้ำส่วนเกินในลุ่มน้ำอื่นมาเพิ่มในปริมาณที่เพียงพอกับความจุอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธาราและความต้องการใช้น้ำในลุ่มน้ำแม่กวง โดยการนำน้ำจากลุ่มน้ำแม่แตงและลุ่มน้ำแม่จัด ผันมาเติมให้กับเขื่อนแม่กวง ในปริมาณ 147.42 และ 43.91 ล้านลบ.ม.ต่อปี ตาม

ลักษณะของโครงการเพิ่มปริมาณน้ำ ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา โดยสรุป

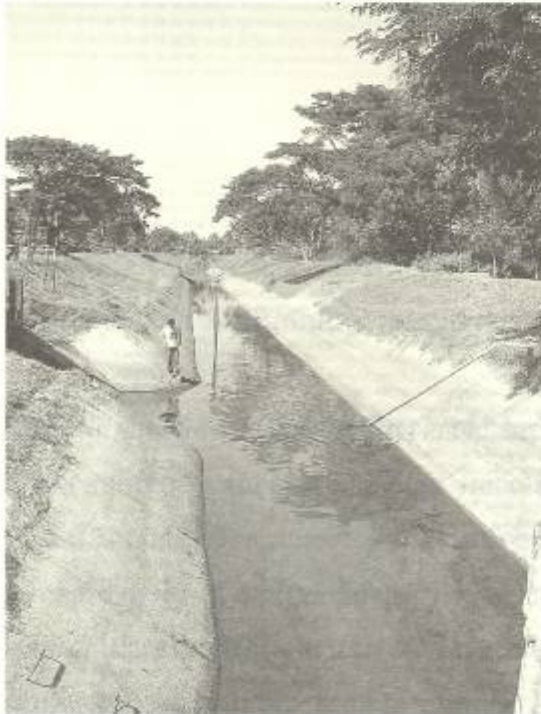
การผันน้ำแม่แตง จะกระทำโดยการสร้างประตูระบายน้ำแม่ตะมาน (ปรต.แม่ตะมาน) เป็นด้วยกระตบน้ำเข้าอุโมงค์แม่แตง-แม่จัด ในช่วงระหว่างเดือนกรกฎาคม-เดือนพฤศจิกายน ตั้งอยู่บนน้ำแม่แตงเหนือหมู่บ้านแม่ตะมานประมาณ 2 กม. อยู่ห่างมาทางท้ายน้ำจากบ้านเมืองกีด

พื้นที่ชลประทานแม่แตง อ.หางดง จ.เชียงใหม่

¹รวบรวมโดย มนตรี จันทวงศ์ โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, สิงหาคม 2547

ประมาณ 1.8 กม. อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ เพื่อให้น้ำผ่านเข้าอุโมงค์ รวมความยาวอุโมงค์ในแนวราบ (อุโมงค์ส่งน้ำแม่แตง-แม่จืด) 26.751 กิโลเมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 เมตร ระดับอุโมงค์อยู่ต่ำกว่าผิวดินประมาณ 40-450 เมตร และส่งน้ำต่อไปยังอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงฯ โดยจะมีอาคารรับน้ำเข้าอุโมงค์ส่งน้ำแม่จืด-แม่กวง ตั้งอยู่บริเวณขอบอ่างเก็บน้ำแม่จืดฯ ด้านทิศตะวันออกห่างจากตัวเขื่อนประมาณ 3 กิโลเมตร รวมความยาวอุโมงค์แนวราบ (อุโมงค์ส่งน้ำแม่จืด-แม่กวง) 20.933 กิโลเมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 เมตร (น้ำจะไหลเข้าอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวง บริเวณบ้านป่าสักงาม) ระดับอุโมงค์อยู่ต่ำกว่าผิวดินประมาณ 40-200 เมตร

คลองชลประทานแม่แตง

ผลกระทบบางประการจากโครงการผันน้ำแม่แตง

1) ปริมาณน้ำที่จะผันออกไปจากน้ำแม่แตงก่อนที่จะเข้าสู่โครงการชลประทานแม่แตงอยู่ระหว่าง 24%-78.6% ของปริมาณน้ำที่ไหลในระหว่างเดือนกรกฎาคม-พฤศจิกายน และน้ำแม่แตงมีแนวโน้มลดลงมาโดยตลอด ดังนั้นการผันน้ำออกจากลุ่มน้ำแม่แตงจะสร้างปัญหาให้กับระบบนิเวศน์ กิจกรรมท่องเที่ยว และการใช้น้ำในโครงการชลประทานแม่แตง

2) การบริหารน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวง โดยกรมชลประทานยังคงกำหนดให้ภาคเกษตรเป็นภาคที่ได้รับความสำคัญลำดับท้ายสุด ในขณะที่ปริมาณน้ำท่าไหลเข้าเขื่อนแม่กวงมีแนวโน้มลดลงมาอย่างต่อเนื่อง แต่เขื่อนแม่กวงก็ยอมให้การประปาเชียงใหม่ นำน้ำจาก

เขื่อนแม่กวงไปใช้ผลิตน้ำประปาให้ จ.เชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2542 ซึ่งมีกำลังการผลิตถึง 17.52 ล้าน ลบ.ม.ต่อปี และวางแผนต้องส่งน้ำดิบให้การนิคมอุตสาหกรรมลำพูน อีกจำนวน 7.22 ล้าน ลบ.ม.ต่อปี การจัดสรรน้ำให้แก่ภาคเกษตรกรรมจะขึ้นกับปริมาณน้ำที่เหลือ ซึ่งภาคเกษตรควรได้รับสิทธิการจัดสรรน้ำเป็นอันดับแรกสุด

3) การผันน้ำจะผันน้ำส่วนหนึ่งจากเขื่อนแม่จืดไปเขื่อนแม่กวงด้วย จำนวน 43.91 ล้านลบ.ม. จะส่งผลกระทบหรือไม่อย่างไรกับการใช้น้ำของโครงการชลประทานราษฎร์ จ.เชียงใหม่ ซึ่งต้องใช้น้ำจากเขื่อนแม่จืดจำนวน 39,000 ไร่ เนื่องจากการคำนวณว่ามีน้ำเหลือที่เขื่อนแม่จืดนั้นไม่ได้คำนวณการใช้น้ำในพื้นที่โครงการชลประทานราษฎร์รวมไว้ด้วย

4) โครงการผันน้ำน่าจะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำท่าที่ไหลลงเขื่อนภูมิพล ซึ่งจะไปสร้างปัญหาเพิ่มขึ้นในการบริหารน้ำในเขื่อนภูมิพลเพื่อการใช้งานในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

5) ประชาชนหรือเกษตรกรในเขตพื้นที่โครงการชลประทานแม่แตง ในเขตอ.แม่แตง แม่ริม เมือง หางดง และสันป่าตอง ได้รับทราบข้อมูลรายละเอียดโครงการผันน้ำมาน้อยเพียงใด และจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อการดำเนินการโครงการผันน้ำได้มาน้อยเพียงใด

6) โครงการเพิ่มปริมาณน้ำ ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดในการวางแผนพัฒนาในลุ่มน้ำปิง ที่เน้นการพัฒนาการเติบโตของภาคเมืองและอุตสาหกรรม โดยไม่ได้คำนึงถึงฐานหรือกำลังของทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำที่จะรองรับการเจริญเติบโตได้ จึงเกิดโครงการไปแย่งชิงทรัพยากรน้ำจากลุ่มน้ำอื่น ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ และไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่แท้จริงได้

สถานะของโครงการในปัจจุบัน

กรมชลประทานได้ว่าจ้างกลุ่มบริษัทที่ปรึกษา ดำเนินการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา แล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2545 และโครงการนี้ได้ถูกบรรจุไว้ในโครงการจัดทำแผนรวม(Integrated Plan) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง โดยกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

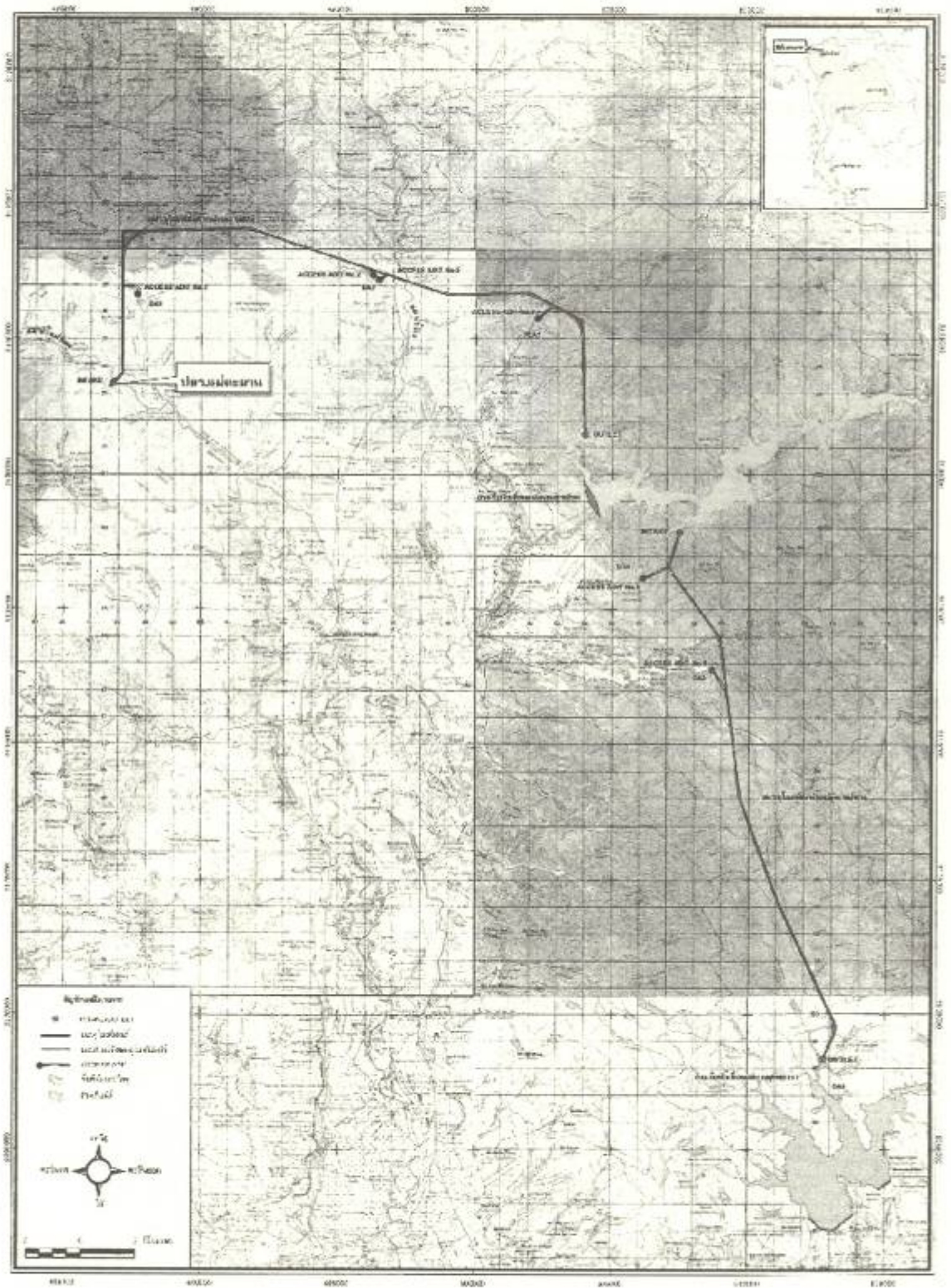
พ.ศ.2545 (ศึกษาโดย บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ชิกม่า ไฮโกร คอนซัลแตนท์ จำกัด)

ในระดับพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้ปรากฏทั้งการสนับสนุนโครงการนี้จากกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตชลประทานแม่กวง และขณะเดียวกันก็มีการคัดค้านอย่างจริงจังจากกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตชลประทานแม่แตง โดยเฉพาะในเขตอ.หางดง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่

โรงกรองน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาคจ.เชียงใหม่ ตั้งอยู่ใต้เขื่อนแม่กวง

แนวส่งน้ำแม่แตง-เขื่อนแม่งัด-เขื่อนแม่งวง

โครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่ชาน¹

ความเป็นมา

กรมชลประทานเริ่มพัฒนาโครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่ชานตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 ต่อมาในปี พ.ศ.2537 กรมชลประทานได้ว่าจ้าง บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด บริษัท พีรี ดีเวลลอปเม้นท์ และ บริษัท ชัลยู คอนซัลแตนท์ ทำการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการแม่ชาน และกลุ่มบริษัทที่ปรึกษาได้ทำการศึกษาแล้วเสร็จในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2540 โครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่ชานมีเป้าหมายเพื่อที่จะส่งน้ำไปยังพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ชานตอนล่างและพื้นที่บางส่วนของโครงการชลประทานแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดของโครงการโดยสรุปได้ดังนี้

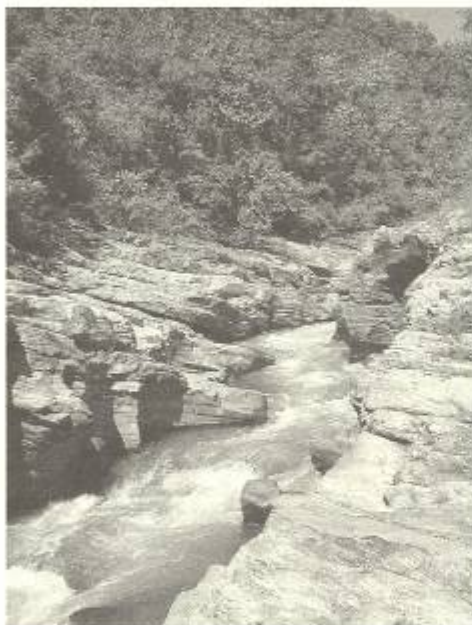
ลักษณะโครงการ เป็นโครงการอ่างเก็บน้ำเอนกประสงค์ขนาดกลาง

ที่ตั้ง	บ้านห้วยไทรงาม ต.น้ำบ่อหลวง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่
ชนิดเขื่อน	เป็นเขื่อนชนิดหินถม
วัตถุประสงค์	เพื่อส่งน้ำไปยังพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ชานตอนล่างและพื้นที่บางส่วนของโครงการชลประทานแม่แตง
ระดับเก็บน้ำสูงสุด	+381.81 เมตร รทก.
ความจุอ่างเก็บน้ำที่ระดับน้ำองสูงสุด	80.90 ล้าน ลบ.ม.
พื้นที่ผิวอ่างเก็บน้ำที่ระดับน้ำองสูงสุด	3.15 ตารางกิโลเมตร (1,968 ไร่)
ค่าลงทุนรวม(2540)	1,893.22 ล้านบาท
พื้นที่รับน้ำ	ประมาณ 68,370 ไร่
- พื้นที่แม่ชานตอนล่าง (ชลประทานราษฎร)	ประมาณ 25,000 ไร่
- พื้นที่คลองซอยที่ 23	ประมาณ 43,370 ไร่
โครงการชลประทานแม่แตง	

¹ รวบรวมโดย มนตรี จันทวงศ์ โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, สิงหาคม 2547

สรุปผลกระทบจากโครงการที่สำคัญ

1. ผลกระทบต่อพื้นที่เขตเตรียมการประกาศอุทยานแห่งชาติออบขานประมาณ 1,500 ไร่ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอ.หางดง จ.เชียงใหม่ และอ่างเก็บน้ำแม่ขานซึ่งน้ำจะท่วมบริเวณนี้ทั้งหมด
2. เชื้อนแม่ขานจะลดปริมาณน้ำท่าในฤดูฝนที่จะไหลไปเก็บที่เขื่อนภูมิพลในปริมาณ 140.55 ล้าน ลบ.ม.ต่อปี
3. ผลกระทบต่อสัตว์ป่าหลายชนิดที่มีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (ชะนีธรรมดา, หมาไน) และมีสถานภาพถูกคุกคาม (เต่าปูลู นกหัวขวานใหญ่สีดำ ค่างแว่นถิ่นเหนือ)
4. ผลกระทบต่อแหล่งโบราณคดีในพื้นที่อ่างเก็บน้ำ
5. ผลกระทบต่อการโยกย้ายชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ขนิลใต้ ต.น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่ จำนวน 58 ครอบครัว และพื้นที่ทำกินบางส่วนของบ้านห้วยไทรง ต.น้ำป่อหลวง อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ โดยสรุปดังนี้
 - 5.1 คริวเรือนและทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม
 - ชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำ จำนวน 1 หมู่บ้าน คือบ้านแม่ขนิลใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลน้ำแพร่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
 - พื้นที่ทำการเกษตรบริเวณแนวแกนเขื่อนครอบคลุมเขตติดต่อ 2 หมู่บ้าน
 - ทรัพย์สินคริวเรือนที่ต้องจ่ายค่าชดเชย รวมประมาณ 64 ครอบครัว
 - บ้านเรือนที่ถูกน้ำท่วม รวมประมาณ 58 หลังคาเรือน ซึ่งอยู่ในพื้นที่อ่างเก็บน้ำแม่ขานทั้งหมด
 - 5.2 พื้นที่ที่ถูกน้ำท่วม
 - พื้นที่ที่ดินต้องการการชดเชยที่ระดับเก็บกักน้ำ 387.0 ม.รทก.เท่ากับ 419 ไร่ จำแนกเป็น

ออบขาน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญมากที่สุดของอ.หางดง

ความเคลื่อนไหวของชาวบ้านแม่ขนิลใต้ หมู่ที่ 8 ต่อโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ขาน

1 พ.ย. 2542

ชาวบ้านยื่นหนังสือต่อประธานอบต.น้ำแพร่ เพื่อขอความช่วยเหลือ กรณีหมู่บ้านแม่ขนิลใต้ หมู่ที่ 8 จะได้รับผลกระทบหากสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน โดยชาวบ้านแม่ขนิลใต้ทั้งหมู่บ้านจะถูกย้ายออกจากที่ตั้งหมู่บ้านเดิม และทางชลประทานไม่จัดสรรที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้ ทำให้ชาวบ้านแม่ขนิลใต้ทั้งหมู่บ้านไม่มีที่อยู่อาศัยและไม่มีที่ดินทำกิน ดังนั้นชาวบ้านแม่ขนิลใต้จะขออยู่ที่ตั้งหมู่บ้านเดิม

23 ก.พ. 2543

ชาวบ้านยื่นหนังสือต่อหัวหน้าอุทยานแห่งชาติออบขานเพื่อคัดค้านการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ขาน ต.น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่

6 ก.พ. 2545

ชาวบ้านยื่นหนังสือต่อองคมนตรี เพื่อขอคัดค้านการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ชานพร้อมรายชื่อราษฎรที่คัดค้าน เนื่องจากกรมชลประทานจะทำการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ชานในปี 2545 อันจะมีผลกระทบต่อชาวบ้านแม่ชานได้

8 ก.พ. 2545

ชาวบ้านแม่ชานได้ประชุมในหมู่บ้านแม่ชานได้ หมู่ที่ 8 ต.น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่ เรื่องกรมชลประทานติดตามการสร้างเขื่อนแม่ชาน และต้องให้พี่น้องบ้านแม่ชานได้ออกจากพื้นที่ซึ่งผลการประชุม ชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนแม่ชานและลงชื่อคัดค้าน

ป้ายคัดค้านเขื่อนแม่ชานทางเข้าหมู่บ้านแม่ชานได้

24 มีนาคม 2545

ชาวบ้านแม่ชานได้ร่วมชุมนุมกับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ และมีการเจรจาปัญหาการจัดการน้ำระหว่างรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์) รับมอบหมายจากรองนายกรัฐมนตรี (นายพิทักษ์ อินทวิทยนันท์) กับสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ณ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ผลการเจรจา เห็นชอบให้มีการระงับการดำเนินงานตามโครงการนี้ไว้ก่อนตามข้อเรียกร้อง หากจะมีการดำเนินการใดๆ ให้ถามความเห็นของชาวบ้านที่รับผลกระทบโดยตรงก่อน

26 มิถุนายน 2545

องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแพร่ อ.หางดง มีมติไม่เห็นชอบให้สร้างเขื่อนแม่ชานเป็นเอกฉันท์

14 มิถุนายน 2547

ชาวบ้านแม่ชานได้ ต.น้ำแพร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่ จำนวนกว่า 100 คน นำโดยนายประพันธ์ จันทร์แก้ว ผู้ใหญ่บ้านยื่นหนังสือร้องเรียนถึงนายสุวัฒน์ ตันติพัฒน์ ผู้ว่าราชการ จ.เชียงใหม่ กรณีกรมชลประทานมีแผนสร้างเขื่อนแม่ชาน ทางจังหวัดได้รับไว้พิจารณาและจะส่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งป่าไม้และกรมชลประทานไปศึกษารายละเอียดอีกที

ประเด็นคำถามต่อโครงการเขื่อนแม่ชาน

1 ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

1.1 เขื่อนแม่ชานถูกเสนอให้เป็นโครงการเร่งด่วน ในแผนปฏิบัติการลุ่มน้ำปิงตอนบนปี 2545 ที่คณะอนุกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำปิงตอนบนจัดทำขึ้น (โดยคณะทำงานย่อยลุ่มน้ำแม่ชาน) และได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2544 นับเป็นการดำเนินการที่ขาดความโปร่งใสและขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด เพราะการประชุมคณะทำงานลุ่มน้ำย่อยแม่ชาน เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2543 ณ ห้องประชุมอำเภอสันป่าตอง จ.เชียงใหม่ ในการประชุมไม่มีตัวแทนชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ชานได้เข้าร่วมประชุมแม้แต่คนเดียว แต่เป็นการผลักดันจากฝ่ายจัดการ

ประชุม ให้บรรจุแผนอ่างเก็บน้ำแม่ชาน เป็นแผนเร่งด่วนของคณะทำงานลุ่มน้ำย่อยแม่ชาน และพัฒนาไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการลุ่มน้ำปิงตอนบน ทั้งๆ ที่ชาวบ้านในพื้นที่ได้เรียกร้องให้ยกเลิกโครงการดังกล่าวมาโดยตลอด การกระทำดังกล่าวนี้ถือพฤติกรรมที่น่าละอายเป็นอย่างยิ่งของหน่วยงานที่รับผิดชอบทั้งหมด ในการอ้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ท่ามกลางการประชาสัมพันธ์เรื่องการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและกาปฏิรูประบบราชการ

1.2. กรมชลประทานชี้แจงว่า ชาวบ้านในพื้นที่อ่างเก็บน้ำคือ ชาวบ้านแม่ชานได้ อ.หางตง เห็นด้วยที่จะให้สร้างเขื่อนแม่ชานร้อยละ 62.50 และยอมอพยพย้ายออกร้อยละ 83.93 ถ้าข้อมูลนี้ไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง กรมชลประทานจะรับผิดชอบอย่างไร ?

สภาพของบ่อน้ำ ในพื้นที่เตรียมการอพยพชาวบ้านแม่ชานได้ หากมีการสร้างเขื่อนแม่ชาน

2. คำถามต่อความรับผิดชอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

2.1. ถ้าต้นทุนการสร้างเขื่อนสูงกว่า 1,893.22 ล้านบาท หรือเขื่อนเก็บน้ำไม่ได้ระดับความจุอ่างเก็บน้ำปกติจำนวน 74.84 ล้านลูกบาศก์เมตร กรมชลประทานจะแสดงความรับผิดชอบอย่างไร?

2.2. ปัญหาการจัดสรรน้ำในโครงการชลประทานแม่แตงโดยเฉพาะในฤดูแล้ง เกิดขึ้นเพราะการบริหารจัดการน้ำที่ด้อยประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากการจัดสรรน้ำที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเกษตรเป็นอันดับแรกสุด ตามวัตถุประสงค์ของโครงการชลประทานแม่แตงตั้งแต่เริ่มสร้าง

2.3. รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม

กล่าวว่า พื้นที่สร้างเขื่อนแม่ชาน อยู่ในเขตแผ่นดินไหวปานกลางค่อนข้างรุนแรง ซึ่งกรมชลประทานไม่เคยชี้แจงประเด็นนี้ให้แก่ชุมชนที่ตั้งอยู่ที่ท้ายเขื่อนให้ทราบ

สถานการณ์ของโครงการ

โครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่ชาน อยู่ในระหว่างการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยคณะกรรมการผู้ชำนาญการด้านแหล่งน้ำ และโครงการนี้ได้ถูกบรรจุไว้ใน โครงการจัดทำแผนรวม (Integrated Plan) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง โดยกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2545 (ศึกษาโดย บริษัท ปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด, บริษัท ชิกมา ไฮโกร คอนซัลแตนท์ จำกัด)

โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น

ความเป็นมา

โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นเดิมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ กก-อิง-ยม-น่าน โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรีในปี พ.ศ.2523 ให้ดำเนินการศึกษาโครงการ กก-อิง-ยม-น่าน มีเป้าหมายที่จะผันน้ำจากแม่น้ำโขง อิง และกก ลงสู่อ่างน้ำยมและระยะต่อไปก็จะมีการผันน้ำจากแม่น้ำโขงไปลงแม่น้ำน่านที่เขื่อนสิริกิติ์

โดยโครงการนี้จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอสอง จังหวัดแพร่ บริเวณเหนือจุดบรรจบระหว่างแม่น้ำยมและแม่น้ำจวประมาณ 6.7 กม. ทั้งนี้ได้มีการศึกษากันหลายครั้ง ได้มีการลดขนาดของโครงการลงรวมทั้งเปลี่ยนผู้รับผิดชอบโครงการจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) มาเป็นของกรมชลประทาน เมื่อปลายปี 2528 เพราะเห็นว่าในระยะแรกโครงการจะให้ประโยชน์ด้านชลประทานเป็นสำคัญและโดยเฉพาะเมื่อยังไม่มี การผันน้ำมาจากลุ่มน้ำอื่น

ที่ผ่านมาวัตถุประสงค์ของเขื่อนแก่งเสือเต้นได้มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด เริ่มต้นจากเขื่อนแก่งเสือเต้นที่อยู่ภายใต้โครงการผันน้ำกก อิง ยม น่าน มีการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นหลัก จากนั้นจึงมีการโอนย้ายความรับผิดชอบมาให้กรมชลประทาน และมีการลดระดับสันเขื่อนจาก 92 เมตรลงมาเหลือ 72 เมตรและเปลี่ยนวัตถุประสงค์มาเพื่อการชลประทาน แต่ยังคงมีการติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า 48 MW และยังมีวัตถุประสงค์อื่นๆ อีกคือด้านการประมง ด้านการท่องเที่ยว และที่กำลังเป็นที่สนใจคือด้านการป้องกันน้ำท่วม ฯลฯ

ทั้งนี้ในปี 2528 บริษัท Howard Humphreys and Partners และ Acres International Limited ได้ทำการศึกษาความเหมาะสมเขื่อนแก่งเสือเต้นให้กับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย โดยพิจารณาการก่อสร้างในระยะที่ 1 อ้างว่าเป็นการก่อสร้างเพื่อการชลประทาน โดยลักษณะของเขื่อนเป็นเขื่อนเอนกประสงค์ ชนิดเขื่อนหินถมคานคองกรีต (Rockfill with Concrete Deck) โดยตัวเขื่อนมีความสูงวัดจากท่งลำน้ำเดิม 69.00 เมตร มีความยาว 520.00 เมตร และสันเขื่อนมีความกว้าง 10.00 เมตร ทั้งนี้ได้ลดระดับการกักเก็บมาอยู่ที่ 258.00 ม.รทก. ซึ่งทำให้อ่างเก็บน้ำมีความจุที่ระดับเก็บกักปกติ 1,175 ล้าน ลบ.ม. และก่อให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่ที่ระดับกักเก็บน้ำปกติ 65.0 ตร.กม. หรือประมาณ 40,625.35 ไร่ ทั้งนี้การประเมินค่าลงทุนสำหรับโครงการของบริษัทที่ปรึกษาระบุว่าจะต้องใช้เงินทุนสำหรับโครงการทั้งหมด 6,338.35 ล้านบาท (ราคาปี 2541)

ในด้านประโยชน์ของการสร้างเขื่อน กรมชลประทานอ้างว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ด้านชลประทาน โดยจะทำให้สามารถเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกในฤดูแล้งได้ถึง 367,233 ไร่ นอกจากนั้นยังสามารถลดปริมาณ น้ำนองซึ่งเป็นสาเหตุของภาวะน้ำท่วมได้ถึง 35-53 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่มีเขื่อนแก่งเสือเต้น นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดประโยชน์ทำให้มีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคมากขึ้น เพิ่มการสร้างงานให้กับ ประชาชนในท้องถิ่น การเป็นแหล่งท่องเที่ยว ประโยชน์ด้านกิจการการประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ผลกระทบในด้านต่างๆ และประเด็นข้อสังเกต

1. ผลกระทบต่อระบบนิเวศน์

ผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล พบว่าในพื้นที่น้ำท่วมมีพันธุ์ไม้อยู่ 430 ชนิด ได้แก่ ต้นไม้ 111 ชนิด ไม้พุ่มขนาดเล็ก 97 ชนิด เถาวัลย์ 20 ชนิด สมุนไพร 135 ชนิด ไม้เลื้อย 64 ชนิด พืชจำพวกเฟิร์น 15 ชนิด พืชจำพวกหญ้าและว่าน 26 ชนิด ต้นไผ่ 3 ชนิด และกล้วยไม้ 7 ชนิด โดยตัวเหล่านี้เป็นเพียงครึ่งหนึ่งของ พรรณไม้ทั้งหมด เนื่องจากไม้ล้มลุกส่วนมากออกดอกจนโรยหรือเหี่ยวเฉาไปแล้วในช่วงของการสำรวจ ใน ด้านสัตว์ป่า พบว่ามีหมาใน ซึ่งจัดเป็นสัตว์ป่าหายากของ IUCN และมีการพบนกยูงพันธุ์ไทย ซึ่งนอกจากที่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งแล้ว มีการพบที่นี่เพียงแห่งเดียวเท่านั้นโดยในบทสรุปของรายงานระบุ ว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำจะปิดกั้นทางเดินของสัตว์ป่าไปสู่บริเวณที่ราบต่ำภายในอุทยานฯ และการสร้างเขื่อน ไม่เป็นผลดีต่อบรรดาสัตว์ป่าและนกที่อาศัยอยู่ในบริเวณน้ำท่วม

นอกจากนั้นยังพบว่าพื้นที่ป่าสักที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นจะถูกน้ำท่วม 31.84 ตร.กม. และระบุว่า จากการสำรวจพื้นที่ป่าสักธรรมชาติในประเทศแล้วพบว่าพื้นที่ป่าสักในอุทยานแห่งชาติแม่ยมนี่เป็นแหล่ง พันธุกรรมสักธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดที่เหลืออยู่ในประเทศไทย นอกจากนั้นยังพบพันธุ์ปลารวมทั้งสิ้น 106 ชนิด และหลายชนิดที่มีการอพยพไปมาระหว่างลำน้ำสาขาและลำน้ำยมในช่วงฤดูกาลต่างๆ ซึ่งการสร้างเขื่อนจะ ขัดขวางการอพยพของปลาและทำให้ปริมาณปลาลดลง

2. ผลกระทบด้านสังคม

ในด้านจำนวนผู้ได้รับผลกระทบจาก เขื่อนแก่งเสือเต้นนี้ ได้มีการตั้งข้อสังเกต ว่า จะต้องใช้ระดับเก็บกักน้ำสูงสุดคือที่ระดับ 266 ม.รทก. มาใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมิน จำนวนผู้ได้รับผลกระทบเพราะถือว่าที่ระดับ น้ำนี้คือระดับที่จะก่อให้เกิดความเสียหายให้ แก่ชาวบ้านที่แท้จริง

จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามของ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชฯ โดยใช้ แผนที่ 1 : 50,000 พบว่าที่ระดับกักเก็บน้ำ 260

ม.รทก.(เนื่องจากข้อจำกัดของแผนที่ขนาด 1 :50,000) พบว่าจะมีชาวบ้านอีกไม่น้อยกว่า 1,800 ครอบครัวที่
อยู่ในเขตอ.เชียงม่วน จ.พะเยา จะต้องถูกน้ำท่วมบ้าน และคาดว่าจะมีค่าใช้จ่ายในการชดเชยผลกระทบเพิ่ม
ขึ้นอีกไม่น้อยกว่า 1,000 ล้านบาท

ผลกระทบด้านสังคมเป็นเรื่องสำคัญเพราะการแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ “คน” นั้นไม่ใช่จะสามารถ
ทำได้ง่าย ๆ ที่ผ่านมามบทเรียนการแก้ไขปัญหาผลกระทบภายหลังสร้างเขื่อนกับชาวบ้านกรณีเขื่อนปากมูลของ
กฟผ. ได้ชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขผลกระทบด้านสังคมของรัฐ ประสบความล้มเหลวมาโดยตลอด

3. ผลกระทบด้านสาธารณสุข

จากรายงานการศึกษาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ระบุว่า “ไม่มีแหล่งแร่ที่มีค่าทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น
ในพื้นที่สำรวจ (บริเวณห้วยเค็ด) ค่าที่สูงของโลหะ (คาดว่าจะเป็แร่พลวง) ที่พบไม่ได้เกิดจากสายแร่ที่มีค่า
ทางเศรษฐกิจแต่เป็นสายแร่ขนาดเล็กที่ไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด” แต่จากความเห็นของคณะผู้ชำนาญ
การได้ตั้งข้อสังเกตว่าอาจมีโลหะหนัก (ทองแดง โครเมียม แคดเมียม โปรทและแหล่งแร่อุณหภูมิต่ำ (พลวง)
สะสมอยู่ในดินบริเวณอ่างเก็บน้ำ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพชีวิตในอนาคต ถ้าแร่เหล่านี้ละลายปนเปื้อน
กับน้ำที่กักเก็บ

4. ความเหมาะสมของเขื่อนในด้านเศรษฐศาสตร์และวิศวกรรม

ในกรณีของเขื่อนแก่งเสือเต้นนั้นมีความเห็นของคณะผู้ชำนาญการที่ได้ตั้งข้อสังเกตในด้านวิศวกรรมไว้
4 ประเด็นคือ

4.1. ด้านความเสี่ยง แนวรอยเลื่อนแผ่นดินไหว ที่มีหลักฐานชัดเจนในรายงาน EIA ของ
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ว่าเขื่อนแก่งเสือเต้นนี้สร้างคร่อมอยู่บนรอยเลื่อนของเปลือกโลก ซึ่งเป็น
ส่วนหนึ่งของแนวรอยเลื่อนที่มีชื่อเรียกว่าแนวรอยเลื่อนแพร์ และจากรายงานของกรม
อุตุนิยมวิทยาที่ได้บันทึกสถิติการเกิดแผ่นดินไหวในบริเวณนี้พบว่า เคยมีการเกิดแผ่นดินไหวที่
บริเวณนี้มาแล้วไม่น้อยกว่า 37 ครั้ง (ตั้งแต่ปี 2508-2536) ครั้งที่รุนแรงที่สุดเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 22-
23 ธ.ค. 2523 มีความรุนแรงถึง 4 และ 4.2 ริกเตอร์ และครั้งล่าสุดเกิดขึ้นเมื่อปี 2536 มีความ
รุนแรง 1.6 ริกเตอร์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่ายังมีโอกาสที่จะเกิดแผ่นดินไหวแถบนี้ได้ตลอดเวลา

4.2. ด้านความมั่นคงแข็งแรงของเขื่อน พบว่าหินที่บริเวณฐานรากของเขื่อนเป็นหินที่มี
ความพุนมาก ซึ่งมีโอกาสที่น้ำจะรั่วซึมที่ฐานรากได้ และทำให้เขื่อนไม่มีความมั่นคงของฐาน
รากเพียงพอ

4.3. ด้านความปลอดภัย รายงานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ระบุว่า ภูเขาทางด้านตะวันตก
ของเขื่อนมีความลาดชันสูงและอาจเกิดดินถล่มได้เมื่อมีการก่อสร้างและเมื่อกักเก็บน้ำ ซึ่ง
หากเกิดดินถล่มในอ่างเก็บน้ำ จะก่อให้เกิดคลื่นขนาดยักษ์ ซึ่งอาจทำให้เขื่อนพังหรือเกิดน้ำ
กระฉอกล้นออกมาได้ ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในต่างประเทศ

4.4. ด้านตะกอนที่จะทับถมหน้าเขื่อน เป็นที่ทราบดีว่าแม่น้ำยมนั้นมีตะกอนจำนวนมาก
สังเกตได้จากน้ำในหน้าฝนจะมีสีแดงมาก และข้อมูลจากกรมพัฒนาที่ดิน ที่ได้เก็บปริมาณ
ตะกอนในบริเวณแก่งเสือเต้น พบว่ามีปริมาณถึง 10-54 ล้านตันต่อปี ซึ่งจะทำให้อายุเขื่อนสั้นลง

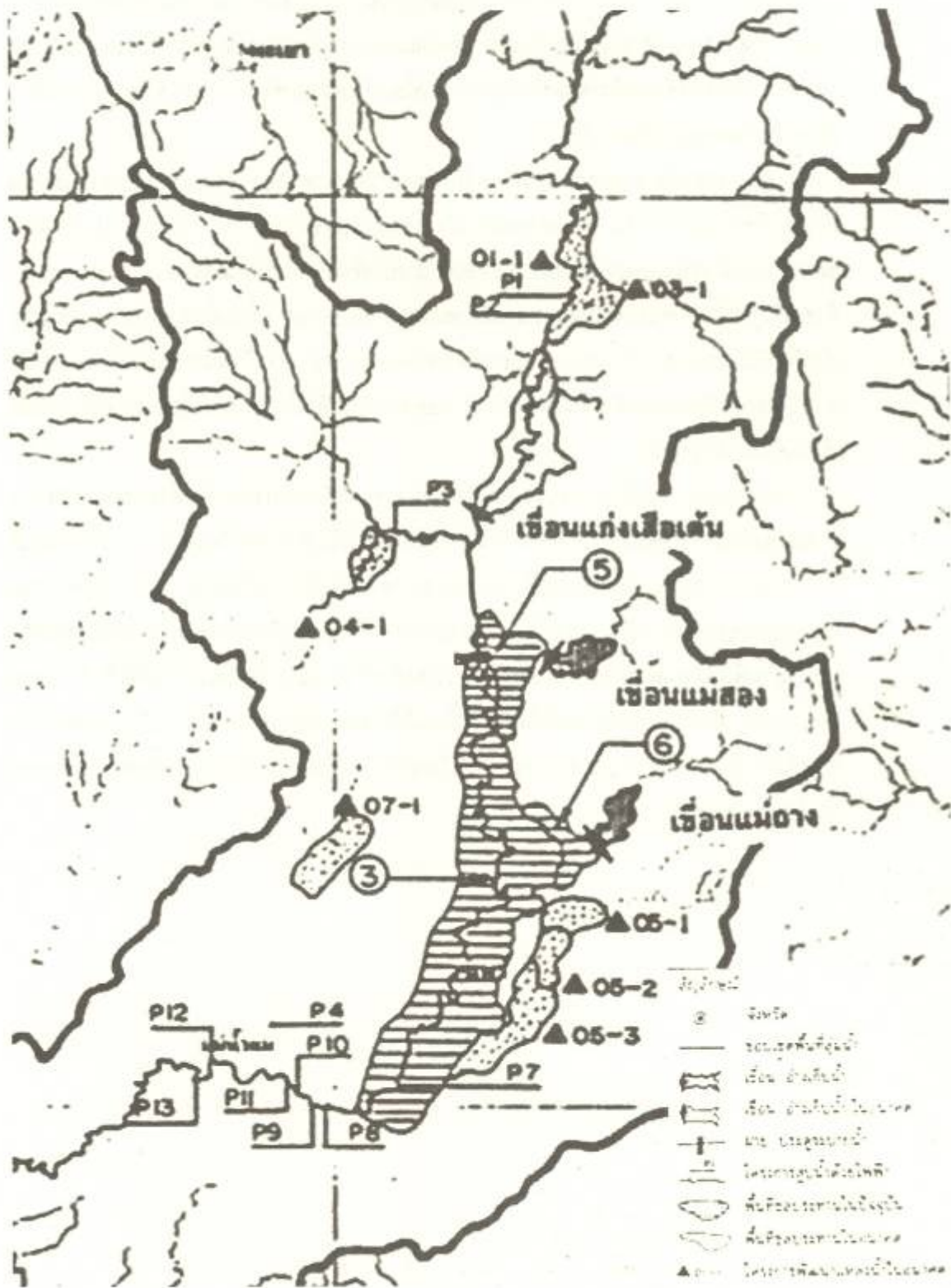
ซึ่งในรายงานของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่กลับนำข้อมูลของป่าแม่หวดและห้างจัดรจ.ลำปาง (ลุ่มน้ำวัง) มาใช้ประเมินปริมาณตะกอนในแม่น้ำยม โดยอ้างว่ามีสภาพป่าและความลาดชันใกล้เคียงกัน ซึ่งทำให้มีปริมาณตะกอนในแม่น้ำยมเหลืออยู่เพียงปีละ 0.9 ล้านตันต่อปี เท่านั้น

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้ง 4 ประเด็นนี้ ในทางทฤษฎีนั้นสามารถแก้ไขได้แต่จะต้องมีการลงทุนมหาศาล เช่นจะต้องมีการออกแบบเขื่อนให้แข็งแรงขึ้นสามารถรับแรงแผ่นดินไหวได้ การฉีดอัดซีเมนต์เหลวลงไปที่ฐานรากเพื่อเสริมความแข็งแรง การขุดลอกตะกอนหน้าเขื่อนเพื่อยืดอายุของเขื่อน ฯลฯ

5. ข้อเท็จจริงเรื่องประโยชน์ของเขื่อน พื้นที่ชลประทาน 367,233 ไร่ ของเขื่อนแก่งเสือเต้นนั้น เป็นพื้นที่ชลประทานเดิมเกือบทั้งหมด ดังรายละเอียดต่อไปนี้ 1) 100,000 ไร่ เป็นพื้นที่ชลประทานเดิมของโครงการแม่ยม 2) 72,800 ไร่ เป็นพื้นที่ชลประทานเดิม ตามโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน 26 โครงการส่วนพื้นที่ชลประทานที่เหลือเป็นพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบนที่อยู่ห่างออกไปกว่า 300 กิโลเมตรซึ่งไม่มีคลองส่งน้ำจากโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นแต่อย่างใด นอกจากนั้นแล้วพื้นที่เหล่านี้ก็ยังถูกควบคุมโดยเขื่อนเจ้าพระยาอยู่แล้ว

นอกจากนั้น กรณีที่กรมชลประทานอ้างว่าการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นสามารถลดปริมาณน้ำนองซึ่งเป็นสาเหตุของภาวะน้ำท่วมได้ถึง 35-53 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งคิดเป็นมูลค่าทางการเงินสุทธิถึง 243.68 ล้านบาทต่อปี ในขณะที่ FAO และธนาคารโลกได้ระบุไว้ในรายงานการศึกษาความเหมาะสมของโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ว่าโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นจะควบคุมและลดระดับน้ำท่วมในพื้นที่ตอนล่างโดยประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วมนี้จะเกิดขึ้นในพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่ม (Flood-plain) หรือที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงริมฝั่งแม่น้ำยมได้เพียงแต่พื้นที่ระหว่างสบงาวกับเด่นชัยเท่านั้น สำหรับพื้นที่ล่างลงมาปัญหาน้ำท่วมไม่ได้เกิดจากแม่น้ำยม แต่เกิดจากลำน้ำสาขาและจากแม่น้ำน่าน

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น

โครงการเขื่อนแม่วัง

ความเป็นมาเกี่ยวกับโครงการแม่วัง

เมื่อปี พ.ศ.2525 กรมชลประทานได้เข้ามาสำรวจและวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำสะแกกรัง โครงการเขื่อนแม่วังได้ถูกเลือกให้ทำการศึกษาความเหมาะสมของโครงการ มาแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2529 โดยระบุวัตถุประสงค์ของโครงการว่า “เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับเกษตรกรการอุปโภคบริโภคและบรรเทาอุทกภัยของราษฎรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วัง อีกทั้งเป็นการเตรียมจัดหาแหล่งน้ำในอนาคต ซึ่งมีแนวโน้มว่าความต้องการจะมีเพิ่มมากขึ้นทุกปี”

เมื่อแรกเริ่มโครงการเขื่อนแม่วังได้มีการพิจารณาพื้นที่ก่อสร้างเขื่อน 2 แห่งได้แก่ บริเวณเขาชนกัน และบริเวณเขาสกกบ ต่อมากรมชลประทานได้พิจารณาบริเวณเขาสกกบเป็นที่ตั้งโครงการ มีเหตุผลโดยสรุปดังนี้ “สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรในปัจจุบัน และมีน้ำสำรองไว้ใช้ในอนาคต พร้อมทั้งสามารถบรรเทาอุทกภัยได้ ในขณะที่ทางเลือกอื่นๆ สามารถแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรได้เพียงบางส่วน แต่ไม่สามารถบรรเทาปัญหาอุทกภัยได้” (เอกสารประชาพิจารณ์ 14-15 ม.ค.43 โดยกรมชลฯ)

พื้นที่เขาสกกบตั้งอยู่บริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าแม่เฒ่า อุทยานฯแม่วังก ในอดีตเคยมีประชาชนอยู่อาศัยทำการเกษตรบริเวณใกล้กับริมแม่น้ำแม่วัง ต่อมาในปี พ.ศ.2530 ได้มีการอพยพชุมชนออกจากพื้นที่ พื้นที่บางส่วนจึงมีสภาพเป็นไร่ร้างซึ่งปัจจุบันกำลังฟื้นตัวเป็นป่ารุ่นที่สอง สำหรับประเภทป่าส่วนใหญ่เป็นป่าผลัดใบพันธุ์ไม้เด่นคือ ไม้สัก นอกจากนี้ ยังมีระบบนิเวศที่มีความสำคัญอย่างหลากหลายเช่น ระบบของลำน้ำแม่วังที่มีทั้งหาดทรายตามริมฝั่งลำน้ำและแก่งหิน เช่น แก่งลานนกยูง เป็นต้น

หากมีการก่อสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำแม่วังจะสูญเสียพื้นที่ป่าไม้กลายเป็นอ่างเก็บน้ำถึง 19.8 km² (12,375 ไร่) แต่ EIA ระบุว่าจะทำให้พื้นที่เกษตรกรรมของประชาชนได้รับประโยชน์จากการชลประทานถึง 467 km² (291,900 ไร่)

ล่าสุด มีมติการประชุมครั้งที่ 10/2545 ของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2545 มีมติเกี่ยวกับรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการเขื่อนแม่วัง จังหวัดนครสวรรค์ ว่า “ยังไม่เห็นชอบกับรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการเขื่อนแม่วัง จังหวัดนครสวรรค์ และมอบหมายให้กรมชลประทานหาทางเลือกของที่ตั้งโครงการฯ และทำการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องการบริหารจัดการลุ่มน้ำทั้งระบบในลักษณะบูรณาการแล้วนำเสนอคณะกรรมการ

สิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง” หลังจากนั้นได้มีความพยายามเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการสร้างเขื่อนแม่วงเป็นระยะๆ

ตารางเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อนบริเวณเขชนกันและเขาสบกบ

เขชนกัน (ตอนล่าง)	เขาสบกบ (ตอนบน)
1. ไม่เสียพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร	1. จะเสียพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารถึง 17 ต.ร.กม. อันเป็นบริเวณป่าสักใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศ
2. ได้พื้นที่รับน้ำถึง 60 ต.ร.กม.	2. พื้นที่รับน้ำ 17 ต.ร.กม. เท่านั้น
3. ไม่มีผลกระทบต่อสัตว์ป่า	3. ส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าในผืนป่าตะวันตก
4. งบประมาณค่าก่อสร้างถูกกว่า	4. งบประมาณค่าก่อสร้างแพงกว่าเพราะมีสันเขื่อนยาว 798 ม.
5. รับน้ำจากแม่น้ำ ลำธารถึง 7 สาย	5. รับน้ำได้จากลำน้ำแม่วงแห่งเดียว
6. อพยพราษฎรประมาณ 500 ครอบครัว	6. ไม่มีประชากรอาศัยอยู่

(กรุงเทพฯ 17/05/37)

() จากการศึกษาของ JICA

	ปริมาณน้ำท่า	พื้นที่รับน้ำ
ทั้งลุ่มน้ำ	1297 ล้านลบ.ม.	3,245,000 ไร่
จุดสร้างเขื่อนแม่วงตอนบน	259 ล้านลบ.ม.	382,500 ไร่ หรือ 11.8% ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด
จุดสร้างเขื่อนแม่วงตอนล่าง	343 ล้านลบ.ม.	581,250 ไร่ หรือ 18% ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด
ลุ่มน้ำย่อยแม่วง	- ไม่มีการเก็บข้อมูล	356,875 ไร่ หรือ 42% ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด

ตารางรายละเอียดเขื่อนแม่วง(เขาสบกบ)

ชนิดเขื่อน	เขื่อนหินทิ้งแกนดินเหนียว
ยาว	730 เมตร
สูง	57 เมตร
กว้าง	10 เมตร
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	12,375 ไร่ หรือ 19.8 ต.ร.กม.
ความจุ	250 ล้าน ลบ.ม.
ค่าลงทุน	3,148 ล้านบาท

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก

โครงการเขื่อน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ

ความเป็นมาของโครงการ

โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ ได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เมื่อปี พ.ศ.2537 ใช้ระยะเวลาการก่อสร้าง ตั้งแต่ปี 2539-2544 โดยใช้งบประมาณ 21,800 ล้านบาท โดยเป็นเงินกู้จากธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศญี่ปุ่น (ปัจจุบันคือ JBIC) และธนาคารพาณิชย์ภายในประเทศ

ลักษณะโครงการ

ที่ตั้ง	ต.คลองไผ่ อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
วัตถุประสงค์	เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าช่วงที่มีความต้องการไฟสูง
ส่วนประกอบหลัก	- อ่างเก็บน้ำตอนบน - โรงผลิตไฟฟ้าใต้ดิน - อุโมงค์ส่งน้ำ - ลานโกไฟฟ้าและสายส่ง
กำลังผลิต	1,000 เมกะวัตต์

สภาพปัญหาและผลกระทบ

- โครงการฯ ดำเนินการโดยขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน
- กฟผ.เน้นการประชาสัมพันธ์เพื่อลดการคัดค้าน เลือกบอกข้อมูลในด้านบวก โดยไม่บอกข้อมูลในด้านลบ และไม่บอกรายละเอียดที่สำคัญ เช่นการระเบิด
- กระบวนการให้การยินยอมในการก่อสร้างโครงการของชาวบ้านไม่มีความโปร่งใส
- โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ทำให้ชาวบ้านสูญเสียที่ดินทำกิน 64 ราย โดยมีการชดเชยให้ชาวบ้านใช้ที่ดินได้ 3.5 ไร่ จากเดิมที่จะให้ 5 ไร่ ซึ่งต้องอยู่ในความควบคุมของ กฟผ. โดยได้รับเงินอุดหนุนรายละเอียด

1,400 บาทต่อเดือน แต่ได้รับอุดหนุนเพียงแค่ 2 ปีเท่านั้น

- การก่อสร้างโครงการฯ โดยเฉพาะการระเบิดอ่างและท่อส่งน้ำใต้ดิน ส่งผลให้ชาวบ้านสูญเสียโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร จากที่ชาวบ้านเคยพึ่งพาตนเองมีความมั่นคงทางด้านอาหารทำให้เกิดความขัดสน เช่น แหล่งน้ำที่ชาวบ้านเคยใช้ดื่มกินตลอดปีเกิดอุดตัน และน้ำถูกเจือปนด้วยฝุ่นพิษเกิดการท้องเสีย อาเจียน โรคผิวหนังพุพอง สัตว์เลี้ยงล้มตาย พืชผลไม่ให้ผลผลิต

- ชาวบ้านเกิดภาวะหนี้สิน เนื่องจากการผลิตดังกล่าวไม่ได้ผลผลิตและชาวบ้านส่วนใหญ่พึ่งพิงเงินกู้จากสหกรณ์ ทำให้ไม่สามารถนำเงินมาใช้หนี้สหกรณ์ได้

- เกิดความแตกแยกในชุมชน ระหว่างฝ่ายสนับสนุนโครงการฯ และฝ่ายคัดค้าน เมื่อชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้เกิดการแก้ปัญหาจึงพยายามแทรกแซงให้เกิดความแตกแยก

- ฝุ่นควันที่เกิดจากการระเบิดต่อเนื่องเป็นเวลา 2 ปี ทำให้ชาวบ้านล้มป่วย ปัจจุบันแม้โครงการก่อสร้างเสร็จสิ้นแล้ว แต่อาการเจ็บป่วยของชาวบ้านยังไม่ทุเลา บางรายกลับเป็นหนักกว่าเดิม

- การระเบิดในระหว่างการก่อสร้างโครงการ ทำให้ชาวบ้านเกิดปัญหาสุขภาพจิต รวมถึงความวิตกกังวลต่อผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวและชุมชน จนเกิดความเครียดเรื้อรัง

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่าง กฟผ. ไม่รับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น ไม่มีการรักษาและแก้ไขปัญหาย่างจริงจังและจริงใจ

สถานการณ์การเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

ช่วงเริ่มโครงการ

กฟผ. ได้บอกชาวบ้านว่า หากมีปัญหาใดๆ เกิดขึ้นให้บอกกับ กฟผ. ซึ่ง กฟผ. จะช่วยแก้ปัญหาให้ และห้ามไม่ให้บอกกับคนภายนอกชุมชน

ปลายปี 2539

ชาวบ้านได้สอบถามเจ้าหน้าที่ กฟผ. ถึงปัญหาจากฝุ่นละอองจากการระเบิดและให้ช่วยหาวิธีป้องกัน เนื่องจากมีชาวบ้านหลายรายเริ่มมีอาการเจ็บป่วย แต่ไม่ได้รับการแก้ไข

ปี 2540-2541

ชาวบ้านได้ร้องเรียนมากขึ้นเรื่องสุขภาพจากฝุ่นระเบิด แต่เจ้าหน้าที่ กฟผ. บอกชาวบ้านว่าไม่อยู่ในอำนาจที่จะแก้ไขได้ ระหว่างนี้ กฟผ. ได้จัดหน่วยแพทย์มารักษาชาวบ้านตามอาการ ชาวบ้านบางส่วนที่พอมีเงินได้ลงไปหาหมอที่ตัวอำเภอและจังหวัด แต่เมื่อหมอรู้ว่ามาจากพื้นที่โครงการ ก็จะไม่วินิจฉัยโรคว่าเกิดจากสาเหตุอะไร

ปี 2541

ชาวบ้าน 2 หมู่ได้เข้าพบรองผู้ว่าฯ นครราชสีมา และ ผอ. โครงการเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนั้นมีการตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาของจังหวัดโดยมีข้าราชการฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง แต่ผลสรุปคือไม่มีหน่วยงานใดชี้ชัดว่าชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการ

ปี 2544

ชาวบ้านได้ยื่นหนังสือกับผู้ว่าฯ แต่ก็ไม่มีการแก้ไขปัญหาใดๆ จึงได้เข้าร่วมกับสมาชิกคนจน

ปี 2544

หลังจากเรียกร้องมาหลายปีรัฐบาลได้ตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหา แต่ไม่มีงบประมาณในการดำเนินการ จึงยังไม่มีแก้ไขปัญหาย่างแท้จริง

ปี 2545

ชาวบ้านได้ยื่นหนังสือต่อธนาคารโลก และ JBIC ในฐานะผู้ให้เงินกู้แก่โครงการ แต่ก็ไม่มีคำตอบ หรือการแสดงความรักชอบในการแก้ไขปัญหายังเป็นรูปธรรมจาก ธนาคารทั้ง 2 แห่ง โดยธนาคารโลก ให้คำตอบว่าต้องรอผลการศึกษาของคณะทำงานฯ ที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้น

ปี 2546

จนเดือนกุมภาพันธ์ คณะทำงานฯ ยังคงรองบประมาณเพื่อดำเนินการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้น

ข้อเรียกร้องของชาวบ้าน เพื่อการนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

1. จัดตั้งกองทุนฟื้นฟูสุขภาพ และหนี้สินที่เกิดจากการก่อสร้างโครงการ

2. จัดหาน้ำสะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภคให้แก่ชุมชนอย่างพอเพียง

3. จัดตั้งกองทุนฟื้นฟูอาชีพแก่ชุมชน เนื่องจากปัจจุบันสิ่งแวดล้อมหลังการระเบิดหินได้ฟื้นตัวขึ้นมาก และสามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ตามเดิม เช่น เลี้ยงโคนม ปลูกพืชไร่ ทำสวนผลไม้ แต่ชาวบ้าน ไม่มีเงินทุนเพียงพอในการลงทุน เนื่องจากปัญหาสุขภาพและหนี้สินที่เกิดจากโครงการสำหรับกรณีลำตะคอง ควรมีการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามการแก้ไขปัญหา โดยมีผู้แทนจากแหล่งทุน คือ ธนาคารโลก และ JBIC ผู้แทนจากชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งนี้คณะทำงานต้องได้รับการยอมรับจากทั้งชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบและรัฐบาล

โครงการพัฒนา (เขื่อน) ลุ่มน้ำสงคราม

พรพนา กิวยเจริญ
มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

ความเป็นมาโครงการพัฒนา (เขื่อน) ลุ่มน้ำสงคราม

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสงครามเริ่มมีการศึกษาความเหมาะสมของโครงการเบื้องต้นตั้งแต่ปีพ.ศ.2524-2526 โดยการสนับสนุนจาก Mekong Secretariat จุดประสงค์การศึกษาเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาน้ำท่วมและวางแผนพัฒนาโครงการชลประทาน จากการศึกษาพบว่า ไม่ว่าจะสร้างเขื่อนต้นน้ำ สร้างคันกันน้ำ การปรับปรุงลำน้ำ หรือสร้างประตูกันปากแม่น้ำ ล้วนไม่มีผลในการป้องกันน้ำท่วม แต่การพัฒนาพื้นที่ชลประทานสามารถทำได้โดยการสร้างประตูบังคับน้ำ (Regulator) ที่ปากแม่น้ำสงคราม โดยจะเก็บน้ำไว้สำหรับฤดูแล้งเพื่อส่งให้พื้นที่เพาะปลูก ด้วยโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน

โครงการฯ ได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้ทำการศึกษาออกแบบก่อสร้างเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2532 แล้วเสร็จเมื่อมิถุนายน 2535 ผลของการศึกษาสรุปได้ว่าการพัฒนาโครงการน้ำสงครามที่มีความเหมาะสมที่สุด คือการพัฒนาด้านชลประทานและการลดปัญหาน้ำท่วม โดยการก่อสร้างประตูระบายน้ำที่บ้านแก้วปิดโป่ง ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ในระดับความสูงเพื่อป้องกันน้ำจากแม่น้ำโขงไม่ให้ไหลย้อนกลับที่ระดับ 147.2 ม.รทก.(เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง) และระดับเก็บกักน้ำในฤดูแล้งเพื่อการชลประทานที่ระดับ 143.5 ม.รทก. ระบบชลประทานสูบน้ำจำนวน 35 สถานี รวมพื้นที่ชลประทานทั้งหมด 394,500 ไร่

ระดับเก็บกักน้ำดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากจะก่อให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมจำนวนมาก คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงมีมติเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2537 ให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานศึกษาปรับเปลี่ยนโครงการน้ำสงครามจากการเก็บกักน้ำในรูปร่างเก็บน้ำ เป็นการเก็บกักน้ำตามลำแม่น้ำโดยไม่ให้มีน้ำท่วมขังเกินขอบแม่น้ำ เพื่อเป็นการเก็บกักน้ำไว้สำหรับแก้ปัญหาอุทกภัยบริเวณของประชาชนในฤดูแล้ง

ลักษณะเขื่อน

ที่ตั้ง

บ้านนาเพียง ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ห่างจากปากแม่น้ำสงครามที่ไหลบรรจบแม่น้ำโขง 8 กม.

หน่วยงานที่รับผิดชอบ	กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน (เดิม)
วัตถุประสงค์	แก้ไขปัญหาน้ำท่วม และพัฒนาระบบชลประทาน
ระดับเก็บกักน้ำ	139.5 ม.รทก. (สามารถยกกระดับเก็บกักน้ำที่ระดับ 142.5 ม.รทก.)
พื้นที่ชลประทาน	248,000 ไร่

ผลกระทบต่อระบบนิเวศน์

1. การอพยพเคลื่อนย้ายของปลาระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำสงคราม การปิดประตูน้ำบริเวณปากแม่น้ำสงครามจะส่งผลกระทบต่อ การอพยพเข้าออกของปลา และการเปลี่ยนแปลงจากระบบน้ำไหลมาเป็นน้ำนิ่งจะมีผลต่อการลดลงของชนิดพันธุ์และปริมาณปลา ในลำน้ำสงครามนั้นมีความหลากหลายของพันธุ์ปลาไม่ต่ำกว่า 198 ชนิด

2. การสูญเสียป่าทาม การศึกษามลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยมหาวิทยาลัยขอนแก่นระบุว่า ที่ระดับเก็บกัก 139.5 ม.รทก. จะสูญเสียพื้นที่ป่าทามรวม 10,906.25 ไร่ คิดเป็นมูลค่า 7,614,600 บาท

3. การแพร่กระจายดินเค็ม ปัญหาการแพร่กระจายดินเค็มเป็นคำถามใหญ่ที่ผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาผลกระทบสิ่งแวดล้อมตั้งคำถามกับโครงการนี้ ซึ่งในการศึกษามลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการยังไม่มีการศึกษาเชิงวิชาการอย่างละเอียดเพียงพอเกี่ยวกับผลกระทบอันเนื่องมาจากการแพร่กระจายของดินเค็ม (แม้ว่ากรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานจะว่าจ้างให้มหาวิทยาลัยขอนแก่นศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับสภาพดินเค็มและน้ำเค็มลุ่มน้ำสงครามและจัดทำแผนป้องกันผลกระทบดินเค็มและน้ำเค็มต่อโครงการน้ำสงคราม แต่งานศึกษาดังกล่าวก็ไม่ได้ถูกนำเข้าสู่การพิจารณาในคณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ)

ผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรม

1. การสูญเสียอาชีพและแหล่งพึ่งพิงประมงพื้นบ้าน การหาปลาของชาวประมงนั้นมิได้ใช้พื้นที่เฉพาะในลำน้ำสงครามแต่เพียงอย่างเดียว หนองน้ำ กุด ห้วย ร่องน้ำ เป็นสถานที่ที่ใช้ในการหาปลาอันสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นหากแหล่งน้ำ พื้นที่รับน้ำธรรมชาติเหล่านี้กลายเป็นทะเลสาบ ชาวประมงจะไม่สามารถจับปลาได้เลย

2. การสูญเสียที่ดินทำกินและแหล่งเลี้ยงชีพของชุมชน เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแอ่งกระทะ โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง ซึ่งพื้นที่นาส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำกว่าขอบตลิ่ง อีกทั้งยังเต็มไปด้วยบึง กุด หนองร่องน้ำเชื่อมต่อกับลำน้ำสงคราม แต่การศึกษาของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้ประเมินความเสียหายพื้นที่น้ำท่วมที่ดินทำกินของชาวบ้านที่ระดับ 139.5 ม.รทก. ไว้เพียง 1,437 ไร่ แต่ถ้าหากโครงการยกกระดับเก็บกักน้ำเต็มก็คือที่ระดับ 142.5 ม.รทก. จะทำให้มีพื้นที่น้ำท่วมถาวร 187,500 ไร่ พื้นที่ดังกล่าวนี้ครอบคลุมพื้นที่ดินทำกิน ป่าบุ่งป่าทาม และแหล่งน้ำธรรมชาติ กุด หนองบึง ลำห้วย

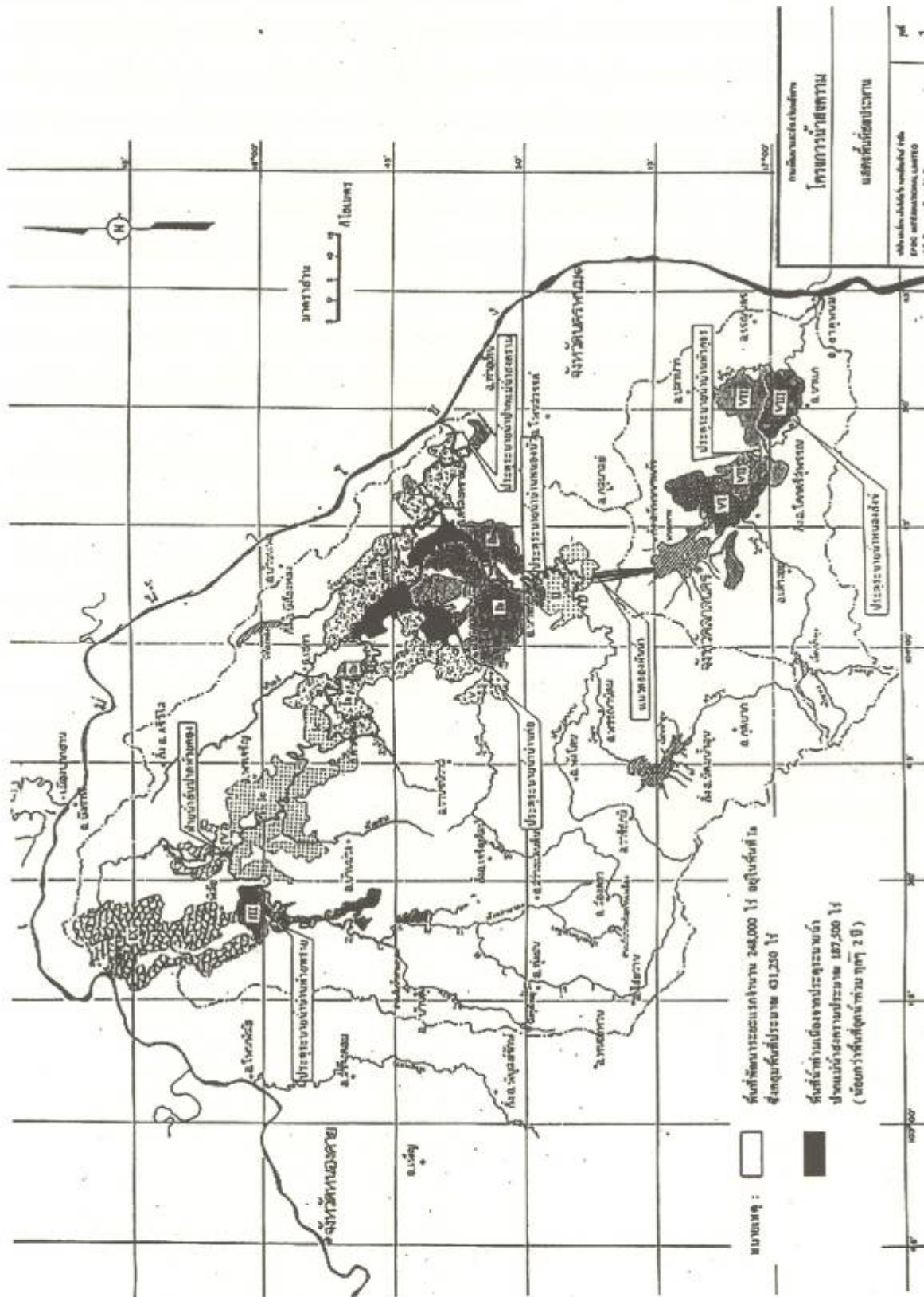
การสร้างประตูน้ำนอกจากจะปิดกั้นลำน้ำในความหมายทางเทคโนโลยีแล้ว ยังหมายถึงการตัดขาดวงจรชีวิตวัฒนธรรมที่มีคุณภาพของคนในท้องถิ่นกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลกระทบในด้านลบอย่างมหาศาล

สถานการณ์ปัจจุบัน

โครงการพัฒนา (เขื่อน) ลุ่มน้ำสงครามเป็นโครงการที่ไม่ได้ก่อสร้าง เนื่องจากไม่ผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี ประชาชนในท้องถิ่นเริ่มต้นคัดค้านโครงการนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 ประชาชนท้องถิ่นที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ มิได้มีเพียงชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยกลุ่มประชาคมท้องถิ่นหลากหลายกลุ่ม นักวิชาการท้องถิ่นและกรุงเทพ รายงานการศึกษามลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมหรือ EIA โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสงครามถูกนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2544 มติที่ออกมาก็คือ ไม่เห็นชอบให้ดำเนินโครงการเนื่องจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมที่จะเกิดขึ้นนั้นสูงค่ากว่าความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ต่อมาคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้มีมติเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2545 ให้ความเห็นชอบตามมติของคณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ และคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามมติของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2545 ทำให้โครงการยุติลง โดยโครงการนี้ใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน (อย่างเสียเปล่า) ในการศึกษาโครงการและซื้อที่ดินหัวงานไปกว่า 100 ล้านบาท

อย่างไรก็ตาม ขณะที่โครงการเขื่อนซึ่งจะส่งผลกระทบต่อบริเวณตอนล่างของลุ่มน้ำสงครามถูกคัดค้านจากประชาชนอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาลุ่มน้ำสงครามตอนบน (บริเวณรอยต่อจังหวัดสกลนครและอุดรธานี) เริ่มดำเนินการอย่างเงียบๆ จนกระทั่งก่อสร้างแล้วเสร็จในเดือนมิถุนายน 2547 โครงการพัฒนาลุ่มน้ำสงครามตอนบน ดำเนินการโดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กระทรวงมหาดไทย (เดิม) ปัจจุบัน รพช. ขึ้นกับกรมทรัพยากรน้ำ โครงการเริ่มดำเนินการก่อสร้างฝ่ายขนาดกลาง 2 ฝ่าย ในลุ่มน้ำสงคราม ในปี 2541 การขุดลอกลำน้ำระยะทาง 8 กม. และปรับปรุงลำน้ำระหว่างฝ่ายสองแห่งระยะทาง 55 กม. ด้วยงบประมาณ 47 ล้านบาท โครงการดำเนินการแล้วเสร็จเมื่อเดือนมิถุนายน 2547 เนื่องจากเป็นโครงการขนาดกลางจึงไม่มีการศึกษารายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ทำให้โครงการสามารถก่อสร้างได้โดยประชาชนท้องถิ่นขาดโอกาสในการตรวจสอบก่อนการก่อสร้างโครงการ

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการลุ่มน้ำสงคราม

โครงการเขื่อนจุฬาภรณ์

ทรัพย์สิน สำเภา
มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

ความเป็นมา

เขื่อนจุฬาภรณ์ เป็นเขื่อนเอนกประสงค์ ทั้งเพื่อการชลประทาน ผลิตกระแสไฟฟ้า การท่องเที่ยว และการประมง เป็นเขื่อนที่สร้างกั้นลำน้ำพรม ในเขต อ.เกษตรสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ แล้วส่งน้ำผ่านท่อไปยังโรงไฟฟ้าที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำเขิน

เขื่อนจุฬาภรณ์เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำโขงตอนล่าง เริ่มมีการศึกษาความเหมาะสม เปรียบเทียบระหว่างโครงการน้ำเขินกับโครงการน้ำพรม โดยบริษัท Electric Power Development Company (EPDC) ในปี 2509 และในปี 2510 EPDC ได้เสนอรายงานผลการศึกษาความเหมาะสมต่อรัฐบาลไทยว่าควร จะดำเนินโครงการน้ำพรม ด้วยการก่อสร้างเขื่อนปิดกั้นลำน้ำพรมเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำ

จากนั้นการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (หน่วยงานที่รับผิดชอบในขณะนั้นคือการไฟฟ้าภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ) ได้ลงนามว่าจ้างบริษัท EPDC ออกแบบรายละเอียดโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนน้ำ พรม และในปี 2512 รัฐบาลไทยได้อนุมัติวงเงิน 365 ล้านบาท เพื่อดำเนินโครงการ โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิต แห่งประเทศไทยได้ทำสัญญาว่าจ้างให้ EPDC ทำหน้าที่ควบคุมการก่อสร้างทั้งหมด และเริ่มดำเนินการ ก่อสร้างในปี 2513 และโครงการแล้วเสร็จในปี 2515

ลักษณะโครงการ

ที่ตั้ง	กั้นลำน้ำพรม บนเทือกเขาขุนพาย บริเวณภูหยวก ในท้องที่ ต.ทุ่ง ลุยลาย อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
ประเภทเขื่อน	เป็นเขื่อนแบบหินทิ้ง แกนดินเหนียว
สันเขื่อนยาว	700 เมตร
ระดับความสูงของสันเขื่อน	763 ม.รทก.
ความสูงสันเขื่อนจากฐานราก	70 เมตร
ปริมาณน้ำกักเก็บสูงสุด	188 ล้าน ลบม.

ปริมาณน้ำใช้งาน	144.51 ล้าน ลบม.
ปริมาณน้ำกักเก็บต่ำสุด	43.00 ล้าน ลบม.
ระดับน้ำกักเก็บ	739.00 ม.รทก.
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	11.95 ตร.กม. หรือประมาณ 7,500 ไร่
พื้นที่รับน้ำ	545 ตร.กม. หรือประมาณ 340,625 ไร่
กำลังผลิตติดตั้ง	40 เมกกะวัตต์

สถานการณ์และผลกระทบ

เขื่อนจุฬาภรณ์เป็นเขื่อนเอนกประสงค์ที่มีความแตกต่างจากเขื่อนเอนกประสงค์อื่นๆ ในประเทศ เนื่องจากเป็นเขื่อนที่มีเป้าหมายให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการผลิตพลังงานไฟฟ้า ฉะนั้นโรงไฟฟ้าจึงถูกออกแบบให้ติดตั้งไว้ในหุบเขาในอีกลุ่มน้ำหนึ่งคือลุ่มน้ำเขิน ซึ่งมีระดับความสูงระหว่างระดับน้ำในเขื่อนและโรงไฟฟ้าต่างกันมาก เขื่อนจุฬาภรณ์จึงเป็นเขื่อนที่มีประสิทธิภาพในการผลิตกระแสไฟฟ้ามากที่สุดของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เมื่อเป็นเขื่อนที่มีประสิทธิภาพในการผลิตกระแสไฟฟ้าสูงสุด เป้าหมายในการใช้น้ำจึงมุ่งไปที่การใช้น้ำเพื่อการผลิตไฟ ด้วยเหตุนี้ ปริมาณน้ำในลุ่มน้ำพรม ซึ่งถูกเก็บกักไว้ในเขื่อนส่วนใหญ่จึงถูกระบายลงสู่ลุ่มน้ำเขินจากสถิติการปล่อยน้ำของ กฟผ.ปี 2516-2538 พบว่าโดยเฉลี่ยแล้วเขื่อนจุฬาภรณ์ปล่อยน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าและระบายลงสู่ลุ่มน้ำเขินสูงถึง 86% ส่วนลุ่มน้ำพรมได้รับน้ำจากเขื่อนเฉลี่ยประมาณ 14% และในบางปีไม่ได้รับน้ำจากเขื่อนจุฬาภรณ์เลย เช่น ปี 2523, 2526, 2529 และ 2531

ด้วยเหตุนี้ นับตั้งแต่เขื่อนจุฬาภรณ์เริ่มผลิตกระแสไฟฟ้าตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นมา ชาวบ้านที่เคยใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำพรมจึงได้รับความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำมาโดยตลอดในแต่ละปีชาวบ้านไม่ต่ำกว่า 30 หมู่บ้าน จะต้องเดินทางไปเจรจาขอให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตปล่อยน้ำเพื่อการเพาะปลูกอย่างน้อยปีละ 3-4 ครั้ง เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางตามน้ำหมู่บ้านละประมาณ 10,000-20,000 บาทต่อปี ยังไม่นับรวมความเสียหายจากน้ำท่วมที่เกิดจากการระบายน้ำของเขื่อน ค่าก่อสร้างเขื่อนและฝายต่างๆ ที่ใช้งานได้อย่างจำกัด ค่าสูบน้ำ และความเสียหายของระบบนิเวศในลุ่มน้ำพรม ทั้งพืชในน้ำและริมน้ำ ทั้งพันธุ์ปลาที่สูญหายไปกว่า 27 หลังการสร้างเขื่อน

แม้ว่าภายหลังทั้ง กฟผ. และกรมชลประทานจะพยายามแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำพรมโดยการสร้างเขื่อนห้วยกุ่ม และเขื่อนโนนเขว้าขึ้นบริเวณใต้เขื่อนจุฬาภรณ์ แต่ก็มี การเปิดพื้นที่ชลประทานใหม่เพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้นความต้องการใช้น้ำในลุ่มน้ำพรมจึงเพิ่มขึ้น ในขณะที่ปริมาณน้ำต้นทุนจากเขื่อนไม่ได้เพิ่มขึ้น ทำให้ปัญหาขาดแคลนน้ำมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่ใช้น้ำในเขตชลประทานและชาวบ้านตอนล่างที่ใช้น้ำจากลุ่มน้ำพรมโดยตรง

ในปี 2539 กฟผ. ได้เริ่มศึกษาโครงการโรงไฟฟ้าจุฬาภรณ์แบบสูบกลับ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำของเขื่อน และอ้างว่าโครงการนี้จะสามารถแก้ปัญหาขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำพรมได้ด้วย แต่ในเวทีรับฟังความคิดเห็นในเดือนกุมภาพันธ์ 2540 ที่อำเภอภูเขียว กฟผ.ยังไม่สามารถตอบคำถามได้อย่างชัดเจนว่าโครงการสูบกลับจะแก้ปัญหาในลุ่มน้ำพรมได้อย่างไร นอกจากจะทำให้ความต้องการใช้น้ำของ กฟผ. เพิ่มขึ้น

ดังนั้นโครงการนี้จึงได้รับการคัดค้านจากชาวบ้านในลุ่มน้ำพรมตอนล่างอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันโครงการ
จุฬารกรณ์แบบสูบกลับได้ถูกเลื่อนจากเดิมที่จะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จในปี 2552 ไปอย่างไม่มีกำหนด

ประเด็นข้อเรียกร้องสำคัญในการแก้ปัญหาของชาวบ้านคือ การให้ชาวบ้านที่เดือดร้อนมีส่วนร่วมใน
การตัดสินใจวางแผนจัดสรรน้ำในเขื่อนจุฬารกรณ์ แม้ว่าข้อเรียกร้องเหล่านี้จะได้รับการสนองตอบจากทาง
จังหวัดชัยภูมิอยู่บ้าง เช่น ในปี 2539 ผู้ว่าฯ จังหวัดชัยภูมิในขณะนั้นได้แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารพัฒนา
ลุ่มน้ำพรม และคณะทำงานบริหารและจัดสรรการใช้น้ำในลุ่มน้ำพรมขึ้นมา แต่อำนาจในการตัดสินใจว่าจะ
ให้ความสำคัญกับการปล่อยน้ำเพื่อชลประทานของลุ่มน้ำพรม หรือการปล่อยน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้ายังขึ้น
อยู่กับ กฟผ.

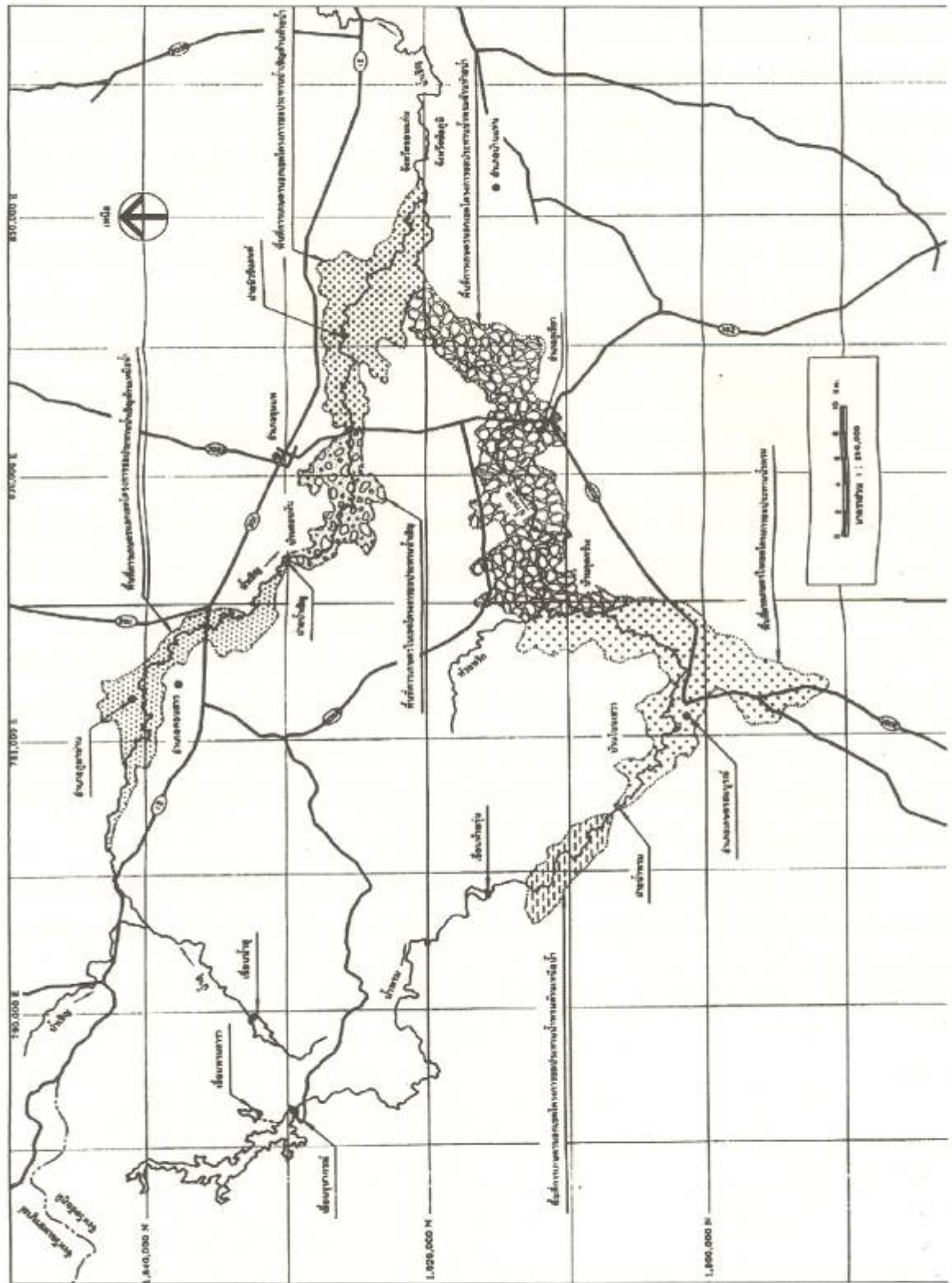
ในปี 2542 คณะกรรมการชาวบ้านแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำพรม ได้ยื่นหนังสือถึงนายสาวิตรี โพธิวิหค
รมต.ประจำสำนักนายกฯ และผู้ว่าฯ กฟผ.ในขณะนั้น เรียกร้องให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสรรน้ำ โดย
มีตัวแทนจากชาวบ้านที่เดือดร้อนไม่น้อยกว่าผู้แทนจากส่วนราชการ ให้มีการปล่อยให้น้ำพรมไหลตลอดปี เพื่อ
ให้สามารถหล่อเลี้ยงและฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำพรม และเพียงพอต่อการเกษตรในลุ่มน้ำพรม ซึ่ง รมต.ประจำ
สำนักนายกฯได้ส่งเรื่องให้กับคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ

ในช่วงต้นเดือนตุลาคม 2542 คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหา
ลุ่มน้ำพรมไว้ 3 ระยะคือ ระยะสั้น จัดตั้งคณะกรรมการจัดสรรน้ำในระดับนโยบาย ระดับลุ่มน้ำ และระดับพื้นที่
ระยะปานกลาง เพิ่มประสิทธิภาพการส่งน้ำและการระบายน้ำ และระยะยาว ศึกษาวิธีการเพิ่มน้ำต้นทุนให้
กับลุ่มน้ำพรม โดยการผันน้ำจากแหล่งน้ำอื่น และสร้างระบบสูบกลับเขื่อนจุฬารกรณ์

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสรรน้ำในระดับลุ่มน้ำและระดับ
พื้นที่ของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติขัดกับหลักการที่จะให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในแง่
กระบวนการดำเนินงาน กระบวนการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสรรน้ำ และองค์ประกอบของคณะกรรมการ
จัดสรรน้ำ จึงได้เกิดการชุมนุมของชาวบ้านประมาณ 400 คน จาก 20 หมู่บ้าน ที่บริเวณหน้าเขื่อนจุฬารกรณ์
ในช่วงกลางเดือนตุลาคม 2542

ผลจากการชุมนุมของชาวบ้านที่ประชุมคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ได้มีมติเห็นชอบให้มี
การจัดตั้งคณะอนุกรรมการนโยบายจัดสรรน้ำพรม-เขิน และมีการปรับเปลี่ยนให้มืองค์ประกอบจากตัวแทน
ชาวบ้านเพิ่มขึ้น

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการเขื่อนจุฬาภรณ์

โครงการเขื่อนลำโดมใหญ่

สมัชชาคนจน

ความเป็นมา

กรมชลประทาน ได้มีแผนงานในการก่อสร้างเขื่อนลำโดมใหญ่ ซึ่งเป็นเขื่อนดิน แบบ HOMO GENEIOUS สร้างกันลำโดมใหญ่ บริเวณบ้านเม็กใหญ่ ต.กลาง อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี โดยอ้างว่าพื้นที่ลุ่มน้ำลำโดมใหญ่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม น้ำฝนที่มีฝนตกมากในฤดูฝน แต่มีฤดูแล้งและการขาดแคลนน้ำที่ยาวนาน การสร้างเขื่อนลำโดมใหญ่ จะสามารถส่งน้ำให้พื้นที่ ชลประทานได้ทั้งสิ้นประมาณ 212,500 ไร่ ด้วยระบบสูบน้ำด้วยไฟฟ้า

ในปี 2534 กรมชลประทานได้ว่าจ้างบริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียร์ จำกัด และ บริษัท ที เอ แอนท์ อีคอลล ซัล แตนส์ จำกัด เพื่อทำการศึกษาความเหมาะสมและศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ ซึ่งดำเนินการแล้วเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม 2540

ลักษณะเขื่อน

ที่ตั้ง	บ้านเม็กใหญ่ ต.กลาง อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	กรมชลประทาน
วัตถุประสงค์	เพื่อการชลประทาน
ชนิดของเขื่อน	เขื่อนดินแบบ HOMO GENEIOUS
ระดับเก็บกักน้ำ	+141.00 ม.รทก.
ปริมาณการเก็บกัก	85.80 ล้านลูกบาศก์เมตร
พื้นที่ชลประทาน	212,500 ไร่

สภาพปัญหาและผลกระทบ

- การดำเนินโครงการลำโดมใหญ่ที่ผ่านมาชาวบ้านไม่มีโอกาสในการรับรู้ข้อมูล และไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

- การที่ชาวบ้านไม่ได้รับรู้ข้อมูลและไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้เกิดความกังวลว่าจะได้รับผลกระทบ ความตึงเครียดจึงเกิดขึ้นในชุมชน ประกอบกับข้าราชการในพื้นที่ ได้กล่าวหาโจมตีผู้เรียกร้อง ทำให้ชุมชนที่เคยเป็นหนึ่งเดียวกันต้องแตกแยก ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อไปในระยะยาว

- การสร้างเขื่อนลำโดมใหญ่ทำให้เกิดผลกระทบกับชาวบ้าน 27 หมู่บ้าน 6 ตำบล ต.กลาง ต.ตบขุ อำเภอดงเจริญ ต.โนนสมบูรณ์ ต.โนนสวรรค์ อำเภอนาคูจะหลวย ต.พรสวรรค์ ต.ยางใหญ่ อำเภอน้ำยืน โดย 8 หมู่บ้านต้องถูกอพยพ คือ บ้านบัวเทียม ต.กลาง อำเภอดงเจริญ บ้านโคกเทียม บ้านโนนสมบูรณ์ บ้านฝั่งเพ บ้านโนนสว่าง บ้านแก้งขอ บ้านโนนว่าน บ้านแก้งกกไส บ้านม่วง ตำบลพรสวรรค์

- ทำให้เกิดความเสียหายกับพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ สองฝั่งลำโดมใหญ่ ซึ่งเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร แหล่งพลังงาน ของชาวบ้าน รวมทั้งป่าประเพณี เช่น ป่าดอนปู่ตา ป่าช้า ซึ่งเป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้าน

- เนื่องจากชุมชน 2 ฝั่งลำโดมใหญ่ เป็นชุมชนเก่าแก่ มีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแต่ปัจจุบันยังไม่มี การสำรวจที่ชัดเจน หากมีการก่อสร้างเขื่อนลำโดมใหญ่จะทำให้มรดกของชาติได้รับความเสียหาย

- เนื่องจากโครงการลำโดมใหญ่มีการสร้างคันดินป้องกันน้ำท่วม เพื่อลดความเสียหายของโครงการ แต่ชาวบ้านกังวลว่า เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนน้ำฝนที่เคยไหลลงลำโดมใหญ่จะมีการเอ่อท่วมบ้านเรือนและที่ทำกิน ของชาวบ้านเหมือนกับเขื่อนราษีไศลหรือไม่

- แม้ว่าจะมีมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 ให้ชะลอโครงการและตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อดำเนินการให้ประชาชน มีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาพิจารณาและตัดสินใจ แต่รัฐบาลก็ไม่ได้สนับสนุนงบประมาณในการทำงานของคณะกรรมการดังกล่าว

- กรมชลประทานได้ฝ่าฝืนมติคณะรัฐมนตรีโดยพยายามออกแบบรายละเอียดการก่อสร้าง ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณแล้วเป็นจำนวน 98 ล้านบาท

สถานการณ์การต่อสู้ของชาวบ้าน กรณีเขื่อนลำโดมใหญ่

ปี 2538

บริษัทที่มิตคอนซิลตั้ง ลงไปสำรวจในพื้นที่โดยที่ชาวบ้านไม่รู้เรื่อง ในการลงไปก็ไปแจ้งผู้ใหญ่บ้าน และเรียกชาวบ้านประชุมทางผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. แจ้งให้ชาวบ้านได้รู้ว่าจะมีการสร้างเขื่อนให้พี่น้องเตรียมตัวอพยพโดยไม่ถามความคิดเห็นของชาวบ้าน ผู้ใดคาดว่าจะได้รับผลกระทบขอให้มาลงชื่อ

ปี 2539

ชาวบ้านในพื้นที่ ไปดูพื้นที่เขื่อนปากมูลและหลายๆ เขื่อน หลังจากนั้นได้ยื่นหนังสือคัดค้านไปตามขั้นตอน จนเดือนธันวาคม มีการไปยื่นหนังสือคัดค้านกับทางจังหวัดผ่านผู้ว่า

ปี 2540

ชาวบ้านเข้าร่วมขบวนต่อสู้กับสมัชชาคนจน กรมชลประทานนำรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเสนอเข้าคณะผู้ชำนาญการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งค้านกับมติ ครม. 29 เมษายน 2540 ชาวบ้านทำหนังสือและส่งตัวแทนคัดค้านมายื่นที่กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ

ปี 2541

- EIAของกรมชลฯไม่ผ่าน มีประเด็นหลายประเด็นมีดพลาต มีประเด็นเรื่องไม่มีพื้นที่อพยพให้ชาวบ้าน, ไม่ได้ปักหลักหมุด ปักหลักระดับเขตน้ำให้ชาวบ้านเห็นชัดเจน, ไม่ได้ชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้านให้ครบถ้วน ในด้านคณะกรรมการศึกษาผลกระทบนั้นพบปัญหาว่ารัฐบาลไม่ได้ให้งบประมาณสนับสนุน ทำให้คณะกรรมการทำงานไม่ได้

- ชาวบ้านร่วมกันจัดกิจกรรม “ปรับทุกข์ผูกมิตร สืบชะตาแม่น้ำลำโดมใหญ่”

ปี 2542

18-22 มีนาคม มีการจัดค่ายเยาวชนอาสาสมัครพิทักษ์ลำโดมใหญ่ครั้งที่ 2 ที่บ้านตบหู

23 มีนาคม สมัชชาคนจนมีการประกาศการชุมนุมที่สันเขื่อนปากมูล ชาวบ้านก็คุยกันและตกลงเข้าร่วมชุมนุม

2 เมษายน ชาวบ้านประมาณ 1,000 กว่าคน ได้เดินทางไปยื่นหนังสือแสดงว่ายังคัดค้านการสร้างเขื่อนอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ให้ผู้ว่าฯมาชี้แจงว่าหนังสือที่ส่งไปได้ส่งไปส่วนกลางหรือยัง ทางผู้ว่าฯ ออกมาชี้แจงว่า ยังไม่มีโครงการสร้างเขื่อน

ปี 2543

20-21 กุมภาพันธ์ มีการจัดงานบุญผ้าป่าและสืบชะตาแม่น้ำลำโดมใหญ่ “โสมแสงใจสืบสายน้ำโดม” ขึ้นเพื่อระดมทุนในการซื้อพื้นที่วังงานเขื่อน จำนวน 60 ไร่ ราคา 340,000 บาท เพื่อเป็นการป้องกันการเข้ามาทำงานของกรมชลประทาน และใช้เป็นจุดรวมใจในการต่อสู้ร่วมกันของชาวบ้านลุ่มน้ำลำโดมใหญ่

21 มีนาคม รัฐบาลอนุมัติงบประมาณออกแบบเชิงวิศวกรรม 83 ล้านบาท โดยเป็นการขัดกับมติกรม. 29 เม.ย.

สถานการณ์ปัจจุบัน

ปัจจุบันรายงานการศึกษาทบทวนความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการลำโดมใหญ่ กำลังอยู่ระหว่างการพิจารณาของคณะผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ด้านโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากการปิดกั้นข้อมูลการดำเนินโครงการของกรมชลประทานทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสน และได้รวมตัวกัน ร่วมกับสมัชชาคนจนเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกโครงการ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อ วันที่ 29 เมษายน 2540 ให้ชะลอโครงการ และตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาพิจารณา และตัดสินใจ

ข้อเรียกร้องชาวบ้าน

1. ให้รัฐบาลรอผลการดำเนินการติดตาม ผลการศึกษาของคณะกรรมการศึกษาผลกระทบความเหมาะสมและพิจารณาความเป็นไปได้ ที่ตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540 หากเห็นว่าไม่คุ้มค่า ก็ให้ยกเลิกโครงการ
2. ให้รัฐบาลยุติการดำเนินการใดๆ ที่เป็นการผลักดันโครงการฯ ในเบื้องต้น ให้ระงับการใช้งบประมาณ เพื่อการออกแบบรายละเอียดโครงการฯ ไว้ก่อน จนกว่าคณะกรรมการฯ จะได้ดำเนินการจัดรับฟังความคิดเห็นให้มีข้อยุติ
3. เปิดเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดให้คณะกรรมการกลางฯ ชาวบ้าน และสาธารณชนรวมถึง สัญญาต่างๆ เช่น แบบเขื่อน ระบบชลประทาน รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

โครงการเขื่อนป้องกันเพชร

สมัชชาคนจน

ความเป็นมา

เขื่อนป้องกันเพชร เป็นโครงการชลประทานในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน จะสร้างกั้นลำเชียงทาอันเป็นสาขาใหญ่ของแม่น้ำชี กำหนดที่ตั้งห้วงงานเขื่อนอยู่ในบริเวณบ้านกระจวน ต.โคกสะอาด อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ พื้นที่น้ำท่วมประมาณ 12,300 ไร่ เดิมกำหนดพื้นที่ผิวน้ำ 16.2 ตารางกิโลเมตร ต่อมาลดลงเหลือ 14.6 ตารางกิโลเมตร และระดับ ความจุจาก 112 ล้านลูกบาศก์เมตร ลงมาเหลือเพียง 97 ล้านลูกบาศก์เมตร เพื่อให้ไม่อยู่ในเกณฑ์ต้องศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตาม พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535

ลักษณะโครงการ

ที่ตั้ง	ห้วงงานเขื่อนอยู่บริเวณบ้านกระจวน ต.โคกสะอาด อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	กรมชลประทาน
วัตถุประสงค์	โครงการชลประทาน
พื้นที่น้ำท่วม	12,300 ไร่
พื้นที่ผิวน้ำ	14.6 ตารางกิโลเมตร

สภาพปัญหา

- ทำให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมป่าต้นน้ำชีทำลายระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่ยังมีความสมดุลตามธรรมชาติเนื่องจากชาวบ้านไม่ได้แผ้วถางเพื่อทำเกษตรแผนใหม่ จึงเป็นการทำลายชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมทำลายระบบวิถีชีวิตเศรษฐกิจคนกับป่าที่พึ่งพากัน ทำลายอาชีพหลักของชาวบ้านในบริเวณอ่างเก็บน้ำ ได้แก่ การหาใบลาน หน่อไม้ ผักหวาน เห็ด อึ่ง และ สมุนไพร เป็นต้น

- หลีกเลี่ยงการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) โดยมีการลดพื้นที่อ่าง ให้มาอยู่ในระดับที่ไม่เข้าเกณฑ์การทำการ ศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตาม พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535 ตามข้อมูลข้างต้น

- ข้อมูลไม่ชัดเจนและไม่ครบถ้วนเพราะมีการปิดบังข้อมูลและ/หรือไม่มีข้อมูล เพราะไม่ได้ทำการศึกษา เช่น ระดับที่น้ำจะท่วมถึง พื้นที่ที่น้ำจะท่วม ใครได้ประโยชน์ อยู่ที่ไหน ก็ราย ประโยชน์ด้านใดบ้าง จริงหรือไม่

ใครเสียหายหรือได้รับผลกระทบก็ร้าย เดือดร้อนอย่างไร ไม่มีแนวทางที่จะช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบ รวมทั้งแผนผังโครงการคลองส่งน้ำก็ไม่มี ทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาดแก่ทุกฝ่าย

- มีการทุจริตกันอย่างโจ่งแจ้ง ในลักษณะซื้อโกงค่าชดเชยจากทางราชการ โดยความร่วมมือกันระหว่างคณะอนุกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินและนายทุนนายหน้าจากนอกพื้นที่

- ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการกับกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่น กลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นที่ได้ประโยชน์จากโครงการได้แก่นักการเมือง ผู้รับเหมาและกรมชลประทานรวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด

ผลกระทบ

จำนวนผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงประมาณ 300 ครอบครัว 4 หมู่บ้าน ในท้องที่บ้านแก้งกระเจวน บ้านห้วยทับนาย และ บ้านใหม่ห้วยหินฝน ต.โคกสะอาด อ.หนองบัวระเหว และบ้านบึงเวียน ต.โป่งนก อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ

ผู้ที่ได้รับผลกระทบมี 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่มีที่ดินที่ถูกน้ำท่วมและกลุ่มที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีแต่ไม่ถูกน้ำท่วม เพราะชาวบ้าน รวมถึงชาวญากูซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นหากินกับป่า โดยเฉพาะบ้านใหม่ห้วยหินฝนและบ้านห้วยทับนายน้อยเก็บของป่าเป็นอาชีพหลักจนกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชน เช่น หน่อไม้ ไบลาน เห็ดกะบึก ผักหวาน อ้อย และสมุนไพรต่างๆ เป็นต้น โดยแทบจะไม่ต้องทำการเพาะปลูกเลย

อ่างเก็บน้ำของเขื่อนจะทำลายป่าลาน แหล่งสมุนไพร และพืชอาหารที่ชาวบ้านพึ่งพาในการดำรงชีวิตและขายเป็นรายได้ทางเศรษฐกิจ

ข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

1. ให้รัฐบาลยุติการดำเนินการใดๆ โดยทันทีโดยเฉพาะการโฆษณาโน้มนำความเห็นของสาธารณชน และให้ข้อมูลด้านเดียวของกรมชลประทาน รวมทั้งการจัดตั้งชาวบ้านอีกกลุ่มเพื่อสร้างความขัดแย้ง

2. ให้รัฐบาลรอมผลการศึกษาข้อมูลฉบับสมบูรณ์ และการจัดทำประชาพิจารณ์ของคณะกรรมการศึกษาผลกระทบ ความเหมาะสม และพิจารณาความเป็นไปได้ที่ ตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี 29 เมษายน 2540

3. ให้รัฐบาลเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกประการรวมถึงสัญญาต่างๆ ที่มี

4. หลังจากคณะกรรมการได้ทำการศึกษาความคุ้มค่าเสร็จสิ้นตามกระบวนการแล้ว จึงค่อยให้คณะอนุกรรมการรับฟังความคิดเห็น ดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

5. ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการฯเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับโครงการฯ ตาม พรบ.ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ.2540

เขื่อนราษีไศล

สมัยรัตนโกสินทร์

ความเป็นมา

ในต้นทศวรรษ 2520 รัฐบาลไทยโดยกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ โดยผ่านสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำโขงตอนล่างทำการศึกษาความเหมาะสมโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง ดำเนินการโดย บริษัท Nedeco รายงานการศึกษาแล้วเสร็จเมื่อปี 2525 และเสนอให้สร้างฝายราษีไศล

ต่อมาในปี 2530 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้ทำการศึกษาและจัดทำรายงานเบื้องต้นโครงการโขง-ชี-มูล โดยจะผันน้ำจากแม่น้ำโขงมาลงยังน้ำพองและลำปาวเพื่อปล่อยลงแม่น้ำชี และจากแม่น้ำชีมีคลองผันน้ำข้ามลุ่มน้ำลงไปยังลุ่มน้ำมูล โดยทำการก่อสร้างเขื่อนยกระดับน้ำรวม 4 เขื่อนซึ่งรวมเอาฝายราษีไศลด้วย เพื่อสูบน้ำเข้าคลองผันน้ำและส่งไปยังลำน้ำมูล โครงการราษีไศลจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญหนึ่งในโครงการผันน้ำโขง-ชี-มูล

ในเดือนพฤษภาคม 2532 รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีมติอนุมัติให้สร้างฝายสูง 4.5 เมตร กักเก็บน้ำไม่เกินตลิ่ง ต่อมาในปี 2535 จึงเริ่มดำเนินการก่อสร้างและแล้วเสร็จในปี 2536 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้ตั้งงบประมาณในการ ก่อสร้างเขื่อนแห่งนี้ไว้ที่ 140.97 ล้านบาท แต่การก่อสร้างจริงในปี 2535-2536 งบประมาณบานปลายไปถึง 871.9 ล้านบาท

ลักษณะโครงการ

ที่ตั้ง	บ้านปากห้วย อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน (เดิม)
วัตถุประสงค์	เพื่อพัฒนาพื้นที่เกษตรภาคอีสาน
ชนิดของเขื่อน	Run of River ประตู 8 บาน

สภาพปัญหา

1. กระบวนการสร้างเขื่อนที่ผิดกฎหมาย

1.1 การสร้างเขื่อนราษีไศลขัดกับมติ ครม. เพราะตามมติ ครม. ปีพ.ศ.2532 อนุมัติให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ดำเนินการสร้างฝายยกกันแม่น้ำมูลที่บริเวณบ้านปากห้วย อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ เก็บน้ำ

ไม่เกินครึ่งหรือสูง 4.5 เมตร แต่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กลับสร้างเขื่อนคอนกรีตสูง 9 เมตร

1.2 การสร้างเขื่อนราษีไศลขัดต่อกฎหมายสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ได้ กำหนดให้โครงการเขื่อนที่มีพื้นที่อ่างเก็บน้ำมากกว่า 15 ตารางกิโลเมตร จะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) แต่กรม พัฒนาและส่งเสริมพลังงานกลับไม่ได้ดำเนินการตามที่กฎหมายบัญญัติแต่ประการใด

2. ผลประโยชน์ไม่ได้ตามที่วางไว้

เขื่อนราษีไศลสร้างเสร็จไปแล้ว 6 ปี แต่ระบบคลองส่งน้ำเพื่อการชลประทานยังสร้างไม่เสร็จ ทำให้เขื่อนราษีไศลยังไม่มีการใช้ ประโยชน์ ในทางชลประทานเลยแม้แต่น้อย

ภายหลังก่อสร้างฯ น้ำได้ท่วมที่ดิน ป่าบุ่ง ป่าทาม ซึ่งเป็นที่ทำมาหากินของชาวบ้านมาเป็นเวลานาน จำนวน 50,000 ไร่ ดังนั้นจึงมีชาวบ้านที่ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินเหล่านั้น 11,358 ไร่ จาก 1,154 ครอบครัว รวมตัวกันเรียกร้องค่าทดแทน

ในที่สุด ในปี 2538-2539 กรมพัฒนาฯจึงให้มีการพิสูจน์การครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินน้ำท่วม และจ่ายค่าทดแทนให้ ในเดือนตุลาคม 2540 ต่อมาชาวบ้านที่มีที่ดินที่ครอบครองทำประโยชน์ที่เหลืออีกกว่า 40,000 ไร่ ได้เรียกร้องขอพิสูจน์สิทธิเพื่อขอค่าทดแทนด้วย นอกจากนั้นยังมีกระแสข่าวว่า ใครก็ตามที่ยื่นคำขอพิสูจน์สิทธิรอบต่อไปจะได้ขึ้นทะเบียนเพื่อรอรับค่าทดแทน ดังนั้นจึงมีผู้ยื่นแจ้งความจำนงขอพิสูจน์สิทธิเป็นจำนวนมาก บางรายอยู่ไกลถึงระยอง ฉะเชิงเทรา รวมทั้งมีการจัดตั้งคนบางกลุ่มเพื่อเพิ่มจำนวนผู้ที่ต้องการค่าชดเชย ให้เป็นข้ออ้างกับฝ่ายรัฐฯ ว่า มีความพยายามฉ้อฉลจากชาวบ้านที่ไม่เดือดร้อนจริง ในที่สุดตัวเลขผู้เรียกร้องฯ จึงเพิ่มขึ้นถึง 17,000 ราย และกลายเป็นกรณีคลาสสิกของฝ่ายรัฐฯ ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการโจมตีการเรียกร้องค่าชดเชยฯ จากผู้เดือดร้อน

สมัชชาคนจน จึงเสนอให้เปิดประตูน้ำ เพื่อทำการพิสูจน์สิทธิการครอบครองการใช้ประโยชน์ทุกราย รวมทั้งผู้ที่ได้รับค่าชดเชย แล้วก็ยินดีให้มีการพิสูจน์ใหม่ และยินดีคืนค่าทดแทนที่ได้รับให้กับรัฐฯ ถ้าการพิสูจน์พบว่าที่ผ่านมาไม่ถูกต้อง นอกจากนั้น สมัชชาคนจนยังเสนอให้มีการศึกษาผลกระทบเรื่องดินเค็ม และการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาทุกระดับ

ผลกระทบ

1. การสร้างเขื่อนราษีไศล ทำลายป่าบุ่ง ป่าทาม ที่อุดมสมบูรณ์ ป่าทามที่ถูกน้ำท่วมนี้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากที่สุดแห่งหนึ่งของภาคอีสาน

2. การสร้างเขื่อนราษีไศลได้ก่อให้เกิดปัญหาดินเค็ม เนื่องจากได้อ่างเก็บน้ำเขื่อนราษีไศลมีบริเวณที่มีชั้นหินเกลือรองรับอยู่ไม่น้อยกว่า 10 ตารางกิโลเมตร ในเขตอ่างเก็บน้ำของเขื่อนราษีไศลยังคงเคยเป็นแหล่งเกลือที่ชาวบ้านได้นำมาใช้ประโยชน์ถึง 150 แห่ง

3. การสร้างเขื่อนราษีไศลก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมต่อชาวบ้านหลายพันครอบครัวที่ตั้ง ชุมชนรอบอ่าง เนื่องจากชาวบ้านต้องสูญเสียแหล่งปัจจัยในการผลิตและการดำรงชีวิต โดยเฉพาะที่ดินในป่าบุ่งป่าทาม แหล่งเกลือ และความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำมูล

4. ผลกระทบจากคันดิน รอบอ่างเก็บน้ำเป็นระยะทาง 45.8 กิโลเมตร ทำให้น้ำไม่สามารถระบายลงอ่างได้ ทำให้น้ำท่วมที่นาของชาวบ้านรอบอ่างเป็นพื้นที่ถึง 10,000 กว่าไร่

5. กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานสร้างเขื่อนโดยปกปิดข้อมูลและลงชาวบ้านว่าจะสร้างฝายยางกักเก็บน้ำไม่เกินตลิ่ง แต่กลับสร้างเขื่อนคอนกรีต

6. เมื่อชาวบ้านไม่สามารถหยุดโครงการได้ จึงขอให้จ่ายค่าชดเชย แต่รัฐไม่มีความเข้าใจและไม่ยอมรับระบบกรรมสิทธิ์ในการใช้และจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน

7. หน่วยงานรัฐและนักการเมือง ใช้วิธีจัดตั้งมวลชนเพื่อให้มีการเผชิญหน้ากันเองในลักษณะของการ “แบ่งแยกแล้วปกครอง” ทำให้ชาวบ้านราชสีไศลแตกออกเป็น 8 กลุ่ม ยิ่งไปกว่านั้นยังมีกลุ่มที่รัฐจัดตั้งขึ้นมาเป็นการเฉพาะ อีกทั้งมีการเพิ่มตัวเลขจำนวนผู้เรียกร้องให้สูงถึง 17,000 ราย เพื่อที่จะทำลายความชอบธรรมในการเรียกร้องสิทธิ์ของชาวบ้านที่เดือดร้อน ให้ดูเหมือนว่ามีคนมาเรียกร้องเกินจริงมาก

เขื่อนห้วยนา

สมัยรัชกาลที่ ๖

ความเป็นมา

โครงการผันน้ำโขง-ชี-มูล เป็นโครงการผันน้ำขนาดใหญ่เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำทั่วพื้นที่ 498 ล้านไร่ ในภาคอีสาน ซึ่งรับผิดชอบโดยกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม โดยการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงลงสู่ห้วยหลวงในเขตอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย และผันลงสู่แม่น้ำชี แม่น้ำมูลและลำน้ำสาขา โดยการสร้างเขื่อน 22 เขื่อนเพื่อควบคุมปริมาณน้ำ ต้องใช้งบประมาณจำนวนมหาศาลถึง 226,000 ล้านบาท ใช้ระยะเวลาดำเนินโครงการทั้งสิ้น 42 ปี โดยแบ่งโครงการออกเป็น 3 ระยะ โดยในระยะแรก ใช้เวลาดำเนินโครงการ 9 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2534-2543 โดยการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำมูล 5 เขื่อน ลำน้ำชี 5 เขื่อน และลำน้ำสาขาอื่นๆ 4 เขื่อน

เขื่อนห้วยนาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงการโขง ชี มูล ซึ่งได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ขณะ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2532 โดยให้สร้างฝายยางกันแม่น้ำมูล บริเวณบ้านห้วยนา ต.หนองแก้ว อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ และเก็บกักน้ำไว้เพียงตลิ่งแม่น้ำมูล แต่เมื่อเดือน มีนาคม 2535 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานกลับดำเนินการก่อสร้างเขื่อนคอนกรีตตัวเขื่อนมีความกว้าง 207.3 เมตร มี 14 บาน ประตู ซึ่งถือว่าเป็นเขื่อนที่ใหญ่ที่สุดในโครงการโขง-ชี-มูล (ขนาดใหญ่กว่าเขื่อนราษีไศล 2 เท่า) กันแม่น้ำมูลบริเวณบ้านกอก ต.หนองแก้ว อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ ซึ่งสถานที่ก่อสร้างใหม่ห่างจากบริเวณที่มติคณะรัฐมนตรีกำหนดไว้ถึง 10 ก.ม. โดยในเอกสารเผยแพร่โครงการระบุว่า การก่อสร้างจะแล้วเสร็จในปี 2538 ปัจจุบันเหลือเพียงการถมดินกันแม่น้ำมูลเพื่อเปลี่ยนเส้นทางของสายน้ำ การก่อสร้างเขื่อนห้วยนาก็จะเสร็จสมบูรณ์

ลักษณะเขื่อน

ที่ตั้ง	บ้านห้วยนา ต.หนองแก้ว อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงพลังงาน
วัตถุประสงค์	เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคอีสาน
ชนิดของเขื่อน	เขื่อนคอนกรีต 14 บานประตู

สภาพปัญหา

1. ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลโครงการให้ชาวบ้านและสาธารณชนรับรู้ จนกระทั่งปัจจุบันที่การก่อสร้างตัวเขื่อนคอนกรีตใกล้เสร็จสมบูรณ์ เหลือเพียงการถมดินกันแม่น้ำมูลเพื่อเปลี่ยนทางน้ำเท่านั้น แต่ราชการ

ยังไม่มีการชี้แจงข้อมูลให้ชาวบ้านรับรู้เลยว่าน้ำจะท่วมถึงบริเวณใดบ้าง หมู่บ้านไหน

2. ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการก่อสร้างโครงการ

3. การก่อสร้างขัดกับมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2532 ที่อนุมัติโครงการให้ทำเป็นฝาย ยกกันแม่น้ำมูลที่ บ้านห้วยนา ต.หนองแก้ว อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ แต่กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กลับสร้างเป็นเขื่อนคอนกรีต ขนาด 14 ประตู กันน้ำมูลบริเวณบ้านกอก ต.หนองแก้ว อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ ซึ่งห่างจากจุดเดิมที่มติคณะรัฐมนตรี กำหนดไว้ ประมาณ 10 ก.ม. ตามลำน้ำมูล

4. ไม่มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด แม้ว่าลักษณะโครงการจะเข้าเงื่อนไขที่จะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะ เป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำที่มากกว่า 15 ตารางกิโลเมตร และปริมาณน้ำที่เกิน 100 ล้านลูกบาศก์เมตร

5. จากการที่ไม่มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ถูกต้องตามที่ กฎหมายกำหนด ส่งผลให้ไม่มีการแสดงผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ เช่น มาตรการป้องกันแก้ไข ผลกระทบสิ่งแวดล้อม มาตรการติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม

6. จากบทเรียนที่เกิดขึ้นกับผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศลที่มีลักษณะของโครงการและ สภาพของพื้นที่ใกล้เคียงกัน รวมถึงประสบการณ์ของชาวบ้านในพื้นที่ เห็นว่า โครงการเขื่อนห้วยนาจะก่อให้เกิด ปัญหาภัยชุมชนและ ทรัพยากรหลายประการ ดังนี้

6.1 ต้องอพยพชาวบ้าน 2 หมู่บ้าน คือบ้านหนองโอง หนองหวาย ต.โนนสังข์ อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ

6.2 การสร้างเขื่อนห้วยนาทำให้น้ำท่วมพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในพื้นที่ 5 อำเภอ คือ อ.กันทรารมย์ อ.เมือง อ.อุทุมพร อ.ยางชุมน้อย อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ

6.3 กรณีน้ำท่วมนอกอ่างเก็บน้ำ เนื่องจากโครงการเขื่อนห้วยนา มีการทำคันดินกันปากห้วยและ บริเวณที่ตลิ่งของแม่น้ำมูลมีระดับต่ำ ทำให้เมื่อถึงฤดูฝน น้ำฝนจะไม่สามารถไหลลงแม่น้ำมูล ได้และจะเอ่อท่วมที่ทำกินของชาวบ้านในที่สุด

6.4 ตลอดระยะทาง 90 กิโลเมตร เหนือเขื่อนห้วยนาอุดมไปด้วย ป่าทาม ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ซึ่ง จะต้องเสียหายจากการก่อสร้างเขื่อนห้วยนา

นอกจากนี้ยังมีแหล่งโบราณคดี การสูญเสียอาชีพประมง ปัญหาดินเค็มน้ำเค็ม ปัญหาน้ำท่วมดิน บันหม้อและผลกระทบอื่นๆ อีกมากมาย

ข้อเรียกร้องชาวบ้าน

1. ระวังการดำเนินโครงการโดยต้องมีหลักประกันว่าจะมีการบังคับใช้ได้จริง
2. ตั้งคณะกรรมการศึกษาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และมาตรการแก้ไขผลกระทบ
3. บั๊กขอบเขตน้ำท่วมและสำรวจผู้ได้รับผลกระทบและทรัพย์สินที่จะถูกน้ำท่วม
4. เปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมดให้กับชาวบ้าน และสาธารณชนได้รับรู้ เช่น แบบ เขื่อนระบบชลประทาน ฯลฯ รวมถึงสัญญาว่าจ้างการก่อสร้าง และสัญญาต่างๆ ที่มี

เขื่อนห้วยละห้า

สมัชชาคนจน

ความเป็นมา

โครงการเขื่อนห้วยละห้า เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ตั้งอยู่ที่บ้านโนนตาล ต.นาตาล กิ่งอำเภอนาตาล (แต่เดิม เป็นอำเภอเขมราฐ) จังหวัดอุบลราชธานี ดำเนินการโดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กระทรวงมหาดไทย ได้ก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2520 - 2521

รายงานตามโครงการในเบื้องต้นระบุว่าอ่างเก็บน้ำห้วยละห้ามีพื้นที่ 130 ไร่ ความจุ 240,000 ลูกบาศก์เมตร แต่ในปัจจุบันจากการประมวลรวมที่ดินที่ถูกน้ำท่วมของชาวบ้านรวม 21 ครอบครัวยังมีพื้นที่มากกว่า 400 ไร่ ซึ่งบางแปลงเป็น นส.3 บางแปลงเป็น นส.3 ก และบางแปลงเป็น สค.1 เมื่อกักเก็บน้ำ น้ำจึงท่วมที่ดินทั้งหมด โดยไม่มีการเวนคืนหรือจ่ายค่าชดเชยใดๆ ทั้งสิ้น เพราะอ้างว่าเป็นเขื่อนเพื่อการชลประทานขนาดเล็ก และเป็นการร้องขอของราษฎรในพื้นที่เพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ทั้งที่ก่อนจะมีการก่อสร้างชาวบ้านซึ่งจะถูกน้ำท่วมได้คัดค้าน เพราะไม่มีความจำเป็นต้องใช้เขื่อน เนื่องจากไม่ได้มีความขาดแคลนน้ำในบริเวณนั้น แต่ในที่สุดเขื่อนนี้ก็ถูกสร้างจนเสร็จในปี 2521

ลักษณะโครงการ

ที่ตั้ง	บ้านโนนตาล ต.นาตาล กิ่งอำเภอนาตาล จ.อุบลราชธานี
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย
วัตถุประสงค์	เพื่อการชลประทาน
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	130 ไร่
ความจุ	240,000 ลูกบาศก์เมตร

สภาพปัญหาและผลกระทบ

เขื่อนห้วยละห้าทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรมหลักที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของอ.เขมราฐ (ต่อมาเป็นเขต กิ่ง อ.นาตาล) ก่อนมีเขื่อนห้วยละห้า ชุมชนที่มีชีวิตอย่างสงบและไม่อดอยากแร้นแค้นแต่อย่างใด ด้วยชนิดของดินที่มีคุณภาพสูง และให้ผลผลิตข้าวต่อไร่สูงถึง 100 ถัง/ไร่ และบริเวณสภาพโดยรอบที่ถูกถมไปด้วยดินตาล

ตะแบก ยางนา และไม้ใหญ่อื่นๆ อีกมาก นอกจากนั้นพื้นที่นี้ยังเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ ที่ชาวบ้านพึ่งพา มาช้านาน ด้วยการเก็บหา ของป่า หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร รวมถึงกุ้ง ปู ปลาที่มีอยู่มากในลำห้วย

ที่สำคัญก่อนการสร้างอ่างเก็บน้ำเขื่อนห้วยละห้า พื้นที่บริเวณนี้ไม่ได้ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค และบริโภค ในอดีตก่อนจะมีเขื่อนห้วยละห้า พื้นที่นี้มีฝายน้ำล้น และบ่อน้ำที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์มาก่อน ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นใดๆ ที่ชาวบ้านจะต้องแสวงหาหรือต้องการน้ำเพิ่มเติม เมื่อมีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยละห้า จึงเป็นการสร้างที่ขัดข้องกับพื้นที่ฝายน้ำล้นเดิม

เมื่อเขื่อนห้วยละห้าถูกสร้างขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ทั้งหมดจมหายอยู่ใต้น้ำ รวมถึงที่ทำกิน น้ำท่วม ที่นาที่ เป็น นส.3 และ สค.1 ไม่สามารถทำการเกษตรได้มาเป็นเวลายาวนานกว่า 22 ปีแล้ว สัตว์น้ำที่คาดว่า จะเพิ่มขึ้นกลับลดน้อยลง เพราะเขื่อนห้วยละห้าทำให้เส้นทางเดินของปลาเปลี่ยนไป ที่ทางราชการเคย สัญญาว่าจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงมากนัก และพยายามชักจูงว่านล้อมให้ชาวบ้านยินยอมรับรองเขื่อน แห่งนี้ด้วยข้อมูลเท็จทั้งสิ้น และปรากฏว่าเขื่อนห้วยละห้าสร้างเสร็จแล้วกว่า 10 ปี จึงได้มีการใช้ประโยชน์ ใน ปี 2537 มีโครงการทำน้ำประปาเพื่อแจกจ่ายประชาชน แต่ปัจจุบันน้ำในเขื่อนเริ่มเน่าเสียแล้ว

ชีวิตหลังการมีเขื่อนห้วยละห้า จึงเป็นชีวิตที่อดอยากและแร้นแค้น แม้จำนวนผู้ได้รับผลกระทบ 21 ครอบครัว แต่ผลกระทบตลอดเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมายาวนานมาก ชาวบ้านที่ถูกน้ำท่วมถูกข่มขู่ คุกคาม ไม่ ให้นำเรื่องไปร้องทุกข์ และไม่เคยได้รับการแก้ไขปัญหาใดๆ หรือแม้กระทั่งการเหลียวแลใดๆ จากราชการ ช่าง แต่เพียงว่ากฎหมายไม่ได้กำหนดว่าการสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็กจะต้องจ่ายค่าเวนคืนหรือชดเชยแก่ผู้ได้รับผล กระทบ ทั้งที่ชาวบ้านที่นี่ไม่ได้เรียกร้องมากไปกว่าสิ่งที่พวกเขาควรจะได้รับ

แต่เมื่อชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจริง ทั้งที่ไม่มีส่วนรับรู้และไม่เคยยินยอมกับการสร้างมาก่อน รัฐ จึงต้องรับผิดชอบกับความเสียหายที่เกิดขึ้น ไม่เช่นนั้นจะเป็นแบบอย่างให้ส่วนราชการที่ดำเนิน โครงการที่ ละเมิดสิทธิของชาวบ้านไม่ต้องรับผิดชอบซึ่งจะสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน และจะสร้างความขัดแย้งให้ เกิดขึ้น ในสังคมอย่างรุนแรง

การดำเนินการที่ผ่านมา

โครงการเขื่อนห้วยละห้า ก่อนดำเนินโครงการไม่มีการอธิบายหรือทำความเข้าใจกับชาวบ้านในเรื่อง พื้นที่ทำกินที่จะได้รับผลกระทบ การแจ้งข้อมูลในการสร้างเขื่อนและผลกระทบจากการก่อสร้างทำขึ้นภาย หลังที่มีการก่อสร้างแล้ว โดยเป็นการหว่านล้อมให้ผู้ที่มีที่ดินทำกินในเขตพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนห้วยละห้า ลงชื่อในหนังสือยินยอมให้สร้างเขื่อนบนพื้นที่ของตน ชาวบ้านที่หวาดกลัวระบบราชการจำใจยอมรับกับ ชะตากรรม ยกเว้นนางไอกับนายเสือ ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกันและเป็นผู้หนึ่งซึ่งได้รับผลกระทบอย่างมาก ไม่เคย เชีนยินยอมให้มีการสร้างเขื่อนนี้ และยังคงคัดค้านการก่อสร้างมาตั้งแต่ต้นด้วย

เนื่องจากมีการแจ้งข้อมูลบิดเบือน และหลอกลวงชาวบ้านว่า การเก็บน้ำจะท่วมเลยตลิ่งออกไปเพียง 3-4 เมตรเท่านั้น ไม่มีผลต่อที่นาโดยรวมทั้งหมด ทั้งยังมีการยื่นข้อเสนอให้ผู้เสียหายบางรายเข้ามามีส่วนใน การควบคุม การเปิด-ปิดประตูระบายน้ำ ทั้งที่เขื่อนห้วยละห้าเป็นลักษณะฝายน้ำล้นที่ไม่มีประตูระบายน้ำกัน เมื่อเกิดน้ำท่วมขึ้นมาอย่างชัดเจนแล้ว ชาวบ้านจึงได้ร้องเรียนต่อทางการในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับ

อำเภอ ระดับจังหวัด จนถึงทำเนียบรัฐบาล ในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ตั้งแต่ 2520 จนถึงปัจจุบัน แต่ไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาแต่อย่างใด

ลำดับเหตุการณ์เรียกร้องความเป็นธรรม

พ.ศ.2519

- 17 พฤศจิกายน เวลา 09.00 น. รพช. นำรถแทรกเตอร์ไปไถที่นาของชาวบ้าน นายฟอง ชันจันทา และชาวบ้านได้ขัดขวางรถไถ แต่คนขับไม่ยอมหยุด นางไฮ ชันจันทา ได้ใช้มีดพร้าไล่ฟันคนขับ

พ.ศ.2520

- นายฟอง, นางไฮ ชันจันทา ได้เดินทางไปพบผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้ว่าฯ รับปากจะแก้ปัญหาให้ จากนั้น 2-3 วัน นายอำเภอเขมราฐ ได้เดินทางมาสำรวจความเสียหาย พบว่าการก่อสร้างอ่างช่วยละห้าทำให้น้ำท่วมที่นาจริง และรับปากว่าจะแก้ปัญหา

พ.ศ.2523

- นางไฮ และนายคำพัน ลูกชายได้เดินทางไปกรุงเทพฯ เพื่อยื่นหนังสือถึงพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีขณะนั้นที่ทำเนียบรัฐบาล

พ.ศ.2525

- มีหนังสือจากสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ที่ สร.0107 (งสส) /10960 ลงวันที่ 12 กรกฎาคม 2525 เรื่องขอให้ระงับความเดือดร้อน และมีเจ้าหน้าที่ลงมาดูพื้นที่

พ.ศ.2537- พ.ศ.2540

- นางไฮและชาวบ้านได้ติดตามเรื่องอีกหลายครั้ง แต่ไม่มีความคืบหน้า จึงได้เข้าร่วมเรียกร้องกับ สมิชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน (สก.ยอ) มีการลงมารังวัดโดยช่างรังวัดอำเภอเขมราฐ แต่ก็ไม่มี การแก้ปัญหาแต่อย่างใด

พ.ศ.2542

- นางไฮและครอบครัว เข้าร่วมกับสมัชชาคนจนที่สันเขื่อนปากมูล
- 13 ต.ค. ชาวบ้านได้ยื่นเรื่องร้องทุกข์ต่อนายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) ผ่านนายอำเภอโขงเจียม
- คณะกรรมการกลาง ลงมติว่าพื้นที่ได้รับความเสียหายควรจะทำเนียบรัฐบาลจ่ายค่าชดเชยตามสภาพเป็นจริง
- คณะรัฐมนตรีมีมติไม่เห็นชอบที่จะมีการพิสูจน์สิทธิ์ และจ่ายค่าชดเชยเพราะจะเป็นตัวอย่างแก่โครงการอื่น

พ.ศ.2545

- พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธานมีการคำนวณค่าเสียหาย โดยคิด 80,000 บาท/ไร่ คณะกรรมการฯ มีมติเห็นชอบแต่ไม่มีการปฏิบัติ

พ.ศ.2546

- 1 กุมภาพันธ์ บ้านที่ลูกหลานสร้างให้นางไฮถูกไฟไหม้

- มีนาคม 2546 เจ้าหน้าที่ สปก. มาพบครอบครัวนางไฮ และนายเสื่อ โดยบอกว่าจะจัดหาที่ให้ตามต้องการตามจำนวนที่เสียไปจากการถูกน้ำท่วม และให้เตรียมเอกสารไว้

พ.ศ.2547

- 11 มีนาคม นางไฮและครอบครัวประมาณ 20 คน พร้อมนายเสื่อ เข้าสร้างกระท่อมเพิงพักบริเวณสันเขื่อน พร้อมขึ้นป้ายบอกกล่าวปัญหาด้านหน้าเพิงพัก

- 19 เมษายน นางไฮและหลานๆ ลงมือขุดดินหน้าเขื่อน เจ้าหน้าที่ตำรวจจาก สภอ.นาตาล ประมาณ 10 นาย เดินทางไปยังบริเวณที่นางไฮอยู่ พร้อมออกคำสั่งให้หยุด หากไม่หยุดจะจับกุม แต่นางไฮก็ไม่หยุด

- 20 เมษายน อบต.นาตาลมีหนังสือส่งถึงกลุ่มนางไฮ เรื่องให้ยุติการทำลายอ่างเก็บน้ำเขื่อนห้วยละห้า เนื่องจากอ่างอยู่ในความรับผิดชอบของ อบต. หากไม่หยุดจะดำเนินคดี พร้อมทั้งให้กลุ่มเซ็นชื่อรับทราบ แต่ไม่มีผู้ใดเซ็น พร้อมทั้งยืนยันต่อ อบต.ว่าจะต้องเอาที่นาที่อยู่ได้น้ำคืนให้ได้

- นายมรรณพ กาญจนวิจิตร นายอำเภอหัวหน้าที่อำเภอนาตาล ขอร้องให้ยุติการกระทำเพราะผิดกฎหมาย และรับปากจะประสานไปยังผู้บังคับบัญชาชั้นสูงให้รับทราบและดำเนินการแก้ไข และมี อส. และเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าสังเกตการณ์อยู่ห่างๆ ประมาณ 10 นาย หลังจากนั้นเวลาประมาณ 3 ทุ่ม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 บ้านโนนตาล ได้ล้าลายเข็นชาวบ้าน เรื่องเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับการระบายน้ำออกจากอ่างเก็บน้ำ

- 21 เมษายน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 16 บ้านนานคร ต.นาตาล นางไฮและชาวบ้านประมาณ 20 คน เข้าร่วมประชุมที่บ้านกำนัน ซึ่งกำนันได้ชี้แจงความเป็นมาของเขื่อนและความเดือดร้อนที่ชาวบ้านได้รับ ชาวบ้านไม่พอใจและเดินออกจากที่ประชุม การประชุมจบโดยไม่มีข้อสรุป เวลาประมาณ 22.00 น. เจ้าหน้าที่สายตรวจได้รายงานไปยังสถานีตำรวจนาตาลว่า นางไฮและหลานได้ลงมือขุดเขื่อนอีกครั้ง ประมาณ 10 นาที ตำรวจ 4-5 นาย มาถึงยังที่ชุมนุม แต่เมื่อมาถึงพบว่า นางไฮและหลานกำลังนั่งสวดมนต์อยู่ใต้เพิงพัก ตำรวจจึงกลับไป

- 22 เมษายน ชาวบ้านนำโดย นายฟอง ได้พากันเตรียมคราดไถ และเครื่องมืออื่นๆ สำหรับลงทำนา พร้อมทั้งปักหลักเขตที่ดินทั้งสามของนายฟอง นางไฮ และนายเสื่อ เพื่อให้เกิดแนวเขตที่ดินที่อยู่ได้น้ำเขื่อน

- นางเพชร ชันจินทา ได้เข้ายื่นหนังสือร้องเรียนต่อคณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์รัฐสภา

- นางไฮได้ออกรายการถึงลูกถึงคน หลังจากออกรายการเป็นครั้งที่ 3 นางไฮได้รับการแก้ไขปัญหาจากนายกรัฐมนตรี โดยมีคำสั่งให้หาน้ำประปาแหล่งใหม่ให้ชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน และหลังจากชาวบ้านได้น้ำประปา จึงได้มีการระบายน้ำออกจากที่นาของนางไฮ และคืนที่ดินให้กับผู้เดือดร้อนจำนวน 21 ราย ที่ดิน 48 แปลง

ข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

- 1) ค่าชดเชยที่ดินทำกินที่ ถูกน้ำท่วมตามสภาพ ความเป็นจริง
- 2) ค่าความเสียหาย ซึ่งเป็นค่าเสียโอกาส เนื่องจากไม่ได้ทำนา มาตั้งแต่ปี 2520 จนกระทั่งปัจจุบัน

เขื่อนสิรินธร

สมัชชาคนจน

ความเป็นมา

ตามที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อเดือนธันวาคม 2509 ให้สำนักงานพลังงานแห่งชาติ สร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้ากำลังผลิต 36 เมกกะวัตต์ กั้นลำโดมน้อยบริเวณใกล้บ้านเหล่าคำชมพู ตำบลคันไร่ อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี ทำให้เกิดอ่างเก็บน้ำขนาด 292 ตารางกิโลเมตร หรือ 182,500 ไร่ ตัวเขื่อนมีระดับกักเก็บน้ำสูงสุด 142.2 ม.รทก. โดยเริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2510 ดำเนินการแล้วเสร็จเมื่อปี 2513 โดยในระหว่างการก่อสร้าง การพลังงานแห่งชาติได้ให้สัญญาไว้กับชาวบ้านว่า ชาวบ้านจะต้องมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิมต่อไปจะได้ทำนาปีละ 2 ครั้ง จะมีอาชีพประมง เป็นอาชีพใหม่ที่สร้างรายได้ สร้างความมั่นคงให้กับชีวิตและครอบครัว

ต่อมาเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ได้ออกประกาศฉบับที่ 237 ให้การพลังงานแห่งชาติโอนทรัพย์สินเกี่ยวกับโครงการลำโดมน้อยทั้งหมดให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

ลักษณะเขื่อน

ที่ตั้ง	บ้านเหล่าคำชมพู ต.คันไร่ อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
วัตถุประสงค์	เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า
กำลังผลิต	36 เมกกะวัตต์
ระดับกักเก็บน้ำสูงสุด	142.2 ม.รทก.
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	292 ตารางกิโลเมตร หรือ 182,500 ไร่

สภาพปัญหา

ผู้เสียหาย

1. ผู้สูญเสียที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ต้องอพยพจากถิ่นฐานเดิม 6,000 คน จาก 1,270 ครอบครัว โดยรัฐจ่ายค่าชดเชยและจัดที่ดินทำกินให้ครอบครัวละ 15 ไร่

2. ผู้สูญเสียเฉพาะที่ดินทำกิน ไม่สูญเสียที่อยู่อาศัย รัฐชดเชยเฉพาะค่าที่ดิน
3. ผู้สูญเสียที่ดินหรือที่อยู่อาศัย จะไม่ได้รับค่าชดเชยใดๆ ทั้งสิ้น

การชดเชยความเดือดร้อนที่ผ่านมา

การจัดหาที่ดินทำกิน

ในการจัดพื้นที่รองรับชาวบ้านที่ต้องถูกอพยพ รัฐบาลมอบให้กรมประชาสัมพันธ์จัดตั้งนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อยขึ้นรองรับบริเวณป่ากุดชุมภูง โดยจัดที่ดินให้ผู้ถูกอพยพครอบครัวละ 15 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 2 ไร่ ที่ ทำกิน 13 ไร่ ซึ่งมีราษฎรอพยพเข้าไปอยู่ในนิคมเพียง 768 ครอบครัว ประมาณ 60% ของผู้ถูกอพยพทั้งหมด

พื้นที่ซึ่งจัดตั้งเป็นนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ในขณะนั้น คือ พื้นที่ซึ่งไม่มีใครเข้าไปครอบครองทำประโยชน์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดชัน ดินเป็นหินลูกรัง หินดาน มีทรายและทुरกันดาร ไม่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้ชาวบ้านที่ถูกอพยพมา หลายรายยอมทิ้งที่ดินที่ได้รับการจัดสรร ไปหาที่ทำการใหม่ เช่น กรณีที่ดินบริเวณ ผัง 16 เมื่อจัดสรรแล้ว ไม่มีใครใช้ประโยชน์

แม้ว่าทางราชการได้ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ หลังจากเข้าไปอยู่ในนิคม ได้มีการส่งเสริมอาชีพอย่างหลากหลาย แต่เนื่องจากความไม่ต่อเนื่องของทางราชการ และการไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาของชาวบ้าน รวมถึงสภาพพื้นที่ๆ ไม่เหมาะสม ทำให้การส่งเสริมล้มเหลว แทนที่จะช่วยเหลือชาวบ้านให้มีชีวิตดีขึ้นกับสร้างหนี้สินให้ชาวบ้าน เช่น โครงการเลี้ยงไหม เป็นต้น

การจ่ายค่าทดแทน

การสร้างเขื่อนสิรินธร ทำให้น้ำท่วมที่ดินจำนวน 182,500 ไร่ ทางกรมพลังงานแห่งชาติได้สำรวจและจัดเตรียมจ่ายค่าทดแทนที่ดินแก่ชาวบ้าน จำนวน 2,850 แปลง คิดเป็นที่ดิน 39,800 ไร่ แต่ในความเป็นจริงมีการจ่ายค่าทดแทนเพียง 2,816 แปลง คิดเป็นที่ดิน 39,626 ไร่ จำนวนรายการที่จ่ายให้ 4,187 รายการ คิดเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 17,138,309.50 บาท ขณะที่จำนวนค่าทดแทนที่ตั้งใจว่าจะจ่าย 20,343,337 บาท

อย่างไรก็ตามการจ่ายค่าทดแทนที่ผ่านมาจะจ่ายเฉพาะที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ หรือมีเอกสารสิทธิ์เพียงบางส่วน ทำให้การจ่ายค่าชดเชยที่ผ่านมาไม่ครอบคลุมผู้เสียหาย และพื้นที่ที่เสียหายจริงทั้งหมด

กล่าวโดยสรุปคือ ในการชดเชยผู้ได้รับผลกระทบความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนจำนวนหนึ่งได้รับการชดเชยที่ไม่เพียงพอต่อความเสียหายทุกซีกทุกด้านที่ได้รับ ขณะที่อีกจำนวนหนึ่งยังไม่ได้รับการชดเชยใดๆเลย

ผลกระทบ

1. การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบที่ผ่านมาชาวบ้านไม่สามารถฟื้นฟูวิถีชีวิตขึ้นมาได้ดังเดิม เนื่องจากที่ดินที่ทางราชการจัดไว้ให้ มีสภาพไม่เหมาะสมกับการทำการเกษตร ประกอบกับสภาพแวดล้อมของชาวบ้านที่เคยใช้ชีวิตอยู่ริมฝั่งลำโดมน้อย ที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน

แต่เมื่อถูกอพยพมาอยู่บนที่สูงลาดชัน และกันดารไม่มีทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานในการยังชีพ ยิ่งทำให้ความเดือดร้อนทวีขึ้นยิ่งกว่าเดิม

2. ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องส่งลูกหลานเข้าไปทำงานอยู่ในเมือง และอาศัยเงินที่ลูกหลานส่งมาเป็นรายได้หลักในการเลี้ยงครอบครัว ชาวบ้านหลายครอบครัวตัดสินใจเลือกการตัดไม้ได้อย่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร เป็นอาชีพในการเลี้ยงครอบครัว ซึ่งทำให้หลายคน ต้องพิการ และสูญเสียชีวิตจากอาชีพดังกล่าว

3. ส่วนอาชีพประมงที่ทางราชการเคยให้ความหวังว่าจะเป็นอาชีพใหม่ของชาวบ้านนั้นปรากฏว่าหลังจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ปลาเศรษฐกิจที่เคยมี เช่น ปลาเค็ง ปลาแซ่ ปลาคัง ปลาเทโพ หายไป เหลือแต่ปลานิล ปลาดตะเพียน และปลาแก้ว ซึ่งเป็นปลา ที่ราคาต่ำ ชาวบ้านไม่นิยมบริโภคมากนัก เมื่อเทียบกับปลาธรรมชาติที่เคยมีอยู่เดิม อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังทำการประมงอยู่ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร เพราะเป็นแหล่งทรัพยากรสุดท้ายที่ใช้อย่างได้ แต่เนื่องจากกฎหมายประมงห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ ตั้งแต่ 15 พ.ค - 15 ส.ค ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านอดอยากมากที่สุด หลายคนยอมละเมิดกฎหมาย และถูกจับดำเนินคดีในที่สุด แต่นั่นคือสิ่งที่เขาเลือกแล้วว่าจะต้องเสี่ยง

ปัจจุบันชาวบ้านยังต้องเผชิญชะตากรรมโดยไร้การเหลียวแล รัฐบาลยังรักษาหลักการอันยิ่งใหญ่ ที่จะไม่รับรู้ความเดือดร้อน และอ้างว่าเป็นการจ่ายชดเชยซ้ำซ้อนย้อนหลัง ทำให้ชาวบ้านหลายส่วนต้องกลายเป็นชุมชนเก็บขยะ เช่น บ้านบากชุม อำเภอสิรินธร ซึ่งสูญเสียที่ดินทำกิน ชาวบ้านจำนวนมากพากันอพยพเข้ากรุงเทพฯ หารายได้ด้วยการค้าขายอยู่แถบหนองแขม

ข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

1. ให้รัฐจัดหาที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ให้ครอบครัวละ 15 ไร่ เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพความเป็นอยู่ให้กับชาวบ้าน ที่ถือว่าเป็นผู้เสียสละในการพัฒนา

2. ให้กฟผ.คืนที่ดินบ้านโนนจันทร์เก่าให้กับชาวบ้าน และให้รัฐดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ให้กับชาวบ้าน

เขื่อนปากมูล

สัมภาษณ์คนจน

ความเป็นมา

เขื่อนปากมูลเป็นเขื่อนผลิตไฟฟ้า เริ่มต้นก่อสร้างในปี 2534 และเสร็จสิ้นในปี 2537 เขื่อนแห่งนี้สร้างขึ้นมาโดยการสนับสนุนการศึกษาโดยรัฐบาลฝรั่งเศส และใช้เงินกู้ จำนวน 23 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จากธนาคารโลก

แต่เดิมกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบเขื่อนแห่งนี้โดยกำหนดที่จะสร้างบริเวณแก่งตะนะ แต่เมื่อโอนมายัง กฟผ. และได้มีการศึกษาเพิ่มเติมในปี 2525 จึงได้ย้ายมาที่บริเวณบ้านหัวเหว ซึ่งเป็นที่ตั้งเขื่อนปัจจุบัน รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้อนุมัติโครงการในเดือนพฤษภาคม 2532

ลักษณะเขื่อน

ที่ตั้ง	ห่างจากปากแม่น้ำมูล 5.5 กม. บ้านหัวเหว อ.โขงเจียม จ.อุบลฯ
หน่วยงานที่รับผิดชอบ	การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.)
วัตถุประสงค์	เพื่อการผลิตไฟฟ้า
ชนิดของเขื่อน	เป็นเขื่อนคอนกรีตแบบน้ำไหลผ่าน
กำลังการผลิต	ผลิตติดตั้ง 136 เมกกะวัตต์
ระดับเก็บกักน้ำ	
พื้นที่ชลประทาน	160,000 ไร่

สภาพปัญหา

1. ต้นทุนการก่อสร้างเขื่อนปากมูลได้เพิ่มขึ้นจาก 3,880 ล้านบาทเป็น 6,600 ล้านบาท โดยยังไม่รวมต้นทุนผลกระทบทางสังคม

2. ด้านการผลิตไฟฟ้า ผลิตไฟฟ้าได้น้อยกว่าที่ตั้งเป้าไว้ ขณะที่กำลังไฟฟ้าสำรองของประเทศมีมากเกินไป เขื่อนปากมูล ถูกออกแบบให้ผลิตไฟฟ้าในช่วง 4 ชั่วโมง ที่มีความต้องการไฟฟ้าสูงสุดในแต่ละวัน

แก่งในลำน้ำมูล บ้านและแหล่งอาหารของพันธุ์ปลา

แต่ในฤดูฝนเขื่อนปากมูลไม่สามารถเดินเครื่องได้ตลอดทั้ง 4 ชั่วโมง ที่มีความต้องการกระแสไฟฟ้าสูงสุด แต่ต้องเดินเครื่องในช่วงเวลาอื่นเป็นประจำ เนื่องจากเขื่อนปากมูลเป็นเขื่อนแบบน้ำไหลผ่าน (run-of the river) กระแสไฟฟ้าที่ผลิตได้ขึ้นอยู่กับระดับน้ำในอ่างและระดับน้ำท้ายอ่าง ซึ่งจากการศึกษาคณะกรรมการเขื่อนโลก ระบุว่า ในช่วงเดือนเมษายนและพฤษภาคมซึ่งเป็นช่วงที่ปริมาณน้ำมีความเหมาะสม เขื่อนปากมูลผลิตไฟฟ้าได้ไม่เกิน 5 ล้านหน่วย หากเทียบเป็นกำลังการผลิตติดตั้งแล้วเท่ากับไม่เกิน 40 เมกกะวัตต์จากกำลังการผลิตสูงสุด 136 เมกกะวัตต์

3. กฟผ. ระบุว่าเขื่อนปากมูลจะก่อให้เกิดพื้นที่ชลประทาน 160,000 ไร่ ซึ่งคิดเป็น 3% ของผลประโยชน์ทั้งหมด แต่ปัจจุบันยังไม่มีโครงการโดยตรงในการใช้ประโยชน์ในทางชลประทาน มีเพียงโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าขนาดเล็ก ซึ่งเป็นของกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ซึ่งดำเนินการมาก่อนหน้านี้

4. เขื่อนปากมูลได้ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของปลาและผลผลิตปลาลดลงอย่างรวดเร็วชาวประมงกว่า 4000 ครอบครัวสูญเสียอาชีพ ส่วนที่เหลือมีรายได้ลดลง จากการศึกษาคณะกรรมาธิการของ ส.ส. วิชิต วิทยานันท์พบว่า แม่น้ำมูนก่อนการสร้างเขื่อนมีพันธุ์ปลาประมาณ 240 ชนิด การสร้างเขื่อนทำให้พันธุ์ปลา 169 ชนิดได้รับผลกระทบ และมีปลาถึง 56 ชนิดที่ปรากฏว่าไม่สามารถจับได้อีกเลยภายหลังการสร้างเขื่อน ขณะที่บันไดปลาโจนที่

"ตำ" เครื่องมือประมงพื้นบ้าน

สร้างขึ้นไม่ได้ช่วยให้ปลาอพยพตามฤดูกาลจากแม่น้ำโขงเข้าสู่ลุ่มน้ำชีและมูนได้ เขื่อนปากมูลจึงปิดตายระบบลุ่มน้ำชี/มูนที่มีพื้นที่ถึง 117,000 ตารางกิโลเมตรทั้งระบบ

5. กระบวนการสร้างเขื่อนปากมูลไม่เคารพต่อสิทธิของชาวบ้าน ที่ไม่ต้องการให้มีการสร้างเขื่อนตั้งแต่แรก แต่กลับกีดกันชาวบ้านออกไป และยังสร้างความแตกแยกให้กับชุมชน กฟผ. ยังได้ปกปิดข้อมูลการระเบิดแก่งท้ายเขื่อนเพื่อสร้างร่องระบายน้ำ และบิดเบือนข้อมูลว่าจะมีการสร้างฝายยาง ขณะที่สร้างตัวเลขผู้ได้รับผลกระทบให้ดูน้อย โดยระบุว่าจำนวนผู้ได้รับผลกระทบ 241 ครอบครัวใน 11 หมู่บ้าน แต่ในความเป็นจริงมีชาวบ้านถึง 1,700 ครอบครัวที่ต้องสูญเสีย บ้าน ที่ดิน หรือทั้ง 2 อย่าง

6. การจ่ายค่าชดเชยไม่ได้มาจากการวางแผนทำให้ชาวบ้านต้องชุมนุมประท้วงอย่างยืดเยื้อเพื่อเรียกร้องความยุติธรรม จนกระทั่งได้มีการชดเชย ดังนั้นการชดเชยทั้งบ้านที่ได้รับผลกระทบจาก

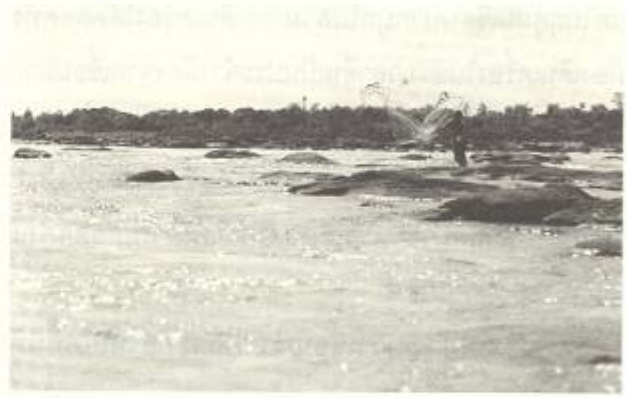
การระเบิดแก่ง และการขุดเขยอาชีพร่มงที่ได้
รับผลกระทบ ระหว่างการสร้างเขื่อน 3 ปี จึง
มาจากการต่อสู้เรียกร้องเดินขบวน และเผชิญ
กับการใช้ความรุนแรง จนในที่สุด กฟผ.จึงได้
ตกลงจ่ายค่าชดเชยให้ชาวบ้าน 2 กรณี คือ ค่า
ชดเชยการสูญเสียทรัพย์สินจากการถูกน้ำท่วม
ตามจริง (เดิม กฟผ. จ่ายให้กับผู้ที่ได้รับผล
กระทบเฉพาะรายที่ กฟผ.ระบุเท่านั้น) อีกกรณีคือ
ค่าชดเชยการสูญเสียอาชีพประมงตลอดเวลา 3
ปีของการก่อสร้างเป็นจำนวนเงินครบครว
ละ 90,000 บาท จำนวน 3,195 ครอบครัว (เป็น
ครั้งแรกที่รัฐยอมจ่ายค่าชดเชยต้นทุนทางสังคม)

7. รัฐบาลไม่ได้ปฏิบัติตามสัญญาที่ให้
ไว้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะการสูญเสียอาชีพ
ประมงถาวร เพราะชาวบ้านปากมูน คือ ชาวประ
มงมิใช่ชาวนา เมื่อเกิดผลกระทบขึ้นรัฐบาล
พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ จึงได้ตกลงจะแก้ปัญหา
การสูญเสียอาชีพประมงถาวร โดยจัดสรรที่ดิน
ทำกิน 15 ไร่ แต่รัฐบาลชวน หลีกภัย ได้ยกเลิก
โดยมีมติ ครม.เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2541 ไม่
จ่ายค่าชดเชยให้กับเขื่อนที่สร้างแล้ว

สถานการณ์ปัจจุบัน

ช่วงเดือนพฤษภาคม 2547 หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงประธานบอร์ดของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง
ประเทศไทย โดย ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงได้มีการเจรจาระหว่างประธานบอร์ดคือ ดร.ชัยอนันต์ และชาว
บ้านปากมูน ซึ่งในการเจรจาครั้งนี้ ดร.ชัยอนันต์ ในฐานะประธานบอร์ด กฟผ. ยอมรับในหลักการว่าจะต้อง
เปิดเขื่อนตั้งแต่เดือนพฤษภาคมลงมา ขึ้นกับช่วงน้ำและการอพยพของปลาอยู่ในช่วง 4 เดือน ซึ่งเป็นระยะที่
มีการสูญเสียของปลาน้อยที่สุด ถ้ามีการเปิดเขื่อน

สุดท้ายรัฐบาลได้มีมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 8 มิถุนายน 2547 เห็นชอบให้เปิดประตูเขื่อนปากมูลตั้งแต่วันที่
1 พฤษภาคม - 31 สิงหาคม ของทุกปี แทนช่วงเวลาเดิม (1 ก.ค.- 31 ต.ค.ทุกปี)

วิถีชีวิตประมงพื้นบ้านที่ลำน้ำมูล

โครงการเขื่อน
ภาคใต้

โครงการเขื่อนสายบุรี

ลุ่มน้ำสายบุรีเป็นลุ่มน้ำขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในลุ่มน้ำภาคใต้ตอนล่าง มีพื้นที่รองรับน้ำประมาณ 2,237 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ อ.สุคีริน อ.จะนะ อ.ศรีสาคร อ.ริโอเสาะ จ.นราธิวาส อ.รามัน จ.ยะลา อ.ทุ่งยางแดง อ.กะพ้อ อ.ไม้แก่น และสายบุรี จ.ปัตตานี สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการทำนา สวนผลไม้ สวนยางพารา เลี้ยงสัตว์และประมง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยังเหลืออยู่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาของชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 300 ปีแล้ว ชุมชนได้ปรับชีวิตให้สอดคล้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ จนเกิดเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อ และรูปแบบประเพณีในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม เกิดความมั่นคงด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ชุมชนจึงดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเรื่อยมา

ความเป็นมาของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง (เขื่อนสายบุรี) พ.ศ.2521

สำนักงานพลังงานแห่งชาติ ทำการศึกษาเบื้องต้นโครงการแม่น้ำสายบุรี

พ.ศ.2522 ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษา IESCO ศึกษาความเหมาะสมของโครงการ มีการเสนอให้สร้างเขื่อนหินทิ้งที่บ้านไอร์บือแยง ต.สะกอ อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส เนื่องจากเป็นโครงการขนาดใหญ่ มีพื้นที่ถูกน้ำท่วมมากจึงต้องมีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

พ.ศ.2524 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้บรรจุโครงการสายบุรีไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 และมอบโอนโครงการให้แก่การไฟฟ้าฝ่ายผลิต(กฟผ.)

พ.ศ.2526 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯได้พิจารณาเห็นว่าโครงการดังกล่าวจะสร้างผลกระทบมาก จึงพิจารณาย้ายตำแหน่งที่ตั้งเขื่อนใหม่เป็นบ้านไอร์บือแยง อ.จะนะ จ.นราธิวาส แต่เนื่องจากเป็นโครงการขนาดใหญ่ ซับซ้อน จึงพยายามหาแหล่งช่วยเหลือจากต่างประเทศ

พ.ศ.2528 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมราษฎรในเขต จ.ยะลา และ จ.ปัตตานี ทรงมีพระราชดำริให้กรมชลประทานพิจารณาสร้างเขื่อนทดน้ำเพื่ออำนวยความสะดวกในการเกษตรกรรมและเพื่ออุปโภคบริโภค

ลักษณะโครงการ

ที่ตั้งโครงการ	เส้นรุ้ง 6°31'13" N และเส้นแวง 101°29'36" E บ้านกะตูดง ต.อาซอง อ.รามัน จ.ยะลา
หน่วยงานรับผิดชอบ	กรมชลประทาน
วัตถุประสงค์หลัก	เพื่อการชลประทานและมีน้ำอุปโภคบริโภค ตลอดปี
อาคารห้วงงาน	
ลักษณะอาคาร	เขื่อนทดน้ำชนิดประตูระบายน้ำ
ระดับหลังคันดินเขื่อน	+16.50 ม.รทก.
ระดับเก็บกัก	+12.50 ม.รทก.
ระดับสันบานประตู	+13.50 ม.รทก.
บานประตูโค้ง	6 ม.X 6 ม. จำนวน 16 ช่อง
ทำนบดินปิดกั้นลำน้ำเดิม	
ลักษณะ	HOMOGENEOUS TYPE
ระดับสันทำนบ	+17.00 ม.รทก.
ความกว้าง	9.00 ม.
ความยาว	190.00 ม.
ส่วนสูงสุด	15.00 ม.
พื้นที่ลุ่มน้ำเหนือห้วงงาน	2,180 กม.2
พื้นที่ชลประทาน	44,500 ไร่
นาข้าว	4,500 ไร่
สวนผลไม้	40,000 ไร่
ค่าก่อสร้าง	588.93 ล้านบาท
ระยะเวลาดำเนินการ	5 ปี

ความคืบหน้าในการดำเนินการแก้ไขปัญหาเขื่อนสายบุรี

ภายหลังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงนามแต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาผลกระทบฯ แล้วนั้น คณะกรรมการได้พิจารณาและมีมติเห็นพ้องต้องกันว่า เพื่อให้การศึกษาเป็นไปในแนวทางที่สร้างสรรค์และเกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านและประเทศชาติโดยรวมอย่างแท้จริง ควรขยายประเด็นการศึกษา จากเดิมที่ให้ศึกษาเฉพาะผลกระทบจากโครงการเขื่อนสายบุรี เป็นการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำในบริเวณลุ่มน้ำสายบุรี ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าการศึกษาในประเด็นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อโครงการพัฒนาของรัฐต่อไปในอนาคต

ต่อมาคณะกรรมการศึกษาผลกระทบฯ ได้ทำหนังสือหารือรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เกษตรฯ ได้มีหนังสือที่ กษ 0318/21739 ลงวันที่ 29 ส.ค.2539 ยืนยันให้ศึกษาในประเด็นเฉพาะผลกระทบจาก
เขื่อนสายบุรี

ดังนั้น คณะกรรมการศึกษาผลกระทบฯ จึงทำหนังสือที่ ทม 1201.12/224 ลงวันที่ 23 ก.ย. 2539 แจ้ง
ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นหน่วยประสานงานทราบและหารือแนวทางแก้ไข
ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2539 เป็นต้นมา กรมชลประทานได้พยายามที่จะเคลื่อนไหวก่อนในพื้นที่ โดยอาศัยผู้มี
อิทธิพลในพื้นที่บางคน พยายามหว่านล้อมเสนอผลประโยชน์ ตลอดจนข่มขู่แกนนำในพื้นที่

วันที่ 16 ตุลาคม 2539 แกนนำชาวบ้านจึงได้ยื่นหนังสือต่อผู้อำนวยการ ศอ.บต. โดยเรียกร้องให้ ศอ.บต.
ทำหน้าที่ประสานงานเพื่อให้การศึกษาผลกระทบฯ ดำเนินต่อไปและขอให้มีการตรวจสอบความเคลื่อนไหว
ของกรมชลประทาน ซึ่งขัดต่อข้อตกลงร่วมกัน เมื่อวันที่ 7 ม.ค. 2536

ต่อมาวันที่ 21 พ.ย. 2539 แกนนำชาวบ้านจึงได้ประสานงานกับประธานสภา จังหวัดยะลา บัตตานี
และนราธิวาส ซึ่งประธานสภาจังหวัดทั้ง 3 จังหวัด ได้ทำหนังสือที่ สจ. 74/2539 ลงวันที่ 20 ธ.ค. 2539 ยื่นต่อ
ผู้อำนวยการ ศอ.บต. เพื่อขอให้ยกเลิกโครงการพัฒนาลุ่มน้ำสายบุรีตอนล่าง ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านและ
ผู้นำท้องถิ่นได้ร่วมกันลงนามในหนังสือคัดค้านโครงการเขื่อนสายบุรีด้วย

โครงการอ่างเก็บน้ำคลองกลาย

ความเป็นมา

การพัฒนาโครงการอ่างเก็บน้ำคลองกลายเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้(The Southern Seaboard Development Project, SSDP) ในเขตพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ตอนบนได้แก่ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พังงา กระบี่ และภูเก็ต ซึ่งมีแนวคิดจะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเปิดประตูการค้าแห่งใหม่ โดยมีแผนพัฒนาสะพานเศรษฐกิจเชื่อมโยงฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย ประกอบด้วย ทางด่วน ทางรถไฟ ท่อส่งน้ำมัน และท่าเรือน้ำลึกทั้งสองฝั่งทะเลที่ปลายทางสะพานเศรษฐกิจรวมทั้งพัฒนาอุตสาหกรรมและการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อให้พื้นที่ 5 จังหวัดเป้าหมายเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรม การขนส่งทางทะเล ธุรกิจบริการและการเงินการค้าของภูมิภาค รวมทั้งการท่องเที่ยวระดับชาติ

การดำเนินการพัฒนาตามแผนต่างๆ จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำสนับสนุนเพื่อดำเนินกิจกรรม ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ (กพต.) ได้จัดตั้งคณะอนุกรรมการจัดหาแหล่งน้ำ โดยมีมอบหมายให้กรมชลประทานเป็นผู้รับผิดชอบภายใต้ “โครงการจัดหาแหล่งน้ำสำหรับโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้”

โครงการที่มีศักยภาพสามารถดำเนินการได้โดยมีผลกระทบ 5 แห่ง

โครงการ	พื้นที่เป้าหมาย
1. อ่างเก็บน้ำคลองท่าหน อ.สิชล จ.นครศรีฯ	ท่าเรือน้ำลึกฝั่งตะวันออก บ.บางปอ อ.สิชล จ.นครศรีฯ
2. อ่างเก็บน้ำคลองกลาย กิ่ง อ.นบพิตำ จ.นครศรีฯ	ท่าเรือน้ำลึกฝั่งตะวันออก บ.บางปอ อ.สิชล จ.นครศรีฯ
3. โครงการสูบน้ำแม่น้ำตาปี จ.สุราษฎร์ธานี	โรงกลั่นน้ำมัน, อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อ.ขนอม จ.นครศรีฯ และอุปโภค-บริโภค จ.สุราษฎร์ธานี
4. อ่างเก็บน้ำลำธารใหญ่ อ.ท้ายเหมือง จ.พังงา	ท่าเรือฝั่งตะวันตก บ.ทับละมุ จ.พังงา
5. อ่างเก็บน้ำคลองแห่ง อ.เมือง จ.กระบี่	อุตสาหกรรมและอุปโภค-บริโภค อ.เมือง จ.กระบี่

วัตถุประสงค์โครงการ

1. เป็นแหล่งน้ำดิบสำรองในการอุปโภค-บริโภคและอุตสาหกรรมต่างๆ บริเวณพื้นที่ท่าเรือน้ำลึกฝั่งตะวันตกออกบ้านบางปอ ส่งน้ำร่วมกับโครงการอ่างเก็บน้ำคลองท่าหน อ.สีชล จ.นครศรีธรรมราช
2. เป็นแหล่งน้ำสนับสนุนพื้นที่ชลประทาน 24,500 ไร่
3. เป็นแหล่งน้ำดิบสำรองสำหรับการอุปโภค-บริโภคในเขตเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช

รายละเอียด

1. เขื่อนคลองกลาย

ที่ตั้ง	หมู่ที่ 6 บ.ปากลง ต.กรุงชิง กิ่ง อ.นบพิตำ จ.นครศรีธรรมราช
ระดับเก็บกักปกติ	+166.5 ม.รทก.
พื้นที่อ่างฯที่ระดับเก็บกักปกติ	1,750 ไร่(มีบางส่วนประมาณ 97 ไร่ อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์)
ระดับเก็บกักสูงสุด	+170.00 ม.รทก.
พื้นที่อ่างฯที่ระดับเก็บกักสูงสุด	1,812.5 ไร่

2. ฝ่ายทดน้ำ บ.นาแหร่ง ต.นาแหร่ง กิ่ง อ.นบพิตำ จ.นครศรีธรรมราช

ลักษณะฝ่าย	คอนกรีตเสริมเหล็กแบบ Ogee
ระดับสันฝ่าย	+25.0 ม.รทก.
ยาว	60.0 ม.
พื้นที่น้ำท่วม	300 ไร่

3. ท่อส่งน้ำ(ไปท่าเรือน้ำลึก อ.สีชล)

ท่อ	เหล็กเหนียวเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.6 ม.
แนวท่อ	จากสถานีสูบน้ำไปยังบ่อพักน้ำดิบที่ ต.สีชืด อ.สีชล วางแนวขนานกับถนนโยธาธิการสายสระแก้ว-บ้านชุมโง่ง ระยะทาง 19.2 กม.และทางหลวงหมายเลข 401 ท่าศาลา-สีชล รวมระยะทาง 52 กม.

ค่าลงทุนโครงการ	ราคาเขื่อน 714.20 ล้านบาท
	ทั้งโครงการ 4,568.41 ล้านบาท

ข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ได้มีมติว่า ให้ยกเลิกโครงการ

โครงการอ่างเก็บน้ำ ท่าแซะ-รับร่อ¹

ความเป็นมา

โครงการอ่างเก็บน้ำท่าแซะ-รับร่อเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในเขตจังหวัดชุมพรที่ได้มีการริเริ่มกันมานานตั้งแต่ปี 2512 โดยกรมชลประทานทำการศึกษาเบื้องต้น ต่อมาในปี 2525 สำนักงานพลังงานแห่งชาติ (ต่อมาคือ กรมส่งเสริมและพัฒนาพลังงาน-พพ.) ทำการศึกษาความเหมาะสมเป็นโครงการเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าและส่งน้ำเพื่อชลประทาน

ปี 2532 หลังพายุได้ฝนภัยทำความเสียหายแก่พื้นที่จังหวัดชุมพร คณะรัฐมนตรีมีมติให้จัดทำโครงการฟื้นฟูทางการเกษตรในพื้นที่ประสบอุทกภัย โดยแผนในส่วนของกรมชลประทานมีแผนงานระยะยาว ได้แก่ การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่

ระหว่างปี 2534 ถึง 2535 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการโดยศึกษาวางแผนหลักกลุ่มน้ำชุมพรและศึกษาความเหมาะสมโครงการหนองใหญ่ เน้นการป้องกันอุทกภัยควบคู่ไปกับการชลประทาน ทั้งนี้รายงานศึกษาแผนหลักกลุ่มน้ำชุมพรจัดให้อ่างเก็บน้ำท่าแซะและอ่างเก็บน้ำรับร่ออยู่ในลำดับความเหมาะสมที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อบรรเทาอุทกภัยและจัดหาน้ำเพื่อการชลประทาน กรมชลประทานจึงได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษา ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ์ จำกัดและบริษัท คลอลลิตี ทีม คอนซัลแตนท์ จำกัดให้ทำการศึกษาความเหมาะสมโครงการตามสัญญาที่ จ.14/2536 ลงวันที่ 28 เมษายน 2536

ผลกระทบต่อประชาชน

พื้นที่อ่างเก็บน้ำท่าแซะจะมีพื้นที่ถูกน้ำท่วมที่ระดับเวนคืน +108.54 ม.รทก. ประมาณ 6,828 ไร่ มีราษฎรที่ถูกน้ำท่วม 142 ครัวเรือน ท่วมเฉพาะที่ดิน 59 ครัวเรือน ค่าชดเชยทรัพย์สิน 174.5 ล้านบาท

ส่วนอ่างเก็บน้ำรับร่อมีระดับเวนคืนที่ +57.75 ม.รทก. มีพื้นที่ถูกน้ำท่วม 13,230 ไร่ มีครอบครัวถูกน้ำท่วม 397 ครัวเรือน ท่วมเฉพาะที่ดิน 159 ครัวเรือน ค่าชดเชยทรัพย์สิน 463.8 ล้านบาท

¹ กรมชลประทาน รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการอ่างเก็บน้ำท่าแซะ-รับร่อ จังหวัดชุมพรเสนอโดยบริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ์ จำกัด, บริษัท คลอลลิตี ทีม คอนซัลแตนท์ จำกัด, เมษายน 2538

สถานการณ์ปัจจุบัน

ปี 2538 ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการฯ ร่วมเรียกร้องกับสมัชชาคนจน

ปี 2540 มีมติ ครม. เมื่อ 28 เมษายน 2540 ให้ชะลอโครงการฯ ไว้ก่อน

ข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

ให้ยกเลิกโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ รั้วรอ - ท่าแซะ

โครงการอ่างเก็บน้ำรั้วรอ จ.ชุมพร

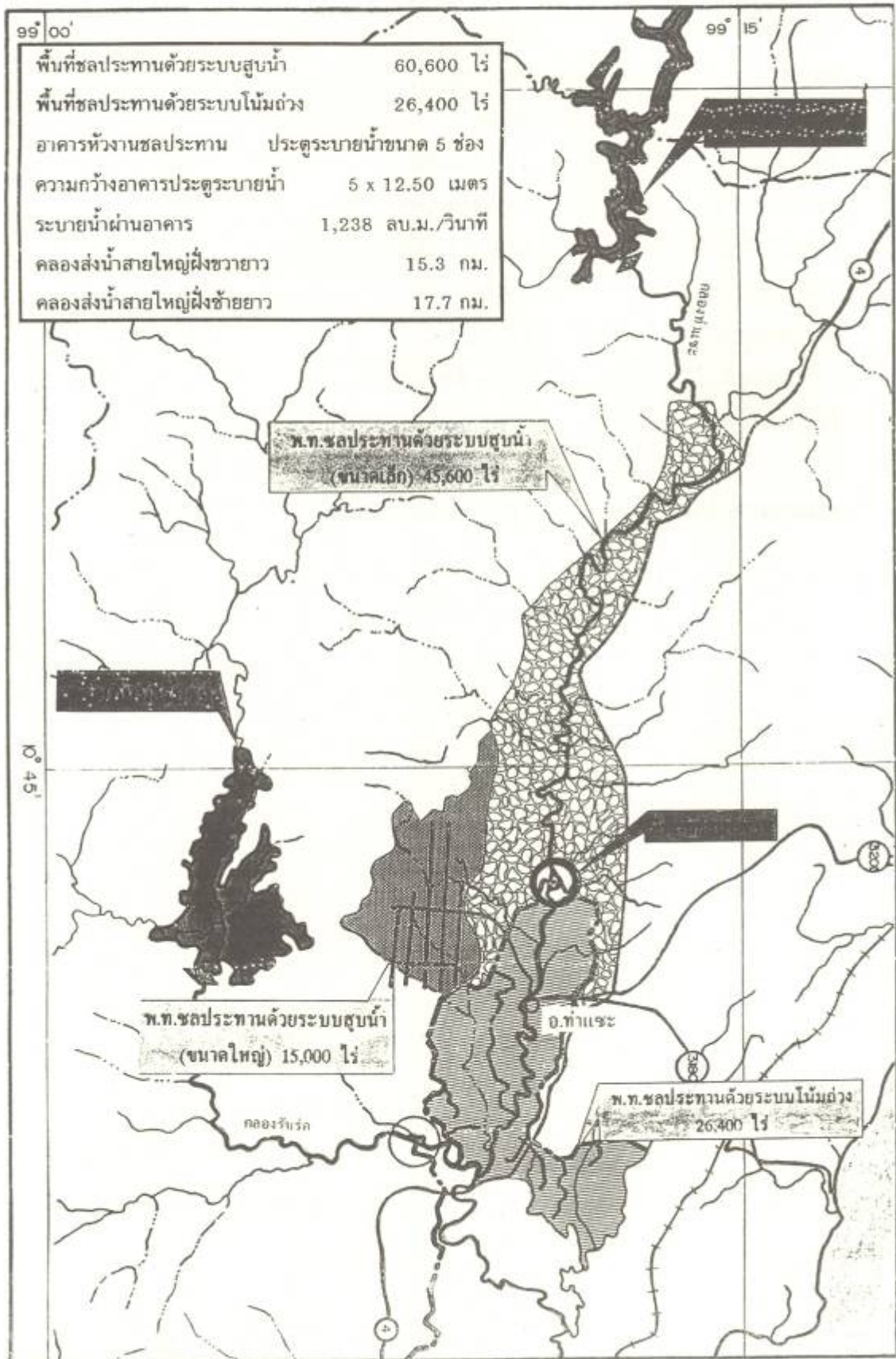
ที่ตั้งโครงการ	ละติจูดที่ 10°40'31" N / ลองจิจูดที่ 99°03'16" E หรือ
ที่พิกัด 060-800 ตามแผนที่	1:50,000 ระวัง 4830 III
หน่วยงานรับผิดชอบ	กรมชลประทาน
วัตถุประสงค์หลัก	เก็บกักน้ำเพื่อการเกษตรกรรม, อุปโภค-บริโภค และเพื่อบรรเทาอุทกภัย
ชนิดเขื่อน	Zoned Dam
ความสูง	35.00 ม.
ความยาว	300.00 ม.
ความกว้างสัน	8.00 ม.
ระดับสันเขื่อน	+60.50 ม.รทก.
ระดับน้ำสูงสุด	+57.75 ม.รทก.
ระดับเก็บกักปกติ	+55.30 ม.รทก.
ระดับเก็บกักต่ำสุด	+41.00 ม.รทก.
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	13,230 ไร่
ความจุอ่างเก็บน้ำ	142.90 ล้าน ลบ.ม.
พื้นที่ชลประทาน	1. ระบบโน้มถ่วง 47,000 ไร่ 2. ระบบสูบน้ำ 44,600 ไร่
ประมาณราคาก่อสร้าง	3,244.2 ล้านบาท (2538)

โครงการอ่างเก็บน้ำท่าแซะ อ.ท่าแซะ จ.ชุมพร

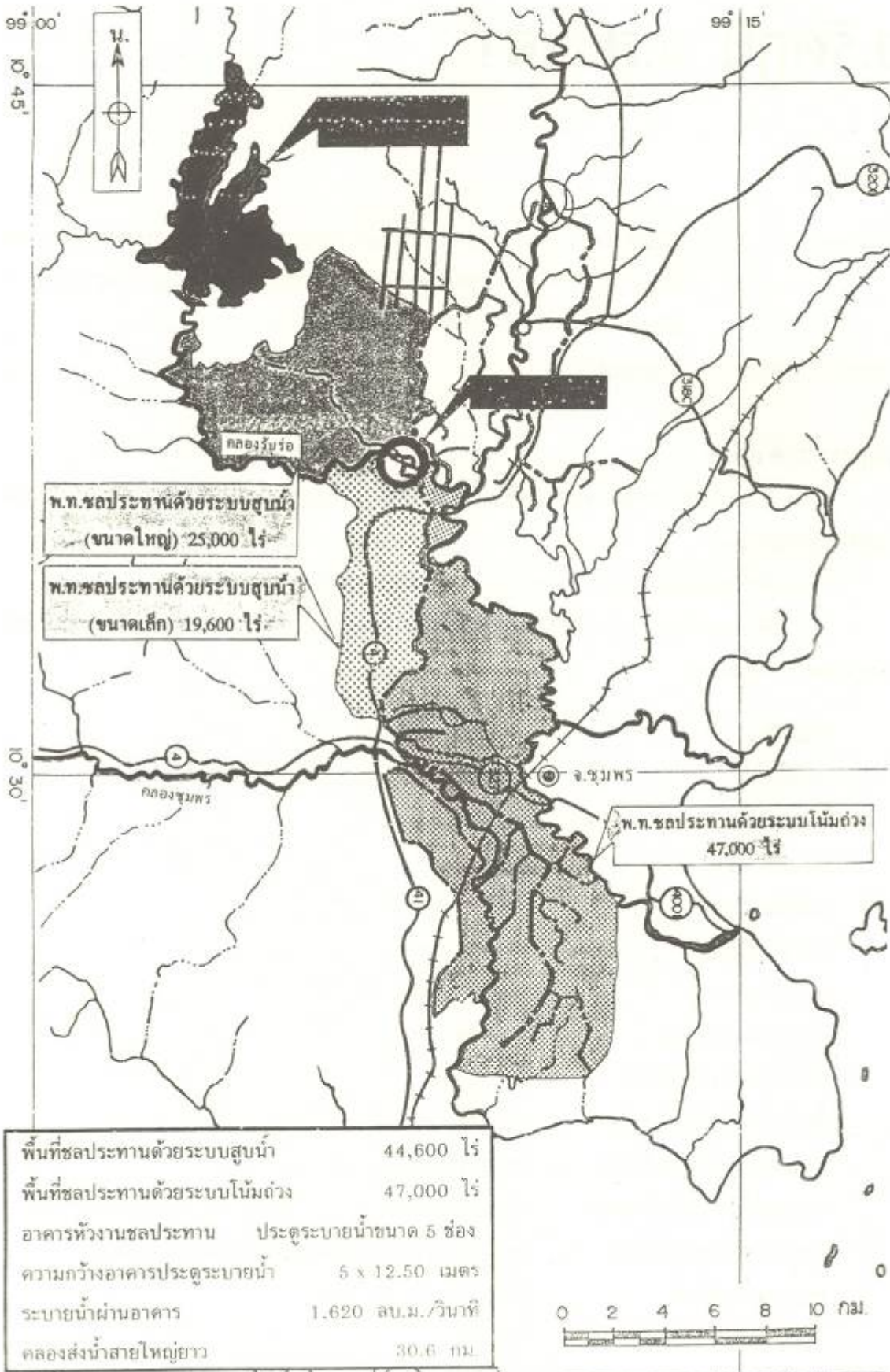
ที่ตั้งโครงการ	ละติจูดที่ 10°56'09" N / ลองจิจูดที่ 99°12'35" E หรือ
ที่พิกัด 229-088 ตามแผนที่	1:50,000 ระวัง 4830IV
หน่วยงานรับผิดชอบ	กรมชลประทาน

วัตถุประสงค์หลัก	เก็บกักน้ำเพื่อการเกษตรกรรม, อุปโภค-บริโภค และเพื่อบรรเทาอุทกภัย
ชนิดเขื่อน	Zoned Dam
ความสูง	59.00 ม.
ความยาว	670.00 ม.
ความกว้างสัน	9.00 ม.
ระดับสันเขื่อน	+111.20 ม.รทก.
ระดับน้ำสูงสุด	+108.54 ม.รทก.
ระดับเก็บกักปกติ	+106.35 ม.รทก.
ระดับเก็บกักต่ำสุด	+66.00 ม.รทก.
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	6,828 ไร่
ความจุอ่างเก็บน้ำ	194.00 ล้าน ลบ.ม.
พื้นที่ชลประทาน	1. ระบบโน้มถ่วง 26,400 ไร่ 2. ระบบสูบน้ำ 60,600 ไร่
ประมาณราคาก่อสร้าง	2,879.4 ล้านบาท (2538)

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการอ่างเก็บน้ำท่าแซะ-รับร่อ จ.ชุมพร

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการอ่างเก็บน้ำท่าแซะ-รับร้อ จ.ชุมพร

โครงการอ่างเก็บน้ำสำปัน

อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา

ที่ตั้งโครงการ หมู่ที่ 6 บ.คลองหิน ต.เขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา (ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด) ละติจูดที่ 7°01'20.7" N / ลองจิจูดที่ 100°06'58.2" E
หรือ ที่พิกัด 47 NPH 229-761 ตามแผนที่ 1:50,000 ระวัง 5023III

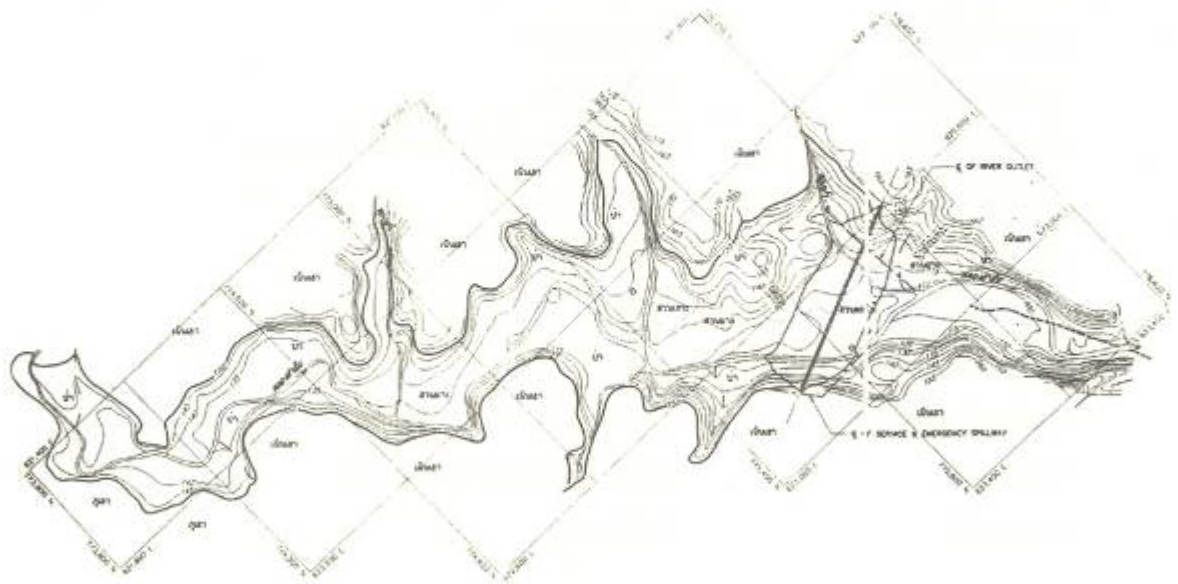
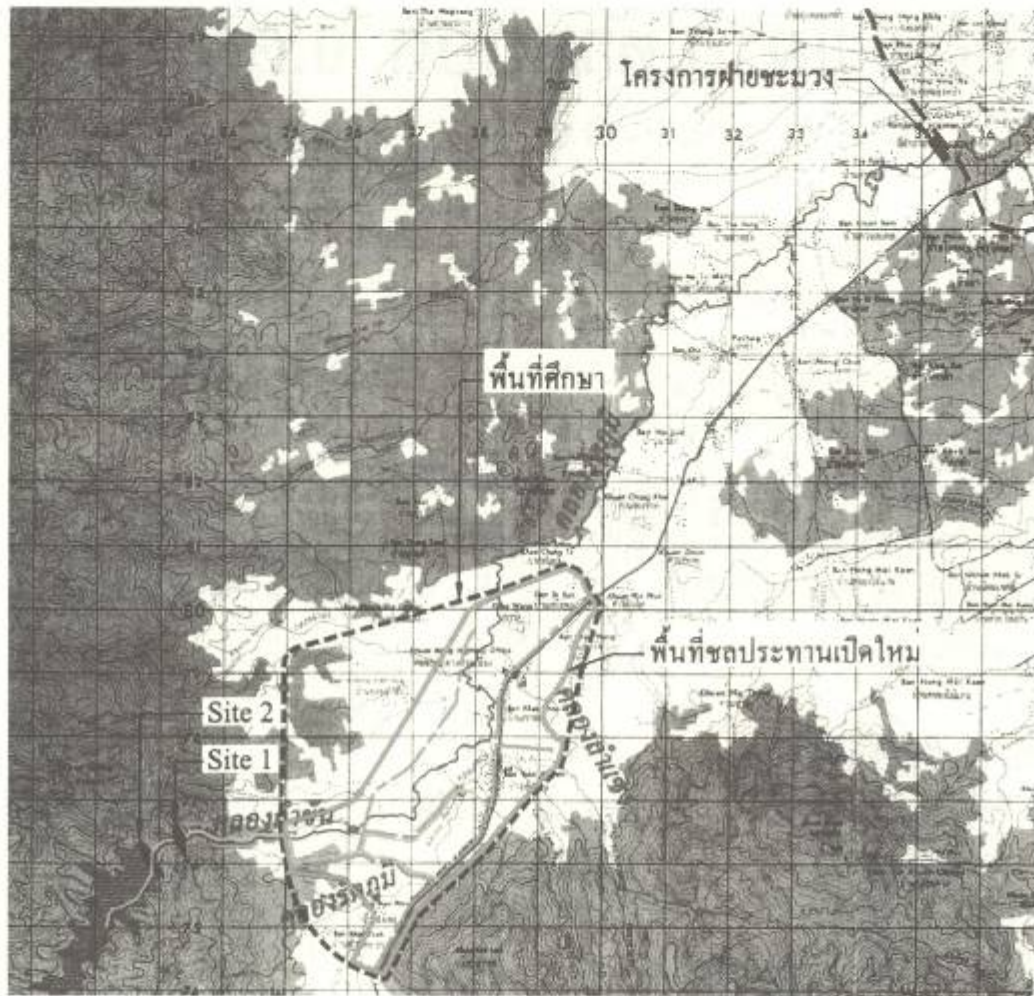
หน่วยงานรับผิดชอบ กรมชลประทาน

วัตถุประสงค์หลัก

1. เก็บกักน้ำเพื่อช่วยเหลือการเพาะปลูกในฤดูแล้ง 9,500 ไร่ ในเขตพื้นที่โครงการชลประทานฝ่ายชะมวง
ซึ่งอยู่ตอนล่างของอ่างฯ
2. เก็บกักน้ำสำหรับส่งไปช่วยพื้นที่ชลประทานเปิดใหม่ด้านท้ายอ่างฯ 5,000 ไร่
3. สำหรับช่วยเหลือการอุปโภคบริโภคของราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตโครงการและบริเวณใกล้เคียงในเขต
อ.รัตนภูมิ และ อ.ควนเนียง

ชนิดเขื่อน	เขื่อนดินแบบ Zoned Type
ความสูง	43.50 ม.
ความยาว	621.80 ม.
ความกว้างสัน	8.00 ม.
ระดับสันเขื่อน	+153.50 ม.รทก.
ระดับน้ำสูงสุด	+151.70 ม.รทก.
ระดับเก็บกัก	+150.00 ม.รทก.
ระดับ Dead Storage	+123.00 ม.รทก.
พื้นที่อ่างฯที่ระดับเก็บกัก	663 ไร่
พื้นที่อ่างฯที่ระดับน้ำสูงสุด	697 ไร่
ความจุอ่างฯที่ระดับเก็บกัก	16.50 ล้าน ลบ.ม.
ความจุอ่างฯที่ระดับน้ำสูงสุด	18.80 ล้าน ลบ.ม.
ต้นทุนโครงการรวมทั้งสิ้น	96413.74 ล้านบาท (ตาม EIA ฉบับ มิถุนายน 2545)
ระยะเวลาก่อสร้าง	4 ปี

แผนที่แสดงที่ตั้งโครงการอ่างเก็บน้ำลำซัน จ.สงขลา

โครงการอ่างเก็บน้ำคลองลำบอน อ.เมือง และอ.ห้วยยอด จ.ตรัง

ที่ตั้งโครงการเป็นที่ราบเชิงเขาสูงของเทือกเขาบรรทัด สภาพป่าต้นน้ำยังคงค่อนข้างสมบูรณ์ บริเวณดังกล่าวมีทางน้ำธรรมชาติไหลผ่านคือ คลองลำบอน

คลองลำบอนเป็นลำน้ำขนาดกลางมีต้นน้ำกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัดทางด้านทิศตะวันออกไหลสู่ทิศตะวันตกลงคลองลำภูราแล้วลงสู่แม่น้ำตรัง ลำน้ำบริเวณที่ตั้งโครงการ กว้างประมาณ 20 เมตร ลึกประมาณ 2 เมตร ความยาวลำน้ำจากต้นน้ำถึงที่ตั้งห้วงงาน ยาวประมาณ 7 กม. อยู่ในเขต อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า ป่าควนหินแก้ว มีน้ำไหลตลอดปี

ลักษณะของโครงการ

ที่ตั้งโครงการ	หมู่ที่ 2 ต.ปากแจ่ม อ.ห้วยยอด และหมู่ที่ 7 ต.น้ำผุด อ.เมืองจ.ตรัง
พิกัดในแผนที่	1: 50,000 ระวัง 4924IV พิกัด 47 NNU 809-566
หน่วยงานรับผิดชอบ	กรมชลประทาน
ความสูง	15.00 ม.
ความยาว	120.00 ม.
ทำนบดินกว้าง	8.00 ม.
ระดับท้องน้ำ	+80.00 ม.รทก.
ระดับเก็บกักปกติ	+95.00 ม.รทก.
พื้นที่อ่างเก็บน้ำ	350 ไร่ (ในเขตพื้นที่ป่า อช.เขาปู่-เขาย่า)
ความจุอ่างเก็บน้ำ	4.50 ล้าน ลบ.ม.
พื้นที่รับน้ำลงอ่าง	25 ตร.กม.
ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปี	2,168 มม.
ปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยทั้งปี	19.64 ล้าน ลบ.ม.
พื้นที่ชลประทาน	3,500 ไร่
ระบบส่งน้ำ	ส่งผ่าน Riveroutlet ลงลำน้ำเดิม
ค่าก่อสร้าง	95 ล้านบาท